SUSKE EN WISKE

Har Brok / Rob van Eijck

STRIPSCHRIFT SPECIAL

VONK / UITGEVERS

Suske en Wiske

Samengesteld door Har Brok en Rob van Eijck
met medewerking van Wim van Helden en Jan Smet

VONK / UITGEVERS 1981

Inhoud

Willy Vandersteen: Geen mens zal u geloven ..... blz. 3
De neergang van een strip, de opkomst van een imperium ..... blz. 10
Het aandeel van de studiomedewerkers ..... blz. 15
Uit het weekblad Kuifje ..... blz. 22
Valiant versus Vandersteen ..... blz. 25
De Blauwe Reeks: Vandersteen en de Brusselse School ..... blz. 26
Kleurkatern Suske en Wiske omslagen van het weekblad Kuifje ..... blz. 31-36
Suske en Wiske in de historie ..... blz. 39
In de zoeker ..... blz. 45
De familie van Suske en Wiske ..... blz. 48
Oud en nieuw ..... blz. 50
Suske en Wiske wegwijzer ..... blz. 61

Inhoud kleurkatern blz. 31-36

omslag Kuifje, vijfde jaargang no. 9
omslag Kuifje, vierde jaargang no. 12
omslag Kuifje, zesde jaargang no. 13
omslag Kuifje, zesde jaargang no. 19
omslag Kuifje, zesde jaargang no. 29
omslag Kuifje, zevende jaargang no. 30
omslag Kuifje, zevende jaargang no. 40
omslag Kuifje, vijfde jaargang no. 42

Auteursrechten Suske en Wiske-afbeeldingen en strips:

© De Standaard – Vandersteen

© Lombard – Vandersteen

Auteursrecht teksten: © betreffende auteurs
Auteursrecht uitvoering: © Vonk/Uitgevers Zeist

Lay-out: Hans Frederiks

ISBN 90 70413 11 6

Met dank aan:

Henk Abrahams
Hans v.d. Boon
Ernst Pommerel
Joan v.d. Wyck

Deze uitgave berust voor een deel op artikelen die eerder verschenen in Stripschrift en verschijnt in samenwerking met Het Stripschap.

Willy Vandersteen: Ge kunt zeggen dat het slecht is, geen mens zal u geloven!

DOOR WIM VAN HELDEN EN HANS VAN DEN BOOM M.M.V. JAN SMET

Deze Stripschrift-Special bevat een aantal artikelen over en analyses van Suske & Wiske, Lambik, Tante Sidonia en Jerom, die samen zo'n honderdtwintig avonturen hebben beleefd. Degene die de meeste kennis heeft over deze figuren, over hun ontstaan en over hun ontwikkeling, is natuurlijk hun schepper zelf. En daarom eerst een uitgebreid interview met Willy Vandersteen, de meest geslaagde Vlaamse stripmaker.

De eerste jaren van Suske & Wiske waren direct ook zeer bewogen jaren. Men zegt dat toen Suske en Wiske van De Nieuwe Gids naar De Standaard overstapten, er 20.000 abonnees meeverhuisden?

Vandersteen: Ja, enorm hè, dat was een groot succes. Dat is *de* periode van mijn leven geweest. Als ge weet dat ik maar kort daarvoor nog een bouwvak-man was... Met Suske & Wiske wilde ik steeds eerst en vooral in de krant. Iedere dag die druppel, en dan een maand of drie, vier erna het album op de markt, dat geeft U dat grote publiek. Ik had over dat systeem gelezen in een Amerikaans magazine (in het artikel 'Comics in your life', red.) en het is voor 100% geslaagd. In die tijd was er een enorme strijd tussen De Nieuwe Gids en De Standaard. Allebei de kranten wilden Suske en Wiske hebben. Op een schone moment had ik ze zover dat ze alletwee, vier maanden lang, een volledig verhaal samen publiceerden. Het leverde mij dubbele inkomsten op. Tekeningen in de krant en dan waren daar nog de boeken... Ik heb gezegd: Alle twee of ik stop ermee. Ze konden niet anders en ze deden het, maar na een tijd, daar werd om gevochten, tussen de krantenverkopers. Het publiek ging denken: allee, die twee kranten liggen steeds met elkaar overhoop, en dan toch hetzelfde verhaal brengen, dat ging toch niet meer, dat voelde ge wel. Ik had mijn spel gespeeld en heb me toen laten voorlichten wie de meeste kansen had om te overleven. Dat bleek toen De Standaard te zijn. Daar wist ik niets van, ik kwam uit de bouwvak, op een stellingske staan en stenen kappen, dat was het.

Opleiding

V: Een opleiding voor striptekenaar heeft er nooit bestaan. Ik ben gewoon begonnen, toen ik klein was... Ik tekende op straat, met krijt voor mijne kameraden.

Tegenwoordig zijn er genoeg opleidingen om te leren tekenen, maar niet om verhalen te leren vertellen. De levensomstandigheden brengen die jongens ook geen achtergrond meer bij om te kunnen vertellen. Daarvoor moeten zij gaan lezen en reizen, het gaan zoeken. Wij *leefden* erin. Ik ben van begin 20e eeuw, dus wij hadden nog de uitlopers van de verpaupering, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Neem de crisistijd, wij hoorden van stakingen en van schieten om ze te breken. Dat leefde bij iedereen. 's Morgens naar het atelier om daar van de baas te horen te krijgen dat er vandaag geen werk was. Dat kon twee weken duren, dat kon drie weken duren, zonder sociale uitkering. En dan stuurden ze iemand om te zeggen dat je weer kon komen. Uit die tijd komen wij. Nu staan we voor een heel andere levensopgave. In die tijd was er humor onder de mensen. Scheel van de honger, maar ze hadden humor. Die humor, dat waren de droombeelden van die tijd, dat vindt ge niet meer. Ook nu nog, bij de jongere generatie, dat heel primitieve vertellen van de eerste Suske en Wiske's, die doen het hem nu nog, omdat ge dat niet meer tegenkomt. De moderne tekenaars van nu, dat is af, dat is onderlegd, dat is bestudeerd. Toen niet, dat was *boem,* dat viel eruit... en dat doet het hem nu nog.

Suske en Wiske was een ontspanning?

V: Dat was het in de eerste plaats voor mij en dàn voor het publiek. Toen (in de oorlog, red.) was er kou, honger en de bedreiging van alledag, van leven we morgen nog. Dan kom je 's morgens op het bureel en drie van je vrienden zijn er niet: er is een V-2 gevallen daar, ze zijn begraven. En dan ineens is dat allemaal gedaan en ge hebt dat overleefd, och jongens, gauw tekenen hè! En dat doet het hem nog altijd. Zelfs de voortzetting ervan, ook al zit die drang er niet meer achter, dat doet het nog.

Er speelt van alles een rol in mee. In mijn jonge tijd, als er geen bibliotheken waren geweest! Een bibliotheek in die tijd dat was in een oud verlaten huis in de parochie, een klein kamerke, éne stoel en éne tafel, en een rek met boe-

VIERDE JAARGANG
N 22
KUIFJE
5,00
FRS
Wat een buitenkansje! ...Maar ik ga hem laten lopen...
...en zijn spoor volgen tot dan zijn nest! Wanneer ik hem daar schiet, dan heb ik zijn eieren ook nog!
W. VANDERSTEEN

LAMBIK IN HET STEENTIJDPERK

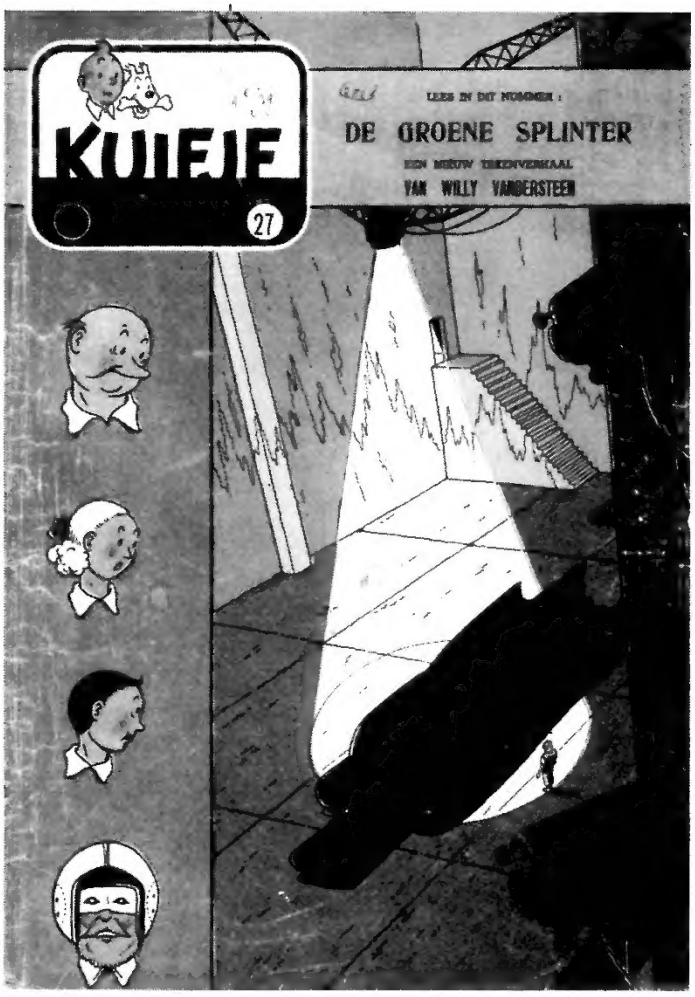

ken ertegen, die de pastoor uit eigen zak gekocht had, daar hebben wij leren lezen! Een boek *kopen!?* Een boek koste in die tijd 5, 6 franc. Daar moest je vader een dag voor werken, dat bestond niet. Met Sint Niklaas... Mijn eerste boek dat ik gekregen heb was *5 weken in een luchtballon,* van Jules Verne. Dat weet ik nog goed en dat kostte in die tijd 4 franc. Voor mijn ouders, dat was de gift van hun leven, jongen! Maar hadden wij in die tijd die armzalige bibliotheekjes niet gehad, dan had ik nooit Jules Verne gekend, ik had geen Dik Trom gekend, en dat was onze jeugdlectuur in die tijd, dat kwam allemaal uit Nederland. Conscience, die had ik anders ook niet gekend. Wij komen van die tijd, dus dat was een reden om in een droomwereld te leven. Maar nu, als ik mijn kleinkinderen zie, waar hebben die nog de noodzaak om een droomwereld te zoeken? Een brommer, die is er morgen. Op reis gaan, die is morgen weg. Da's goed, da's leuk, da's geweldig, maar wanneer heeft dat kind nog behoefte om te *dromen?* Die droomt van een brommer, maar die heeft hij volgende week, krijgt hij van zijn *bonmake.* De tijden zijn nu zo. Dat zou in die tijd óók zo geweest zijn, maar de mensen hadden het niet. Wij kenden nog honger. O, *vandaag* niet hè, ge hebt vlees hè... maar wat wilt ge, ik kom uit *die* tijd, en daar was humor.

Veel mensen van uw generatie praten altijd met een zekere weemoed over...

V: Het was een beetje weemoed, dat klopt, maar ik leef liever *nu,* ik zie mijn kinderen liever nu, olala. Weemoed niet, maar het was een belevenis, vergeet dat niet. Het was niet allemaal even plezierig, ik heb op mijn tanden moeten bijten. Maar ik wist dat ik het op die manier kon halen en ik trachtte dat ook, Ik had op een gegeven moment 4 kinderen en die wilde ik een andere toekomst geven en ik kon dat alleen halen, niet door te concurreren met Hergé, maar door eens zoveel te doen, dat had ik allang begrepen. Ik heb heel die weg afgelegd en mij is het geluk te beurt gevallen mij er bovenuit te slaan, dat is natuurlijk wel plezant, dat kan ik U verzekeren. Ik ben een opbouwer geweest, altijd geweest. Zelfs in de tijd dat ik niets had. Steeds met nieuwe projecten bezig zijn, zoals nu het Centrum van het beeldverhaal in Antwerpen, dat geeft mij plezier. Ik zeg het nóg: het beeldverhaal heeft mijn leven gelukkig gemaakt. Het genieten van het leven is zó relatief, dat is een individuele toestand, dat bepaalt ge zelf, waar ge zijt en wat ge wilt. Dat is nog een geluk, dat we dat hebben. Maar we leven nog altijd onder een regime waar ge dat kunt bereiken. Wilt ge leven van de ziekenkas? Wel, dat kunt ge óók doen! Wilt ge iets bereiken omdat ge liever een jacht hebt inplaats van een roeibootje? Dan moogt gij dat ook. Wie heeft het recht van u dat te ontzeggen? En dan zijn er mensen die daarin trappen. Want dat geeft hun machtsgevoel: dat zijn dan de zakenmannen, die gaan verder. Daarmee heb ik ook kennis gemaakt in de loop der tijd. Dat zijn trieste figuren! Die doen grootse dingen, pas op, we hebben die nodig ook, die stampen dingen uit de grond waar de mensen zonder veel verlangens uiteindelijk ook van leven. Die creëren ondernemingen enz. maar die hebben heel andere bedoelingen. En hun eerste bedoeling is, een ander de nek af te snijden. Hoger zijn dan een ander. Het persoonlijk leven, het genieten van het leven, het genieten van de 5 zintuigen en uw culturele en geestelijke mogelijkheden, daar is geen tijd voor! Geeneen van al die grote zakenmannen gaat naar een theater, gaat naar de film, geen tijd, ze interesseren zich er niet voor! Maar bedenk wel, ik zeg niet dat het niet anders zou kunnen maar het zijn *die* mannen, die de welvaart hebben gebracht. Wie heeft de welvaart in de wereld gebracht? De eerste Phoenicier die met zijn boot langs de kust ging varen, ging verkopen. Niet de creatieve mens, niet de oorlogvoerder maar de handelsman, die heeft de beschaving gebracht en niemand anders, En dat is nu nog zo. En dát is gangsterachtig, er worden moorden gepleegd, er worden

oorlogen ontketend om uw doelen te bereiken, om winsten te maken, accoord, hè. Maar het zijn die nog altijd die het doen en daar hebben wij het aan te danken! Ach ja, filosoferen, dat is de meesten aangeboren. Als we in de club zitten, dan zijn we met zijn allen bijeen en om 5 uur 's morgens hebben we het bijna rond. Dan hebben we het communisme bijgeschaafd, dan hebben we het kapitalisme een goede richting gegeven, dan hebben we al die mensen humaan gemaakt. En dan komt ge terug en blijkt dat alles hetzelfde is. De hele nacht verbleekt, hè... Dat zijn de plezantste momenten geweest.

Populariteit

Wat is het geheim van het succes van de huidige Suske en Wiske?
V: Dat weet niemand, dat is heel eigenaardig. Zo zaten we op een zeker moment op 230.000 stuks, dat was een maximum. Toen kwam de Suske en Wiske poppenfilm, en paf, zaten we 100.000 hoger. We zitten nu op 400.000 en wat niemand dacht gebeurt: we maken een speciaal extra dik album, ter gelegenheid van het Rubensjaar, en daar verkopen we 600.000 van! Geen 20 of 25.000 méér, maar 200.000!! Dat is een eigenaardig verschijnsel.
Er blijkt maar een ding, we zijn op de goede weg, dat is zeker. Want er is niemand die je kunt verplichten een album te kopen. Wat u er ook overschrijft: hij is slecht of fantastisch, ieder mens koopt iets omdat hij het graag heeft, en dan koopt hij de volgende ook enz. enz. *Daar is het publiek dat oordeelt of gij veel bereikt en niemand anders.* De uitgever vooral moet daar rekening mee houden en als gij dan ergens fouten maakt, dan tikt hij u op de vingers. Ik ben begonnen met S & W en we hadden succes vanaf het begin. Het eerste album was 7000, het tweede 35.000 en daarna, pfrrrt, steeds meer... Het was nieuw, een album kopen, dat kenden de mensen toch niet. En dat groeit, ja, dat is prettig natuurlijk. Maar op den duur, dat gaat zodanig vlug, ge begint met medewerkers, ge weet, daar is ambachtelijk werk aan, daar zijn dingen die een ander kan doen, waarom niet, de basis is van mij, het idee en de tekst, goed, daar heb ik plezier aan. Daar doe ik dan een schetsje bij en dat gaat naar een ander, dat is makkelijk. En dan zeg je: ach laten we nu eens iets realistisch proberen, en dat wordt dan De Rode Ridder. Ik heb al eens eerder een ridderstrip gemaakt (ridder Gloriant), dus waarom niet eens opnieuw. Maar als ge die eerste tekeningen ziet, hoe primitief dat was... De tegenwoordige stripwereld, daar zitten jongens bij! Hadden die jongens eens zoiets getekend! Maar die spitsen zich toe op de *tekeningen* en vergeten te *vertellen.* Dat ziet ge veel bij de laatse generaties, jongens die een opleiding hebben gehad, die zijn daarvoor op school geweest, wij niet. Maar die gaan nu naar de school van kunstambachten om later strips te tekenen, die gaan in anatomie leren en die interesseren zich al voor perspectief. Bij ons was dat spontaan. Die jongens hebben een vak geleerd, maar ze vergeten wel om iets te vertellen, terwijl ze tekeningen maken om uw vingers bij af te likken. Dan krijg je zo'n plaat met fantastische tekeningen, die ik lang bewonder, maar dat is niet vertellen. Dat is een kijkplaat. Goede schrijvers zijn er veel te weinig. Ik heb Hergé horen zeggen nadat hij 20 jaar of langer met strip bezig was: 'Il faut comprendre qui l'histoire prime sur le dessin'. Het verhaal, dat is alles. De uitbeelding, de manier hoe, dat is minder belangrijk. De mensen, de lezers, die breken zich de kop niet of de benen te lang zijn of dat het perspectief niet goed is, nee, die *beleven* het, punt en dan houdt dat op. *Gij* gaat zien dat het niet goed is, maar het is voor *hen* dat het gemaakt is, vergeet dat niet. Ik heb 25 jaar nodig gehad om dat te begrijpen de *story,* die staat boven de tekening. Voor 100%. Maar eerst moet ge het publiek kennen. Weten wat die mensen van het leven verlangen.
Mijn eerste impressie van een woestijn heb ik in een boek van Kuifje gezien. Maar ik heb nog 'n kleine jongen van 12 jaar in huis en die ziet dat in documentaires op de t.v. Maar dat is toch het publiek waar je voor vertelt, en wat maakt het dan uit dat die voet van Lambik scheef staat. Niets, het boeit hem want hij leeft in een andere wereld.
Je moet je publiek kennen, het liefst ertoe behoord hebben. Nu verloopt het leven rustig voor de mensen, ze doorlopen scholen om tekenaar te worden en wat ze uiteindelijk maken is áf, maar ze vergeten één ding: het publiek.
De tekeningen zijn technisch, maar de verhalen erbij!... Ze raken het publiek niet, want dat zijn geen dromen, dat zijn constructies op wat nog niet gedaan is. Tardi is het gelukt, die heeft iets gebracht! Ik denk dat die in de strip de eerste is geweest die 'la bella époque' gebracht heeft. Die tijd, die slaat toch aan! Ik ben een stukje van die tijd, maar Tardi, die zit alleen op de studio, een jonge kerel, en die ontwerpt! Isabelle Avondrood, ik vind het sublièm! Een totaal nieuwe stijl, die nog niemand gebracht heeft. Daar kun je geen Hergé op plakken, dat kun je geen Disney, geen Franquin op plakken, dat alleen al! Als je dan ziet hoe hij het Parijs van 1900 tekent en de Place Pigalle met een enorme precisie, daar zit hij de hele dag op, om zo'n kolom te maken, maar hij zal er nooit 200.000 verkopen. Maar als prestatie in het vak! Wat die man 'n werk eraan heeft gehad om die 4 verhalen te maken. Die mag er van mij nog 20 maken en ik zal ze allemaal kopen, maar hij heeft geen miljoenenpubliek.
Als ge dan denkt aan een Hergé, hoeveel jaar is die al niet op de markt?... Dan zegt ge, hij heeft een school gevormd, ik kom daar ergens ook uit. Franquin heeft een andere school gevormd en dan ineens komt daar een generatie, die beginnen helemaal anders te vertellen. Niet voor het grote publiek, hè, dat moeten ze niet verwachten... die werken voor een bepaald publiek. Dat die opeens een nieuwe genre en een heel nieuwe uitdrukking vinden! Ik neem daar mijne hoed voor af. Maar die jongens worden gauw kritisch als ze de oplage van een Kuifje en van ons en zo horen, dat is fout, dat is fout. Zij hebben het net als wij gedaan en de rest is toeval. Wij zijn bij het publiek aangeslagen, maar we hebben het tenslotte gedaan, heel spontaan, in de grond zonder vakkennis. Ik ben nooit naar een school ge-

Recent werk in De toffe Tamboer.

weest om te leren striptekenen. Daar staat een verschil van generatie. Hergè ook, weet u dat hij nooit tekenlessen gevolgd heeft?
En als ik dan bij hem ging werken, dan tikte hij mij op de vingers, dat volkse, dat mag niet in Kuifje, dat Wiske met die strik, oolala, dat is *populair* dat mag niet. Awel, dan gingen we schaven, dat zijn lessen die u krijgt, maar hij ging dan wel erg zijn stijl opdringen, dat had hij wel erg. Maar als ge zijn eerste album ziet, daar zit ook die drang achter. Zonder school hè, zonder: het perspectief moet zó en de vlakverdeling en de waardes van het licht zo. Nee man, dat kwam spontaan, dat was de drang om dat te doen.
Bekijkt ge mijn eerste albums eens, kunde ge één plaat aanwijzen die goed getekend is? Geen enkel, maar geen enkel! En weet u wat voor brieven ik toén kreeg: mijnheer, hoe is het mogelijk van altijd zo diezelfde figuur te tekenen. Maar er was er geen één hetzelfde. Op elk beeldje zijn de benen van Lambik korter, zijn kop groter, zijn handen kleiner. Het grote publiek ziet dat niet. Ge vertelt iets, er zit een *verhaal* in.

Hergé

In de tijd dat u begonnen bent voor Kuifje, met Het Spaanse Spook, had u toen al medewerkers?
V: Eén, Eduard de Rop, die helaas met een hartinfarct is opgenomen.

Vanaf wanneer is hij medewerker?
V: Dat kan ik niet precies zeggen, 25 of 28 jaar.

Als ik 25 jaar terugga, dan kom ik in 1955 terecht, 30 jaar terug in 1949, en in 1948 verscheen Het Spaanse Spook.
V: Het kan iets vroeger geweest zijn, ik heb het nooit bijgehouden. Hij was

Uit: De Circusbaron

beslist al bij Het Spaanse Spook, dat weet ik zeker.

Weet U nog hoe de taakverdeling toen was?
V: Nee. Dat was heel simpel, bij Het Spaanse Spook tekende ik de verhalen nog heel netjes in potlood en dan gingen ze naar De Rop voor te inkten. Later, toen hij wat vakkundiger was, kon ik bv. een boom al aangeven met twee lijntjes. Ook zo met de schetsen voor Suske en Wiske in de krant. De Rop heeft nooit een andere rol gespeeld, hij is de ideale vakman om U te helpen. Voor Kuifje werd een inspanning gedaan om het gestileerder te maken. Die inspanning kwam dan wel voornamelijk van mijn kant. Dat was Hergé die mij op de vingers getikt had.

Men zegt wel eens dat Hergé in eerste instantie een aantal platen voor Het Spaanse Spook heeft afgekeurd.
V: Nee, pas op, het is anders gegaan. Mij was medewerking gevraagd voor Kuifje, omdat zij in Vlaanderen niet van de grond kwamen, en ik was er populair. En ik wilde wel meewerken. Ik

Robert en Bertrand, de strip waaraan Vandersteen nog veel zelf doet.

maak een ontwerp en ik moest direkt komen, want het was eerst afgekeurd. Mijn eerste reactie was: die keuren mijn tekeningen af? Maar ik zag toen voor de eerste keer het verschil van mijn tekeningen met die van Hergé. Het viel er bij mij zomaar uit hè? Hergé vond het te volks. Zij hadden een burgerpubliek en hij zei: je werkt ervoor of je doet niet mee, een van de twee.
Ah bon, en toen kwam ik met dat Spaanse Spook. En toen heeft hij de eerste plaat gezien en heeft gezegd: 'c'est comme ça qu'il faut le continuer'. Maar ik moet eerlijk zijn, ik vond zelf het werk voor de krant, qua tekeningen, zeker zo goed als dat van Hergé. Maar toen Hergé mij indertijd zei: 'c'est trop vulgaire, c'est typiquement Flamand', toen wist ik dat hij dat meende en dat het anders moest zijn. Die man zag ik als mijn meerdere dus zijn kritiek heb ik aanvaard.

Alleen voor in Kuifje?
V: Alleen voor Kuifje. Daar hebben we Wiske krulletjes gegeven, dat was voor dát publiek. Maar de strip in de krant bleef gewoon doorlopen.

Maar hebben de dingen die Hergé gezegd heeft dáár zijn invloed gehad?
V: Wel wat betreft tekentechniek en indeling. Niet de inhoud, want Hergé verstaat mijn verhalen niet. In zijn ogen is dat: 'se moquer du public'. Hij brengt realiteit, geen dromen. Bij hem is er nooit irrealiteit. Dat begrijpt hij niet. Maar wat ik die man toeschrijf, is dat hij klasse gegeven heeft aan het beeldverhaal. Daar kweek je een goede smaak mee bij kinderen. Zo hebben wij op een gegeven moment moeten overstappen van dat plat Antwerps naar beschaafde taal. Daar is aan te doen. Als miljoenen kinderen je lezen mag je niet propageren met verkeerde taal.

Waarom bent U op 'n zeker moment bij Kuifje weggegaan?

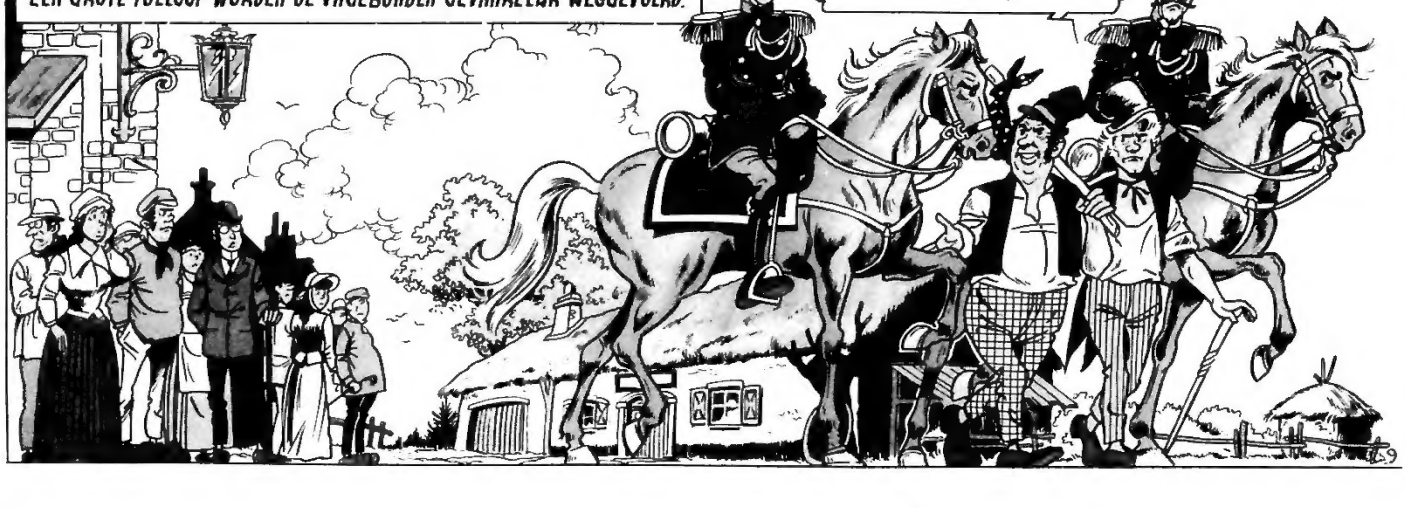
DE GENDARMEN VALLEN BINNEN. DE KRIJSENDE WAARDIN BESCHULDIGT ROBERT EN BERTRAND VALSELIJK DE GELDLADE GELEDIGD TE HEBBEN. ONDER EEN GROTE TOELOOP WORDEN DE VAGEBONDEN GEVANKELIJK WEGGEVOERD.
Niet redetwisten, Bertrand! We zijn in een valstrik gelopen! Waarom weet ik niet.. Afwachten!

V: Over zoveel jaren , 30 jaar of zo, toen was dat een kleine groep; dat was Hergé, Laudy, Jacobs, Cuvelier en ik, hè, dat waren vrienden, En ik ben weggegaan in '59. Toen zaten ze al met in de 50 tekenaars, die allemaal buiten staan te wachten wanneer zij iets mogen publiceren! Die gaan dan bij de direkteur langs en vragen: waarom geeft u van mij geen albums uit en dan wordt het een krabbenest. Bij Lombard ben ik dus weggegaan – niet speciaal daarvoor, maar er kwam daar niets terecht, de helft van de pret van het vak was weg voor mij. En dat bestaat nu nog heel erg daar, hoor.

Medewerkers

Hoe ziet U de toekomst van Studio Vandersteen?
V: Ik heb het zo georganiseerd, de medewerkers die meegedaan hebben, die moeten iets aan de Studio hebben als ik er niet meer ben. Wel, ze hebben het nu al, kom, de mannen die iets presteren, die zijn allemaal in de zaak geïnteresseerd, die denken er niet meer aan naar een ander te gaan, die zijn van de zaak.

Hebt U dat ook vastgelegd, dat zij de naam mogen gebruiken en zo?
V: Ik het het zelfs zó ver vastgelegd, dat mijn erfgenamen mijn medewerkers nooit een haarbreed in de weg kunnen leggen. Mijn erfgenamen mogen alle jaren heel vriendelijk aan de notaris gaan vragen, hoeveel dat het is, wat zij te trekken hebben, de rest is voor Paul en de andere medewerkers. De kinderen, accoord, het zijn mijn kinderen, maar zich met de zaak bemoeien?!! Ik heb nog goeie vrienden die zeggen 'we gooien die Paul eruit en dan zullen wij dat eens gaan doen'. Dan is de zaak kapot. De vakmensen met wie je gewerkt hebt, die moeten het voortzetten. En dat weten die ook. Suske en Wiske is niet meer wat het geweest is, de man die dat zegt heeft voor 100% gelijk, maar je zult er aan moeten toevoegen, het is toch wel eigenaardig: het publiek koopt het. Goed, er is een situatie veranderd, en wat zal dat in de toekomst worden, zal die verbeteren of verslechteren? Dat weet je niet, dat hangt van de economie van het land af, van de mensen.

U heeft het maken van de scènario's van Suske en Wiske nu overgedragen aan Paul Geerts?
V: In grote lijnen wel, maar er zijn hele scènario's van Paul die ik heb verworpen als ze niet overeenkwamen met de karakters van de personages.

U heeft gezegd dat U de eerste 25 à 30 albums zelf heeft gemaakt, en het daarna min of meer uit handen hebt gegeven. Betreurt U niet dat daardoor de kwaliteit...
V: Nu noemt ge kwaliteit. Kwaliteit is voor mij: een publiek aanspreken. Dat publiek is, o.a. door economische omstandigheden, gegroeid. Voor mij, mijn eerste succes, toen we boven de 100.000 kwamen, dat was voor mij het maximum. En de rest is erbij gekomen, inderdaad, een organisatie en een medewerker die het kan voortzetten, anders was ik allang uitgeput geweest. Moet ge eens nadenken, hoeveel mensen er bij dat begrip van S & W leven? Een hele studio, de drukkerij, papierhandel, clicheurs, verkopers, uitgeverij, dan zijt ge verantwoordelijk voor heel die groep die daarvan leeft. Dan denk ik, ik heb 25 goede albums gemaakt, dat begint flauw te worden en ik stop. Wilt u daar de gevolgen eens even van zien?
Dat vind ik menselijk niet verantwoord. Ik heb er een reusachtig leven gehad en ik vind het logisch dat een heleboel mensen zeker mijn medewerkers daarvan meeprofiteren. Verschillende veranderingen maken dat wij stijgen en meer verkopen. De kwaliteit is gebaseerd op de 25 eerste, de rest is daar een uitloper van, maar nog steeds in dezelfde geest. Niet met dezelfde mentaliteit, dat is niet mogelijk, want die werd individueel, dag na dag door mij bepaald. Maar het zal voort worden gezet. Wat u ervan denkt, wat wij ervan denken, speelt geen rol. En met geen enkel artikel kunt u daar iets aan veranderen. De kopers beslissen. Je kunt wel stimuleren en dat maakt zoveel procent uit, maar het publiek aanvaardt u of verwerpt u. Kwaliteit, ach de lezer heeft het verschil nog niet bemerkt. Die vindt het nog altijd goed.

WELDRA HEEFT IEDEREEN ZIJN PLAATS INGENOMEN EN EVEN LATER IS LAMBIK GETUIGE VAN DE SCHEPPING VAN ÉÉN VAN PIETER PAUL RUBENS' MEESTERWERKEN, "DE AANBIDDING DER WIJZEN"!
En nu allemaal stilstaan, hè! Bewegen mag je ook niet! Allemaal braaf lachen en naar 't vogeltje kijken!

Uit.: De Raap van Rubens.

(Hierop volgt een discussie over het feit dat de kwaliteit van album tot album tegenwoordig zo sterk kan verschillen, waarbij als voorbeelden 'De minolotten van Kokonera' en 'De raap van Rubens' worden aangehaald. Vandersteen zegt over dat eerste album:)
V: Dat album is gemaakt naar de synopsis, die ik geschreven had voor de poppenfilm, en die later, vlug vlug, tot album is verwerkt. Dat was zuiver commercie. Dat was op de TV geweest, dus het moest in album uitkomen. Maar er is geen verschil te merken, die verkoopt net als de andere. De raap van Rubens, dat is een fenomeen geweest, door de aanbieding van een dubbelalbum voor dezelfde prijs. Vandaar dat op de uitgave van 400.000 bijkwamen. Vergeet de miljoenen niet, die de stad besteed heeft aan publiciteit voor Rubens.

Maar los daarvan was het een verhaal waarvan iedereen uitriep: eindelijk

weer eens een ouderwets leuke Suske en Wiske!
V: Weet ge waarom dat gekomen is? Om eerlijk te zijn?

U bent de enige die het kan zeggen.
V: Paul Geerts kwam met het idee, waarom zouden we geen Rubensverhaal maken! Normaal denk ik daar ook aan, maar hij was mij voor. Hij zoekt in die zin, maar hij komt met een verhaal af van 52 bladzijden. Ik begin dat te bestuderen en ik zeg, nee man, dat en dat moet je eruit gooien, en dat gaan we vervangen door dat en dat. En dan komt er opeens een telefoon van de uitgeverij om te vragen of we dat boek niet konden brengen met tachtig bladzijden. Ze wilden een geste maken tegenover het publiek, en daar zagen ze nu een gelegenheid voor. Ik heb zonder nadenken gezegd: ja, dat kunnen wij. Ik zeg, Paul kom eens effekes. Van die 52 bladzijden gaan we er weer 80 maken, hoe gaan we dat doen? We moeten kijkplaten maken, die lassen we erin, maar dan zitten we óók nog met zoveel historie meer. Er moet actie zijn! Ik zeg: als ze de burcht bestormen, maak er 3 platen meer van! Je kunt het met 2 vertellen, maar met 6 ook. Er kan van alles gebeuren, de vensters, de toren moet geforceerd worden, de deur etc. Het heeft een goed resultaat gegeven. Hetgeen gij nu zegt hè, die reactie hebben we overal gehad. Doodgewoon, omdat we holderdebolder, zonder nadenken schreven, het mocht onzin zijn zal als het maar langer was! Wij trappen er nog teveel in om het interessant te willen maken. Wij trappen er zelf in!

Wat u net vertelde over De Raap van Rubens, in wezen is dat precies hetzelfde spontane werk zoals u het zelf vroeger deed.
Het was niet zo vakkundig: we krijgen een opdracht, we moeten het eens zo lang maken allee, aanval op de burcht, we hebben 2 platen, daar maken we 6 van. En dan gaan wij werken.

Maar daarmee kom je in die verteltrant van de oude Suske en Wiske! Het verhaal zat vaak in een tekstblokje, en dan kwamen er weer een paar stroken met gags.
V: Maar dat was mijn manier van vertellen, dat had ik allemaal in mijn mouw, voordat ik eraan begon. Maar dat raakt uitgeput. En gij wordt een ander mens! Een beetje meer filosoferen, ik heb de wereld gezien, daar komt een andere reaktie uit voort. Maar er is niemand van het publiek die daar bij stilstaat, ù wel. Ik teken niet voor een bepaalde groep met bepaalde ideeën, die daar 7 jaar de universiteit voor gevolgd heeft. Dat kan, maar dan heb je een beperkt publiek. Ik teken voor de gewone, dagelijkse mens, waar ik zelf toe behoor. En die volgt mij, al 34 jaar. Dus heb ik het aan het rechte eind. En u mag van mij zeggen: vroeger was dat beter, goed, maar uit dat tekenen van vroeger is iets gegroeid, wat nog 50 jaar verder kan lopen. Ge moet dat zó zien: Geen enkele artiest kan, vanaf dat hij begint te creëren tot het einde van zijn dagen zó creatief en vernieuwend blijven, dat kan niet. Op een zeker ogenblik van uw leven geeft ge het beste van uw leven en, laten we zeggen tot zeker rond de 40, houdt ge dat aan. Maar dan staat er al een heel nieuwe generatie, vol met nieuwe ideeën. Inderdaad, de eerste Suske en Wiskes, de eerste 25 of 30 die werkelijk van mij waren, die veroverden het publiek en daar is een traditie op gebouwd, die het nog 50 jaar vol kan houden. Maar dan moet ge het onderscheid maken: het is nu niet meer van mij. De tijden zijn veranderd. Mijn medewerker Paul Geerts kan ik nooit de geest bijbrengen waar ik mee begonnen ben. Wel de techniek, en wat er moet inkomen. En hoe ge de mensen moet aanspreken, dat heeft hij geleerd, maar ge kan die jongen nooit die tijd bijbrengen, dat ge moest boksen, dat ge honger had, denk aan die oorlogsjaren, ik heb die jaren scheel van de honger gezien. Dat is wat je nooit van je leven vergeet.
Maar dat gaat die jongen nooit meemaken. Die komt van school, die gaat werken, hij heeft leren tekenen, en hij is bij een drukkerij gekomen en verdient 13.000 frank in de maand. Maar die heeft dat óók in zich, van geboorte! Die begint voor de giromapjes te tekenen, dat deed hij graag, en op een schone dag komt hij bij mij. Ik zweer je, als die man bij mij binnenkwam wist ik dat hij 't was. Aan zijn presentatie, aan zijn manier van praten, zijn background, zijn familie, alles. Ik denk, dat wordt de man. Dat heeft wel een paar jaar geduurd, want in het begin was hij nog teveel 'employé', te weinig betrokken.
Maar dat besef komt vanzelf. Ze zien de zaken draaien, de onderhandelingen, ze leren ook iets. Dan beginnen ze te kijken en het door te krijgen en denken dan: hier moeten we blijven. Maar die man kan nooit begeesterd zijn waar ik door begeesterd was. Om zich in een droomwereld terug te trekken en dat dan later op papier te zetten. Dat heeft hij nooit gehad. Maar hij heeft wèl de techniek mee.
Als ik wegval zal het nog altijd Studio Vandersteen heten en pas op, ge moet

Uit: De Sterrenplukkers

Uit: De briesende Bruid.

Ik ken de verzuchtingen van Sidonia en na alle jaren dat ze trouw in mijn verhalen ontbreekt moest ik haar wel eens overgelukkig maken!

iedere mens een beetje zijn eigenliefde geven, maar ze kunnen zich dat niet permitteren voordat ik wegval. Maar ze kunnen wèl, als ik wegval: Studio Vandersteen geeft de Rode Ridder uit en op de binnenbladzijde: tekst en tekeningen Karel Biddeloo. Dat kan op dat ogenblik. Ik til daar niet zo zwaar aan, maar de uitgever wèl. De uitgever, ja pas op, hij verkoopt. En een verkoper gaat van winkel tot winkel en die redeneert anders. Daar bemoei ik mij niet mee.

Willy Vandersteen, dat komt op de televisie en artikelen in de gazet, *boem* en dat verkoopt. Karel Biddeloo, dat zegt niks. Maar ja, dat is van Studio Vandersteen, van diezelfde die ge op de t.v. ziet? Dat zijn verkoopzaken en dat is een wereld waar wij ons ook mee moeten bemoeien, daar moeten die mensen later hun goesting mee doen. We stoppen het voor niemand weg, de situatie is veranderd. We hebben er wel een beetje mee geschipperd, maar nu komen we ervoor uit, Paul tekent Suske en Wiske. We overleggen samen, dat is inderdaad waar. Paul zal nog veel fouten doen en hij leert, hij doet ze niet opnieuw, dat is een groot voordeel.

Hoeveel fouten heb ik gedaan? Waarom zou hij er geen doen. Goed is het als het bij het publiek aanslaat en er is maar één norm, het publiek koopt. Ge kunt natuurlijk bepaalde produkten opblazen, maar dat is bij ons nooit gebeurd, ik denk dat we nog nooit één frank hebben uitgegeven aan publiciteit.

Ik probeer niet veel te verkopen, ik probeer te doen wat ik graag doe, maar daar zit geeneen bedoeling achter. Zou

Willy Vandersteen

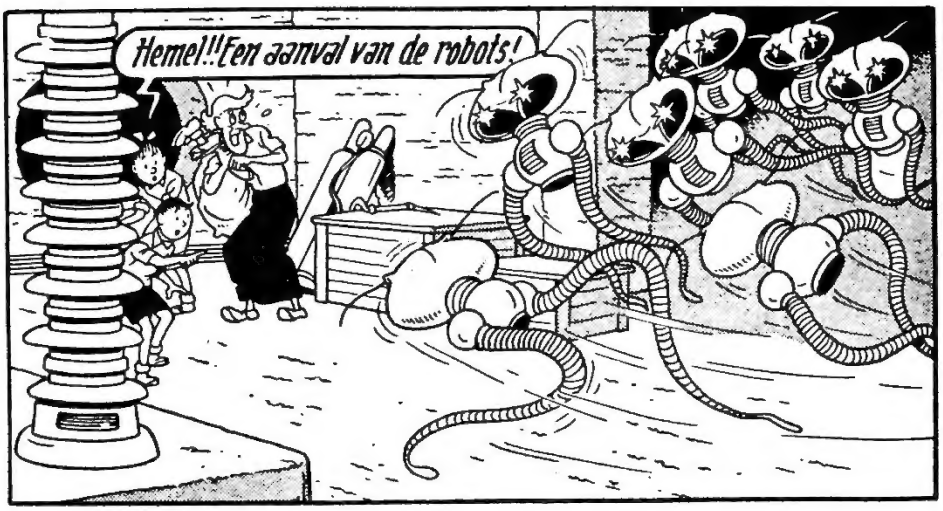

Uit: De Snorrende Snor

ik voor de nieuwe generatie meer willen verkopen, dan moet ik er sex inbrengen! Dan gaan we nog 100.000 omhoog. Zoals dat van Rubens dat hadden we nooit voorzien. Dat heeft iets bewezen, waar we zelf geen begrip van hadden.

Fouten

Vakmensen, zoals bij Stripschrift, zeggen van de eerste S & W: dat was goed! Normaal, als je naar de huidige normen kijkt, moet je zeggen: het was niets! Dat was slecht getekend etc., nietwaar. Maar het gaat om de *geest,* en die eerste verhalen representeren iets wat allang voorbij is. Wat er nu uit voortgevloeid is, is daar toch op gebaseerd. Met een aanpassing aan de nieuwe tijd, met een publiek dat uit een heel ander milieu komt.

Natuurlijk zitten er fouten in ieder verhaal dat verschijnt. Er is nog nooit een album verschenen waar we geen fouten in vonden. We zijn er niet meteen tevreden over!

Het blijft zoeken naar decors die we nog niet hebben gehad en dan zoeken we daar documentatie bij, liever dan alleen op ideeën te werken, omdat je jezelf zou kunnen herhalen. Uit de documentatie blijkt over welke voertuigen je kunt beschikken: het verkeer speelt een rol in een verhaal, we zoeken daarmee ook naar actie, we bekijken de suspense etc. Zo bepraten wij een nieuw verhaal. Maar het gaat altijd nog op dezelfde manier, alleen deed ik het vroeger alleen. Toen was het *mijn* droomwereld die eruit kwam, maar dat houdt ergens op! Dan komt er iets anders, dan kom je in de organisatie, in je verantwoordelijkheid tegenover de medewerkers en de uitgever die zijn kapitaal riskeert en de mensen die ervan leven. Daar verzeil je in of je wilt of niet.

Hergé zegt: als ik sterf is het gedaan met Kuifje. Maar wat breekt die man af, dat is egoïstisch gezien. Hij zet De Moor en al zijn medewerkers in de kou, alleen maar voor het idee, het is van mij en het gaat met mij het graf in. Het is een standpunt, maar ik ben anders. Ik bouw het nu uit met één bedoeling, dat het wordt voortgezet, en het publiek heeft het graag, we doen iets positiefs. Voor mij is het gedaan, ik kan morgen uitscheiden, maar dat ligt me niet. Ik organiseer het op die manier, dat er het maximum uitkomt.

En het stoort u daarbij niet dat u uw personages los moet laten?

V: Natuurlijk, daar lig je wel even van wakker voordat je die beslissing neemt. Maar je weet wat dat betekent, waar dat naar toe leidt. Daar heb ik dan weer voldoening aan als dat lukt. En als ik dan nu zie dat we door het zó te doen, zoveel miljoen kunnen besteden aan het centrum[1], dat is alles positief! Het gaat nu niet meer om een individu en wat hij doet, er is meer mee gemoeid in mijn geval.

Maar je kan tevreden zijn omdat het er allemaal goed uitziet, of omdat het goede verhalen zijn, je kan tevreden zijn omdat het nog steeds goed aanslaat bij het grote publiek, of je bent tevreden om al deze redenen samen. Wat is het in uw geval?

V: Omdat wij de traditie die ergens spontaan geboren is, op een goed georganiseerde manier hebben voortgezet en overdraagbaar gemaakt. En daar zijn ik in de eerste plaats en al mijn medewerkers heel tevreden over...

1 Het cultureel centrum geplanned in Antwerpen-Zuid, waarin ondermeer een museum van het beeldverhaal gevestigd zal worden.

Suske en Wiske en Willy Vandersteen
De neergang van een strip
en de opkomst van een imperium

DOOR WIM VAN HELDEN
M.M.V. ROB VAN EIJCK

Wie in lang vervlogen tijden de oude Vlaamse albums van Suske & Wiske heeft gelezen, zal zich moeiteloos de achterkaft ervan voor de geest kunnen halen: het plaatje van Suske, Wiske, Tante Sidonia en Lambik rond het zuiltje met de bloempot, poserend als voor een antieke fotograaf; de lijst met reeds verschenen en nog te verschijnen (gloedvolle verwachting) titels; en boven dat alles de mededeling 'albums, alle om ter plezierigst'.

En 't is wáár. Wie in de jaren vijftig is opgegroeid met de Suske & Wiske albums uit de roemruchte *Rode Reeks* (waarvan de tekeningen ongekleurd waren en per twee pagina's om en om roodbruin en blauw gelijnd), of de legendarische *Blauwe Reeks* (waarvan de tekeningen zwart gelijnd waren en prachtig ingekleurd) zal het graag beamen. Die herinnert zich die verhalen als in volle vaart vertelde avonturen, vol aktie, spanning en humor. Je las ze, herlas ze, spelde ze uit en nam alles zo gretig in je op dat je vele jaren later nog altijd fragmenten uit het blote hoofd kan citeren.
De tegenwoordige Suske & Wiske verhalen echter kunnen nauwelijks genade vinden in de ogen van vele stripkenners: vrijwel alle artikelen over Vandersteen komen erop neer dat Suske & Wiske vroeger zo leuk was en nu niet meer, of in ieder geval veel minder. Dat is natuurlijk 'n generalisering; vroeger, dat wil zeggen tot het einde van de jaren vijftig, waren er ook wel eens zwakke verhalen en later zijn er best wel goede verhalen geweest (De Nerveuze Nerviërs bijvoorbeeld, of – recenter – De Raap van Rubens); alleen: de zwakke verhalen waren vroeger even schaars als de goede nu. De achteruitgang van de strip wordt veelal geweten aan het huilerige moralistische en sentimentele karakter dat de Suske & Wiske strip sinds de jaren zestig zou hebben gekregen, maar dat is niet juist: de oude Suske & Wiske's waren óók moralistisch en sentimenteel, denk maar eens aan De Witte Uil, of De Snorrende Snor. Nee, hieraan kan de achteruitgang niet worden toegeschreven. Om erachter te komen *wat* die achteruitgang eigenlijk inhoudt en *waardoor* hij is gekomen zal het nodig zijn om het verleden en heden van Suske & Wiske (voortaan afgekort als S & W) en van Willy Vandersteen, hun schepper, na te gaan en met elkaar te vergelijken. Ik streef daarbij niet naar 'n zo volledig mogelijk bio- en bibliografie, dat is al vaak genoeg gedaan. Niettemin zal het onvermijdelijk zijn dat ik toch 'n aantal jaren lang wijd open staande deuren nog eens krachtig intrap.

Links: de Suske & Wiske-familie in de Vijftiger Jaren, en rechts: in de Zeventiger Jaren.

Geschiedenis

Willy Vandersteen werd in 1913 op het Stuyvenbergplein in de Antwerpse wijk Seefhoek geboren. De Seefhoek (er stond 'n brouwerij die bier van het merk Seef maakte), waar ook Marnix Gijsen is geboren en waar Vincent van Gogh 'n tijdje gewoond heeft, was een eenvoudige arbeidersbuurt. Vandersteen's vader was moeileerder (beeldhouwer), zijn grootvader smid. (Vandersteen herinnert zich hoe hij als

De ontwikkeling van Lambik.

kind eens zijn grootvader met 'n witgloeiende ijzeren staaf bij zichzelf 'n grote steenpuist van zijn bovenarm zag wegbranden). Na de lagere school, waar hij alleen uitblonk in opstellen schrijven en tekenen, volgde Vandersteen 10 jaar lang avondcurssusen aan de Academie van Antwerpen. Overdag werkte hij onder meer als ornamentmaker in de bouw, en als etaleur.

De *omgeving* zowel als de *tijd* waarin zijn jeugd zich heeft afgespeeld zou van grote invloed blijken te zijn op de sfeer en het karakter van de strips die hij later zou gaan maken. Hij maakte de *roaring twenties* mee, waarin door de industriële groei voor het eerst welvaart begon te sijpelen naar de arbeidersklasse. Hij maakte de dertiger jaren mee, de crisis, de werkeloosheid, de armoede, de honger, de strijd om het bestaan. Hij was mateloos geboeid door het dagelijkse leven zoals zich dat in die jaren met al zijn scherpe kanten, maar ook met heel zijn kleurigheid, aktie en afwisseling afspeelde op straat. En op straat lag ook de humor. Volkse humor, humor uit leed geboren, grove humor soms, ongekompliceerd, recht voor de raap en vaak erop uit om iemand 'n hak te zetten.

In die jaren maakt hij ook kennis met stripverhalen. Diepe indruk op hem maakten de strips van Hergé: Totor en later Tintin. In de jaren '30 leert hij Amerikaanse strips kennen, onder meer Micky Mouse en Prins Valiant. Invloeden van deze strips zullen later in zijn eigen werk terug te vinden zijn.

Dan maakt hij ook de veertiger jaren mee: de tweede wereldoorlog. Hij is inmiddels naar Brussel verhuisd; hij zal er 15 jaar blijven. Tijdens de oorlog tekende hij zijn eerste strips, voor Wonderland, Bravo en andere tijdschriften. Tegen het einde van de oorlog was hij klaar met 'n verhaal met nieuwe hoofdpersonen: Suske en Wiske. Toen de oorlog voorbij was bood hij het aan bij 'n krant, *De Nieuwe Standaard,* waar op 30 maart 1945 (in Nederland was de oorlog nog bezig) de eerste aflevering verscheen onder de naam Rikki en Wiske. In het volgende verhaal (Op het eiland Amoras) zou Rikki niet meer terugkomen en deed de echte Suske – al roepend 'Seefhoek vooruit'! – zijn intrede. In 1947 – Suske & Wiske verschenen inmiddels in de krant *De Standaard* – begon de reeks De Familie Snoek en in 1948 begon Suske & Wiske ook in Kuifje. De verhalen uit de krant werden als album gepubliceerd in de zogenaamde Rode Reeks, die uit Kuifje in de Blauwe Reeks. In 1951 startte de reeks Bessy en ontstonden

Aankondiging van 'De Ringelingschat' in de Standaard

VANAF MORGEN!!!

EEN NIEUW SPANNEND TEKENVERHAAL VAN

W. VANDERSTEEN

De nieuwe avonturen van Suske, Wiske, Tante Sidonie n Lambik spelen zich ditmaal af aan de oevers van de Rijn en zijn getiteld :

De Ringelingschat

Tijl Uilenspiegel en de gagstrip Het Prinske voor Kuifje. In Ons Volkse waren De Vrolijke Bengels verschenen, later opgevolgd door Het Plezante Circus. In 1959 verscheen De Rode Ridder. In de loop der tijd zouden er steeds series bijkomen en weer verdwijnen: De Grappen van Lambik, Karl May, Biggles, Jerom, Safari, Pats, Robert en Bertrand; de lijst is niet volledig... Het zal duidelijk zijn dat Vandersteen dit niet allemaal in zijn eentje heeft kunnen doen.

Studio Vandersteen & De Tekeningen

Vrijwel vanaf het begin van zijn stripcarrière heeft Vandersteen één of meer medewerkers gehad. Aan Het Spaanse Spook bijvoorbeeld, dat in 1948 in Kuifje verscheen, heeft Vandersteen al niet meer alleen gewerkt. De bijdrage van de medewerkers bestond er in die dagen wat Suske & Wiske betreft alleen nog maar uit zij Vandersteen's volledig uitgewerkte potloodtekening in inkt zetten. Andere series gaf hij al snel en volledig uit handen (Judi en Bessy bijvoorbeeld aan Karel Verschuere), maar tot het einde van de jaren vijftig zou Vandersteen zich nog sterk persoonlijk met Suske & Wiske bezig houden. Toen hij voor Kuifje ging werken ontwikkelde Vandersteen onder invloed van Hergé 'n sterk gestileerde tekenstijl. Deze gestileerdheid, die zich al snel ook in de verhalen voor de krant zou manifesteren, ging ten koste van de spontaniteit en het uit-delosse-pols-achtige dat Vandersteen's tekeningen eerst kenmerkte, maar daarvoor in de plaats kwamen 'n grotere zorgvuldigheid, duidelijkheid en zwierigheid. De tekeningen behielden bovendien hun beweeglijkheid, en ook het knusse en gemoedelijke karakter ging niet geheel verloren. Dat de tekenstijl gestileerder en vaster gedefiniëerd werd had tot gevolg dat hij voor de medewerker(s?) die de verhalen inktten makkelijker te reproduceren was. Daardoor kon Vandersteen voor de potloodtekeningen steeds meer volstaan met aanduidingen die door de medewerker werden uitgewerkt. En naarmate er meer aan 'n medewerker wordt overgelaten dienen de figuren meer vastgelegd te worden, wat er uiteindelijk toe kan leiden dat de figuren, en langzaamaan ook de hoofdfiguren, steeds stereotieper, steeds meer volgens 'n vast, *prefabricated,* patroon worden getekend. Bij Suske & Wiske is dit 'n zeer geleidelijk proces geweest, waarin geen duidelijke cesuur valt aan te wijzen. Ook Vandersteen's eigen verklaringen helpen wat dat betreft niet veel: soms zegt hij dat hij de eerste 25 dan weer de eerste 30 à 35 verhalen zelf gemaakt heeft. Zeker is

Onder de plak van Jerom

dat album nr. 36 in de Vlaamse nummering (Het Vliegende Bed) 'n heel andere presentatie heeft meegekregen: van rond werd de rug vierkant, alle tekeningen zijn nu zwart gelijnd en voorzien van de steunkleur rood. De tekenstijl is hier al zo gestandaardiseerd dat het erop lijkt alsof Vandersteen hier hoogstens nog maar enkele heel globale aanduidingen heeft gegeven. Dit wordt extra waarschijnlijk gemaakt door het feit dat Vandersteen in die tijd druk bezig was met het opstarten van de reeks De Rode Ridder, waarvan hij de eerste verhalen zelf heeft getekend.
En op die manier gingen de zaken door. Vandersteen hield zich voornamelijk bezig met het bedenken en vormgeven van nieuwe series, waarvan hij zelf de eerste verhalen tekende en ze daarna uit handen gaf. Het aantal series, en daarmee de omvang van de studio groeide gestaag, maar veel tijd voor Suske & Wiske had Vandersteen niet meer. In de loop van de zestiger jaren zien we de tekenstijl bij Suske & Wiske dan ook zeer wisselvallig worden. Vormgeving, lijnvoering en kwaliteit zijn soms per verhaal anders en komen steeds minder vaak boven de magere middelmaat uit.
Rond 1970 komt Paul Geerts op de studio aan Suske & Wiske te werken. Zijn carrière gaat snel en al spoedig krijgt hij de leiding over de Suske & Wiske produktie.
Vandersteen's bijdragen bestaan er dan nog uit dat hij eventuele problemen met Geerts doorpraat en dat de geproduceerde scenario's zijn fiat moeten hebben voordat ze getekend gaan worden.
Onder Paul Geerts begint de produktie van Suske & Wiske zich wat te stabiliseren, in ieder geval wat de vormgeving betreft. Geerts gebruikt het prefabricated en gladgestreken uiterlijk van de figuren zoals dat met de groei van de studio is ontstaan. De lijnvoering is egaal en vrij gestileerd, maar ook vrij plomp en houterig. Er zit wat beweging en aktie in de tekeningen, maar de vitaliteit en de zwierigheid van de tekeningen uit de vijftiger jaren ontbreken nog altijd.
Aan de stijl en kwaliteit van de tekeningen is bij S & W in de loop der tijd dus nogal wat veranderd. Hoewel er stijgende en dalende tendenzen zijn geweest is het netto-effekt negatief. De veranderingen hebben in belangrijke mate parallel gelopen met de groei van het aantal te produceren stripseries, dus met de groei van de Studio Vandersteen, en met de teruglopende bemoeienis van Vandersteen zelf met de produktie van S & W.

Personages & Verhalen

De oude verhalen uit de Rode Reeks waren volks, af en toe satirisch op 'n spontane manier verteld en zeer humoristisch, met naast visuele humor ook veel karakter – en verbale humor. Verder speelde het huiselijke, de gezinssituatie, 'n belangrijke rol. Want hoewel onze helden geen van allen met elkaar vermaagschapt zijn is het duidelijk dat Tante Sidonia. Lambik, Suske en Wiske eigenlijk 'n familie vormen. Een heel menselijke familie bovendien, waarin soms knetterende ruzies voor konden komen.

Ieder personage had zo zijn karakteristieken, maar geen van allen is in de loop van de avonturenreeks erg karaktervast gebleken, met uitzondering van Suske, die eigenlijk altijd 'n vrij neutraal baasje is geweest, of beter gezegd: een goeie sul. Meestal treedt de club eensgezind op, maar toch zijn ook de keren dat ze niet mèt, maar tégen elkaar in het geweer komen talrijk. Het gebeurt nogal eens dat een der helden de rest van de club zonder meer in de steek laat (soms in schijn maar soms ook gemeend) als er een kans is op persoonlijke roem of persoonlijk gewin, of in Sidonia's geval op een man. En dat is een minder fraaie karaktertrek, die het hele stel gemeen heeft.
De oer-kern wordt gevormd door Wiske en haar Tante Sidonia, toen nog een moederlijk type dat zich gaarne gezellig breiend in de huiselijke sfeer ophield en daarnaast een vrij groot verantwoordelijkheidsbesef voor haar nichtje aan de dag legde.
In de eerste periode was er, op de huiselijke bezigheden na (vóór de uitvinding van de emancipatie) weinig vrouwelijks aan Tante Sidonia, misschien wel het minst aan haar figuur: zo plat als een strijkplank met de maat schoenen van een volwassen bootwerker. Ook haar manier van optreden was in die periode mannelijk: ze bestuurt vliegtuigen, hanteert geweren en brengt meer dan eens redding als de rest van de club hopeloos in de put zit, ook al gebeurt dat vaak in de meest idiote vermommingen (misschien wel uit schaamte om te verhullen dat de redder een vrouw is). Later is Sidonia 'vrouwelijker' in de weer (althans volgens de daarover in die tijd geldende opvattingen), met poederdozen en lippestiften, en gaat zij fantieker op zoek naar een man. De man die het meest voor de hand ligt is natuurlijk Lambik, maar al Sidonia's toenaderingspogingen ketsen af op een muur van botheid. Lambik beantwoordt haar avances gewoonlijk met brute grappen over

Zeventiger jaren; Lambik als dorpsgek

haar neus, haar slanke lijn en vooral schoenmaat. Maar ondanks haar van weinig werkelijkheidszin getuigende houding op dit punt, is het toch vooral Sidonia geweest die, terwijl Lambik en Jerom steeds kindser werden, de beide kinderen bleef gidsen op het smalle pad naar de volwassenheid.
Maar het eind van die weg hebben de beide kinderen nog niet bereikt. Wiske, die iets langer meedraait dan Suske, is zeer eigenwijs en een verleidstertje in de dop, met alle vrouwelijke listen en lagen in de traditionele opvatting. Wiske koketteert met meer succes met haar vrouwelijke charme (voor zover aanwezig) dan haar Tante Sidonia, want Suske gaat steeds door de knieën en Lambik nooit. Wiske is ook dapper, maar niet konsekwent: soms treedt zij het gevaar moedig met een stuk hout in de hand tegemoet, maar andere keren duwt ze Suske naar voren om de eerste klappen op te vangen.
De verhouding tussen Suske en Wiske is die tussen een broer en een zus, maar in hun geval met de mogelijkheid die op latere leeftijd uit te bouwen. Wiske is snel jaloers: als een ander meisje Suske binnen een straal van honderd meter benadert, komt ze onmiddelijk in het geweer, en steeds, ook al moet ze er soms hard voor werken, met een gunstig resultaat. Wiske is een ouderwets type vrouw die op een ouderwetse manier volledig weet stand te houden in een ouderwetse mannenwereld.

Suske is, zoals hierboven al is opgemerkt, een nogal kleurloos baasje. Hij is braaf en oppassend, hij laat zich voor het karretje van Wiske spannen en verder niets. Zelf ontplooit hij nauwelijks enige initiatieven. Je zou er bij-

Verbale vrolijkheid

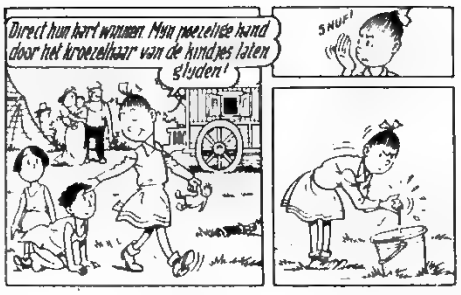

In het zigeunerkamp van De Zwarte Zwaan (1958)

na naar verlangen dat hij eens flink over de schreef gaat, dat hij een brommer steelt en er eens lekker mee door de stad gaat scheuren. Maar nee. Hij berijdt wel eens een brommer, maar heeft dan altijd een helm op, houdt steeds keurig rechts en rijdt nooit harder dan dertig. En daarmee is het karakter van Suske van hoofd tot voeten getekend.
De fraaiste figuur van het stel was natuurlijk Lambik, die ijdele, koppige, dommige (maar soms toch ook heel slimme), opvliegende goedzak met het gouden hart, met zijn verweerde, sterk geprofileerde arbeiderskop (in de oudste verhalen tenminste, toen hij nog loodgieter was).
In de Blauwe Reeks, verhalen gemaakt voor het Franstalige lezerspubliek uit de betere kringen, was Lambik heel anders. Zijn uiterlijk was wat gladder en beminnelijker; bovendien oefende hij hier beroepen uit als arts/chirurgijn en schermleraar. Hij was de leidersfiguur met menselijke trekjes, in tegenstelling tot de gewone mens met al zijn zwak- en ijdelheden die hij in de Rode Reeks was. In de Blauwe Reeks was Lambik eigenlijk degene die hij in de Rode Reeks graag zou willen zijn. In de loop van de tijd woei iets van de *glamour* die Lambik in de Blauwe Reeks heeft over naar de Rode. Niet alleen zijn uiterlijk en kleding veranderden (werden gladder en netter), maar ook zijn manier van doen. Hij kreeg wat meer leiderskapiciteiten en bleek ook hier ineens 'n knap schermer, of 'n kundig piloot.
Als de Blauwe Reeks in 1959 gestopt is, moet de Lambik uit de Rode Reeks 'n aantal van zijn verworvenheden weer inleveren. Zo raakt hij bijvoorbeeld de leidersrol kwijt aan Jerom en dat is een gevoelig verlies, niet alleen voor hemzelf, maar ook voor de strip. Lambik wordt nu een stuurloze figuur. Zijn oorspronkelijke identiteit verdwijnt meer en meer. In de zestiger jaren was Lambik onder zijn volledig gladgestreken uiterlijk 'n soort gaarkeuken van allerlei mogelijke karaktertrekken geworden, waaruit de makers van de strip, al naar gelang de eisen van het onder handen zijnde verhaal er steeds 'n aantal kozen. Kortom: Lambik was ongeloofwaardig geworden. Hij was zelfs niet een stereotiep, hij was *niets* meer.
In de jaren '70, onder Paul Geerts, heeft Lambik weer iets van 'n identiteit terug gekregen, maar tot 'n wonderbaarlijke herrijzenis heeft dit niet mogen leiden. Lambik is nu 'n obligate en zeer voorspelbare kankeraar, die bovendien het mikpunt is van spot en pesterijtjes, de dorpsgek, de clown: 'n stereotiepe.
Lambik's transformatie is echter niet los te zien van de opkomst van Jerom. Jerom ('n kreatie van Vandersteen zelf) werd, na zijn eerste verschijnen in De Dolle Musketiers opgenomen in de S & W familie. In de eerste verhalen die volgden is het nog wel aardig zo'n krachtpatser in huis, maar de aardigheid gaat er na 'n tijdje toch wel af. Voordien moesten onze helden hun eigen vindingrijkheid aanspreken om uit de problemen te geraken, maar Jerom als *deux ex machina* maakt de zaken wel erg gemakkelijk. Tot overmaat van ramp gaat Jerom zich ook geestelijk ontwikkelen (hoewel hij nooit behoorlijk zal leren praten) en hij begint de leiding over de S & W-familie naar zich toe te trekken. Vandersteen doet eerst nog moeite om Jerom wat buiten de verhalen te houden – door hem vrijwel de hele tijd te laten slapen of zo – maar al spoedig is er geen houden meer aan en Jerom breekt definitief door. En toen was 't uit met de pret, want met deze computergestuurde vechtmachine valt immers maar bitter weinig te lachen. Zonder enige zichtbare tekenen van emotie sloopt hij alles wat hem niet zint en dat gold kennelijk ook voor de oude S & W strip, want ook die drukte hij genadeloos dood. De karakters van de andere personages vervlakten, Lambik werd als leidersfiguur verdrongen en er traden dramatische veranderingen op in de gezinssituatie. De gemoedelijkheid en onderlinge gene-

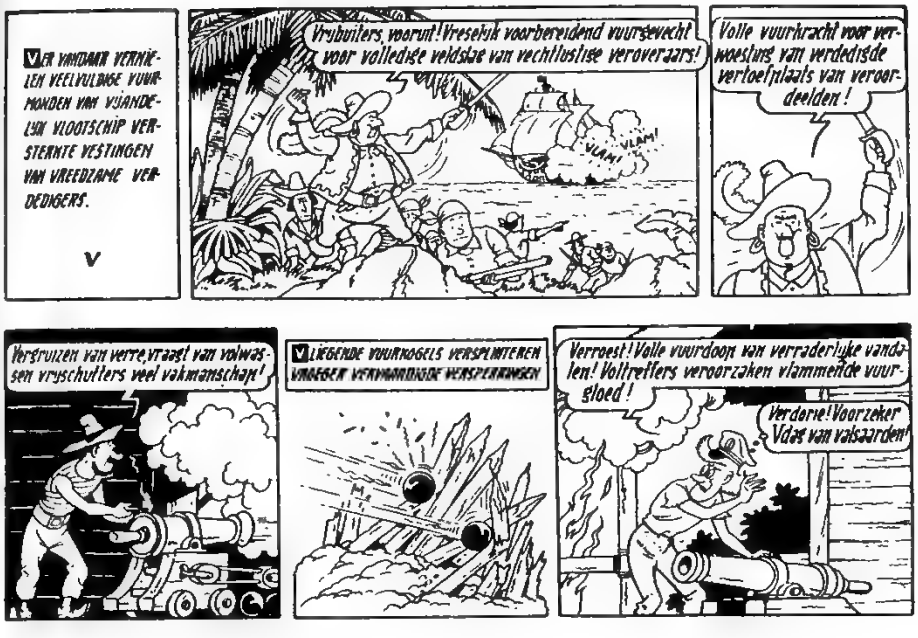
VER VANDAAR VERNIELEN VEELVULDIGE VUURMONDEN VAN VIJANDELIJK VLOOTSCHIP VERSTERKTE VESTINGEN VAN VREEDZAME VERDEDIGERS.
V
Vrijbuiters, voorut! Vreselijk voorbereidend vuurgevecht voor volledige veldslag van vechtlustige veroveraars!
VLAM!
Volle vuurkracht voor vernoesting van verdedigde verloedplaats van veroordeelden!
Vergruizen van verre, vraag! van volwassen vryschutters veel vakmanschap!
V LIEGENDE VUURKOGELS VERSPLINTEREN VROEGER VERVAARDIGDE VERSPERRINGEN
Verroest! Volle vuurdoon van verraderlijke vandalen! Voltreffers veroorzaken vlammende vuurgloed!
Verderve! Voorzeker Vidas van valsaarden!

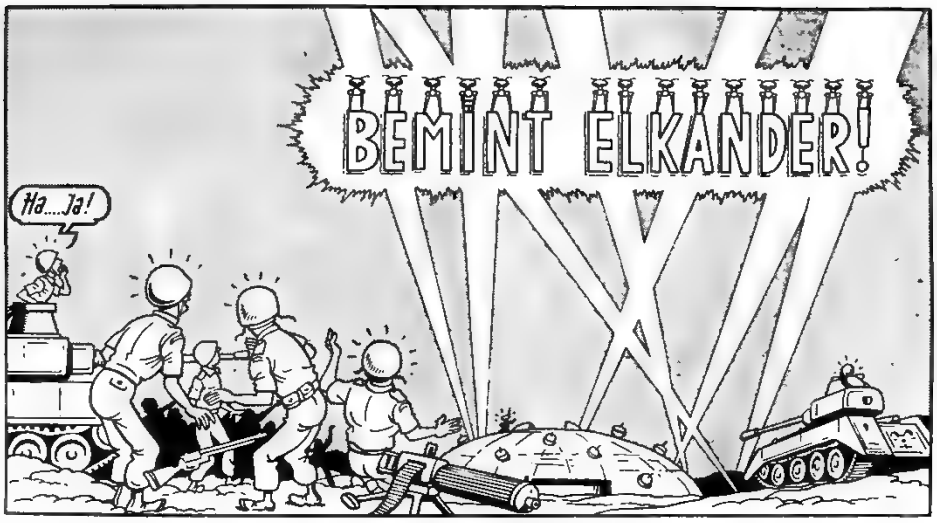

Uit: De Snorrende Snor (1956)

genheid verdwenen en 'n somber wantrouwen kwam ervoor in de plaats. Jerom houdt er weliswaar strikte normen van goed en kwaad en 'n obligaat soort naastenliefde op na, maar de door hem uitgesproken vriendelijkheden hebben de oprechtheid van 'n automatische telefoonbeantwoorder. Hij *is* trouwens ook niet te vertrouwen. In De Toornige Tjiftjaf is Lambik stervende, door een geweerschot. De rest van de familie bevindt zich, afgesloten van de buitenwereld bij Lambik. Via 'n directe lijn kunnen ze wel kontakt onderhouden met Jerom en Tante Sidonia smeekt hem om 'n dokter te roepen. En wat onze dubbelgespierde vriend? Hij weigert. HIJ WEIGERT!! En waarom? Er was geen ruzie, ze zaten elkaar niet in de weg, niks. Nee, meneer is in dat verhaal journalist en hij laat Lambik liever doodgaan dan dat hij z'n journalistieke neutraliteit opoffert door in te grijpen, de *farizeeër*. Maar dan realiseert hij zich dat hij 'n interview met Lambik eigenlijk best kan gebruiken en *alleen daarom* waarschuwt hij toch maar 'n dokter. Het is duidelijk: óók daar waar zich bij 'n normaal mens emoties bevinden, zitten bij Jerom slechts spieren.

Comak

De verhalen van S & W zijn altijd humoristische avonturenverhalen geweest, met fantastische en sprookjesachtige elementen. Ze zijn het nu nog steeds, althans, daar wordt naar gestreefd. Wat de *opzet* betreft is er dus weinig veranderd. Ook de *strekking* en het *moralistische karakter* van de verhalen zijn door de jaren heen onveranderd gebleven. Wèl veranderd zijn de *geest* en de *sfeer* van de verhalen. De sjeu is eraf, de vaart eruit, de spontaniteit weg; bovendien was de humor vroeger direkter, vindingrijker, kortom *leuker*. Vandersteen verklaart dit zelf door te verwijzen naar zijn jeugd en achtergrond. Het is de sfeer van het vooroorlogse gewone leven die in de vroegere S & W's aanwezig is en die deze verhalen zo kostelijk maakt. De nieuwe generatie die sinds de jaren '60 meer en meer de verhalen is gaan maken, heeft die tijd niet meegemaakt en zal er om die reden nooit in slagen de geest van de oude S & W's te benaderen. Dit is 'n logische verklaring, maar dat dekt niet alles. Hoewel Vandersteen altijd al gevoelig is geweest voor de wensen van zijn publiek en hijzelf altijd 'n weergave is geweest van de grootste gemene deler van de publieke opinie, heeft dit niet verhinderd dat zijn oude verhalen erg smeuïg zijn, recht toe recht aan en spontaan, met af en toe flink botte of sarkastische grappen. In de loop van de tijd is Vandersteen echter steeds voorzichter geworden ten opzichte van de publieke opinie en steeds meer genegen om zijn verhalen aan te passen. Vanuit het onderwijs kwam bezwaar tegen zijn gebruik van de Vlaamse spreektaal, dus ging hij over op Algemeen Beschaafd Nederlands. Hergé en de Franstallige lezers vonden zijn figuren te volks en te Vlaams dus werden ze bijgeschaafd. Met het in toenemende mate verschijnen in het buitenland werden de figuren nog meer bijgeschaafd en werden ook nog allerlei typisch lokale trekjes eruit gefilterd. Met de verschijning van S & W op de teevee en het stijgen van de oplagecijfers van de albums werden nog meer scherpe kantjes weggevijld, opdat 'n zo groot mogelijk publiek er in ieder geval niets *tegen* kon hebben. Het credo werd: het mag *niet* lelijk zijn, *niet* vulgair, *niet* schokkend, *niet* bijzonder. Het was dus ook *niet* sfeervol meer, *niet* interessant en ook *niet* leuk. De vertrossing van S & W is daarmee definitief geworden. Het is zoals *muzak*. Muzak is het amorfe geluidsbehang dat in supermarkten nu al enige jaren voor 'sfeer' moet zorgen. Muzak is voor muziek zonder dynamische overgangen en tempowisselingen, het is volledig glad en emotieloos; klankruis. Maar de goede luisteraar kan af en toe melodieën herkennen van in oorsprong verre van vlakke of emotieloze muziek. Het is echter de *manier waarop* hij gespeeld wordt die deze muziek zo vlak en doods maakt. Zo is het ook met S & W: *wat* Vandersteen te vertellen heeft is niet wezenlijk veranderd, maar de *manier waarop* wèl! Zoals music tot muzak kan geraken, is comic hier *comac* geworden. Het kan geen toeval zijn dat met de muzak ook Suske en Wiske in supermarkten terecht is gekomen.

Zekerheid

In die supermarkten wordt S & W overigens uitstekend verkocht, dat wel. Met Story, Privé, Kasteelroman en andere kampioenen van nietszeggendheid. Vandersteen ontkent niet dat hij gevoelig is voor oplagecijfers, dat hij zijn publiek liever niet tegen de haren in strijkt en dat hij met zijn strips op zekerheid speelt. Hij voelt zich verantwoordelijk voor het voortbestaan van zijn studio. Alleen daardoor kan sociale zekerheid verschaft worden aan het vrij grote aantal mensen dat dankzij *zijn* strips hun brood verdient. Dit houdt in dat Vandersteen tevreden is met de zaken zoals ze nu gaan. Hij heeft gekozen voor stabiliteit en standaardizering van de produktie, 'n aanpak die het voortbestaan van 'n aantal verkochte strips moet garanderen, ook als Vandersteen komt te overlijden.
De strips worden dus primair niet meer gemaakt voor het *plezier* van zichzelf en zijn lezers, maar voor de *sociale zekerheid* van zijn medewerkers. Een respektabel streven, dat zeker. Voor Suske en Wiske heeft het echter ingehouden dat één van de beste, kleurigste en levendigste strips die er in Europa waren werd omgevormd tot 'n kleurloos massaprodukt.

1 Literatuur
Rob van Eijck en Nico Noordermeer, Stripschrift nr. 13, pag 6-8;
Danny de Laet en Cees Coenders, Ciso nr. 7, pag. 3-12,
Jan Smet, Ciso Stripgids nr. 11, pag. 1-9 en 20-25,
Wordt vervolgd pag. 71-83.

Van Vandersteen tot Geerts:
het aandeel van de Studio Vandersteen-medewerkers aan Suske en Wiske

DOOR JAN SMET

Vandersteen heeft bijna altijd, en lang voor de eigenlijke studio Vandersteen in 1965 werd opgericht om de Bessy-produktie voor Duitsland aan te vatten, medewerkers gehad. In principe kan men reeds van een Studio spreken vanaf het ogenblik dat iemand met één of meer vaste medewerkers aan één of meer series werkt. Vandersteen, die zich 't liefst bezighield met het opzetten van nieuwe series en het verzinnen van verhalen, liet het meer ambachtelijke werk (het letteren, het inkten, de afwerking van de dekors) al gauw aan helpers over. Zijn belangrijkste serie, Suske en Wiske, vormde hierop geen uitzondering, maar in tegenstelling tot andere reeksen heeft Vandersteen deze zelf erg lang in de hand gehouden. Wanneer men de produkties van de Studio Vandersteen beoordeelt, moet men een duidelijk onderscheid maken tussen die series waarin Vandersteens inbreng overduidelijk blijft en andere waarvoor een medewerker vrijwel geheel zelfstandig zowel het scenario als de tekeningen maakt. Een kleine uitleg over de werkwijze binnen de Studio zal dit verduidelijken.

Telkens als met een nieuwe serie wordt begonnen zorgt de maëstro ervoor dat zij volgens zijn visie en inzicht van de grond kan komen. Soms blijkt reeds na een tiental verhalen dat de medewerker, die een bepaalde interesse voor de serie toont, best in staat is deze op eigen houtje voort te zetten. Vandersteen beperkt zijn inbreng dan al snel tot het essentiële. Voor de eerste verhalen tekent hij bijvoorbeeld alle platen nog heel gedetailleerd uit en de medewerker hoeft deze alleen maar te inkten. Maar later beperkt Vandersteen zich al tot een summiere indeling van de plaat waardoor de medewerker naast het inkten bijvoorbeeld ook zelf de dekortekeningen moet maken. In vele gevallen tekent Vandersteen zelf niet meer op de tekenplaat, maar schetst hij de kompositie van de plaat uit op een vel papier. Het zijn de zogenaamde 'quarto's' die, al naargelang de behoefte, min of meer zijn uitgewerkt. Deze 'quarto's' vormen nog een reëel hulpmiddel voor de medewerker die deze schetsen op de grootte van de tekenplaat (ca. 30 × 40 cm.) hertekent en afwerkt. Eventueel wordt het inkten en het letteren dan nog aan een derde toevertrouwd. Deze werkwijze is overigens niet ongewoon en wordt bijvoorbeeld in Amerika veelvuldig toegepast.

Vandersteen heeft, zoals gezegd, zeer lang zijn stempel op Suske en Wiske gedrukt en er zelf de tekeningen en zorgvuldig uitgewerkte 'quarto's' voor gemaakt. Illustratie 1 is een voorbeeld van zo'n 'quarto' uit het verhaal *De Junglebloem*. De potloodtekening in quarto (21½ × 27¼) iets verkleind afgedrukt. Illustratie 2 geeft de overeenkomstige stroken uit het afgewerkte album. Men ziet dat Vandersteen, aan de hand van deze kleine schetsen op quarto-vellen zelf de volledige indeling van de plaat heeft gemaakt, de beelden zorgvuldig heeft geschikt, de figuren keurig heeft geplaatst, de handeling nauwgezet heeft bepaald, kortom, de volledige kompositie van de plaat heeft aangeduid en de sfeerbepaling ervan heeft weergegeven.

De allereerste medewerker van Vandersteen die Suske en Wiske heeft geïnkt, hebben wij niet kunnen achterhalen. Hij blijft voor ons een, zoals in zovele Suske en Wiske-verhalen voorkomende, mysterieuze onbekende. Door andere Studio-medewerkers wordt hij omschreven als de man uit Jette. Het is dezelfde persoon die in 1953-1954 het verhaal *Franjo*, de een-

Uit De rammelende Rally, een reklamestrip uit 1959 waaraan Karel Verschuere meewerkte.

Quartoschets van Vandersteen voor De Jungle-bloem.

Volgens de kaart is de diamant in een nis verborgen!
Dat wordt moeilijk zoeken want er zijn veel nissen in de muren!
119.
Dat doen we morgen! Ik val gewoon in slaap!
Als de Bandar-log, de wilde apen, ons maar niet aanvallen! Ik zal wakker blijven en...
..hopen dat dat junglewicht nog eens komt ondagen, he! Geluk er mee, ik ga slapen, Suske!
120.
SUSKE HOUDT DE WACHT TERWIJL TANTE SIDONIA EN WISKE RUSTIG SLAPEN.
MAAR WELDRA KOMEN DE WILDE APEN NAAR DE RUÏNE AFGEZAKT.
Wat betekent dat geritsel in de struiken?
Evenpoolshoogte nemen kan nooit kwaad!
122.

Idem, na bewerking door Vandersteens medewerkers.

voudige koejongen tegen de weerwolven, publiceerde in de *Heroïc*-albums, onder de naam François J. Herman François of Herman heeft slechts enkele maanden voor Vandersteen gewerkt. Karel Boumans volgde hem op in 1952. De eerste Suske en Wiske-tekeningen die Boumans met inkt mocht overtrekken en letteren waren van *De lachende Wolf.* Uit de verklaringen van ex-Studiomedewerker Karel Verschuere (in 1980 overleden) in *Stripgids* nr. 8 (1975) maken wij op dat hij aan hetzelfde verhaal heeft gewerkt. Ik vermoed dat Verschuere, die iets vroeger bij Vandersteen in dienst was gekomen, de opdracht heeft gehad Boumans wegwijs te maken. Verschuere heeft evenwel slechts zeer sporadisch aan Suske en Wiske gewerkt. Hij kreeg zeer spoedig een grotere verantwoordelijkheid over de realistische serie Bessy, die hem veel beter lag. Verschuere was verder wel betrokken bij de afwerking van het tweede Tijl Uilenspiegel-verhaal en *De Rammelende Rally,* een uitgave van de Toeristische Federatie van de provincie Antwerpen in 1959.

Uit de mondeling verklaringen van Karel Boumans blijkt dat Vandersteen in die tijd vrijwel geen inbreng van zijn medewerkers duldde bij de afwerking van een Suske en Wiske-verhaal. Hij zou het nooit genomen hebben. De enige die destijds een daadwerkelijke inbreng heeft gehad was Wim Goderis, de toenmalige direkteur van de Standaard-uitgeverij. Goderis schreef een aantal teksten voor de gagseries De Familie Snoek en De Vrolijke Bengels en bezorgde enkele ideeën voor ten minste één Suske en Wiske-verhaal *De zwarte Madam.* De medewerkers moesten overigens nauwgezet de stijl van Vandersteen navolgen. Vooralleer Karel Boumans en ook nog Eduard de Rop, die vanaf het verhaal *Het vliegende Bed* Suske en Wiske mocht inkten, door Vandersteen in dienst werden genomen, moesten zij enkele maanden lang modeltekeningen van Vandersteen natekenen. Om een vaste hand te krijgen moesten zij hele vellen met rechte en gebogen lijntjes natrekken. De illustraties 7 en 8 zijn enkele modeltekeningen, waarop naast boompjes en struikgewas toch reeds de figuren van o.a. Lambik en Tante Sidonia voorkomen. Deze modeltekeningen dateren van vóór 1958, want De Rop heeft ze tot vervelens toe gekopiëerd om zich de stijl van Vandersteen eigen te maken.

Deze Vandersteen stijl-imitatie kon overigens slechts doorgevoerd worden voor de humoristische reeksen. Studio-medewerkers zoals K. Verschuere, F. Sels en Karel Biddeloo, die zich beter in het realistische genre thuisvoelden, onttrokken zich min of meer aan die Vandersteen-stijl.

Paul Geerts, die vanaf *De charmante Koffiepot* als inkter optrad, heeft sedertien zijn hele tekenkunde in dienst van de grootmeester gesteld. Hij beschouwt zich als een echte leerling van Vandersteen en voelt zich verplicht om de Vandersteen-stijl zo dicht mogelijk te benaderen. Geregeld neemt hij nog oude verhalen van Vandersteen door en aan de hand van plakboeken waarin de belangrijkste figuren uit Suske en Wiske in alle mogelijke houdingen verzameld staan, tracht hij uit pure bewondering voor Vandersteen, diens werk volledig over te brengen. Hierin gelukte hij wel zo schitterend dat Vandersteen hem vanaf het verhaal *De gekke Gokker* tevens het tekenwerk toevertrouwde en daarmee de serie vrijwel volledig uit handen gaf. 'De echte Vandersteen-touch', zo meent Paul Geerts, 'de schitterende composities, de manier waarop hij soms met heel weinig te tekenen toch zo ontzettend veel weet te suggereren, zal niemand hem ooit kunnen nadoen. Ik moet ook niet proberen te zijn zoals Vandersteen. Dat kan ik niet. Ik ben per slot van rekening Vandersteen niet. Ik denk niet zoals Vandersteen'.

Zo blijft Vandersteen HET grote voorbeeld voor zijn medewerkers. Sedert Vandersteen vanaf 1972 zijn beste krachten inzet voor de serie Robert en Bertrand, werkte hij zelf nog slechts aan twee korte verhalen van Suske en Wiske, die in de Vakantieboeken zijn opgenomen: *De snoezige Snowijt* en *De vergeten Vallei. De Steensnoepers* was het laatste lange Suske en Wiske-verhaal van de hand van Vandersteen.

Hoe komt nu een verhaal van Suske en Wiske tot stand? Geerts: 'De korte inhoud van een verhaal bespreek ik met W. Vandersteen. Heeft hij een idee, dan is het leeuwenaandeel van een nieuw verhaal van hem. Heb ik een idee, dan is dat leeuwenaandeel van mij. Als deze synopsis die één à twee getypte vellen kan beslaan, op papier vastligt werk ik alleen verder, schrijf de dialogen uit, maak de indeling van de platen, maak de potloodtekeningen of schets ze vluchtig uit. Eduard de Rop tekent ze daarna verder uit. Met de jaren ervaring die hij heeft komt dat dik in orde. Sedert een tweetal jaren zet een derde tekenaar, namelijk Eugeen Goossens, ze dan in inkt, of Eduard zet ze zelf in inkt'.

Uit deze verklaringen blijkt thans dat de werkwijze van P. Geerts weinig verschilt van die van indertijd Vandersteen. Dat de Paul Geerts-touch ook het grote publiek blijft aanspreken, bewijzen ondertussen de steeds groeiende verkoopcijfers die deze van eender welke andere serie ver overtreffen.

Karel Boumans

Hij werd geboren te Wilrijk op 23 november 1931. Hij was aan de Studio Vandersteen verbonden van augustus 1952 tot april 1958. Hiervoor was hij voornamelijk werkzaam als inkter van Suske en Wiske, maar hij verzorgde ook de dekors van andere humoristische series. Later kwam hij in het nieuws met enkele reeksen voor het maandblad *Strip,* gerealiseerd in samenwerking met scenarioschrijver Karel Goderis. Het waren *De avonturen van Olivier* (1961), *Roel Harding* (1963), *De Hot Hitters* (1965) en *Bert Crak* (1966). De meeste van deze verhalen verschenen eveneens in *Ohee.* Sedert 1977 tekent Karel *De Lustige Kapoentjes* in *'t Kapoentje,* de stripbijlage bij het dagblad *Het Volk.*

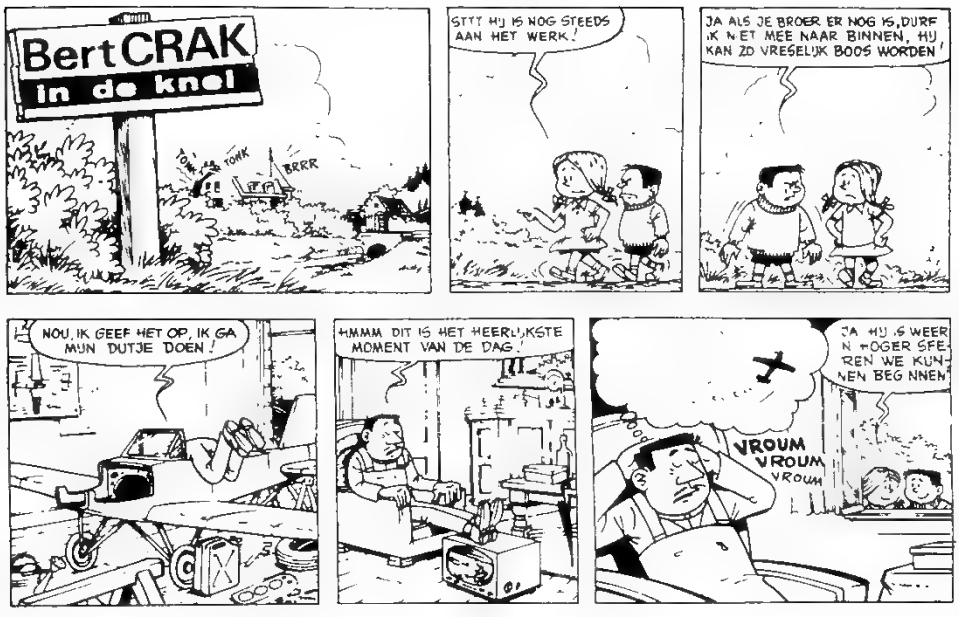
Bert CRAK
in de knel
TOK TOKK
BRRR
STTT HIJ IS NOG STEEDS AAN HET WERK!
JA ALS JE BROER ER NOG IS, DURF IK NIET MEE NAAR BINNEN, HIJ KAN ZO VRESELIJK BOOS WORDEN!
NOU, IK GEEF HET OP, IK GA MIJN DUTJE DOEN!
HMMM DIT IS HET HEERLIJKSTE MOMENT VAN DE DAG!
JA HIJ IS WEER IN TOGER SFEREN WE KUNNEN BEGINNEN
VROUM VROUM VROUM

Eduard de Rop

De Rop, geboren te Antwerpen op 5 maart 1928, is thans de oudste medewerker van de Studio Vandersteen waaraan hij vanaf april 1958 verbonden is. Als all-round vakman heeft hij aan vrijwel alle series meegewerkt, maar hij is thans als belangrijkste pupil van P. Geerts een stevige steunpilaar voor de serie Suske en Wiske. In zijn vrije en jonge tijd realiseerde hij in samenwerking met E. Decamps diverse verhalen voor de weekbladen *Ons Land/Iris* (*De zwarte Boeddha* (1958), *Clara Detective* (1959), *Stan Stikkers* (1960), *De Zwanzers* (1960); en *Zondagmorgen* (*Geschipper naast Mathilde* (1960), *Tijl Tempo* (1962). Een album met De avontuurlijke lotgevallen van Hans Snugger en Kwikzilver: *S.O.S. op de planeet Jupinus* verscheen in 1959.

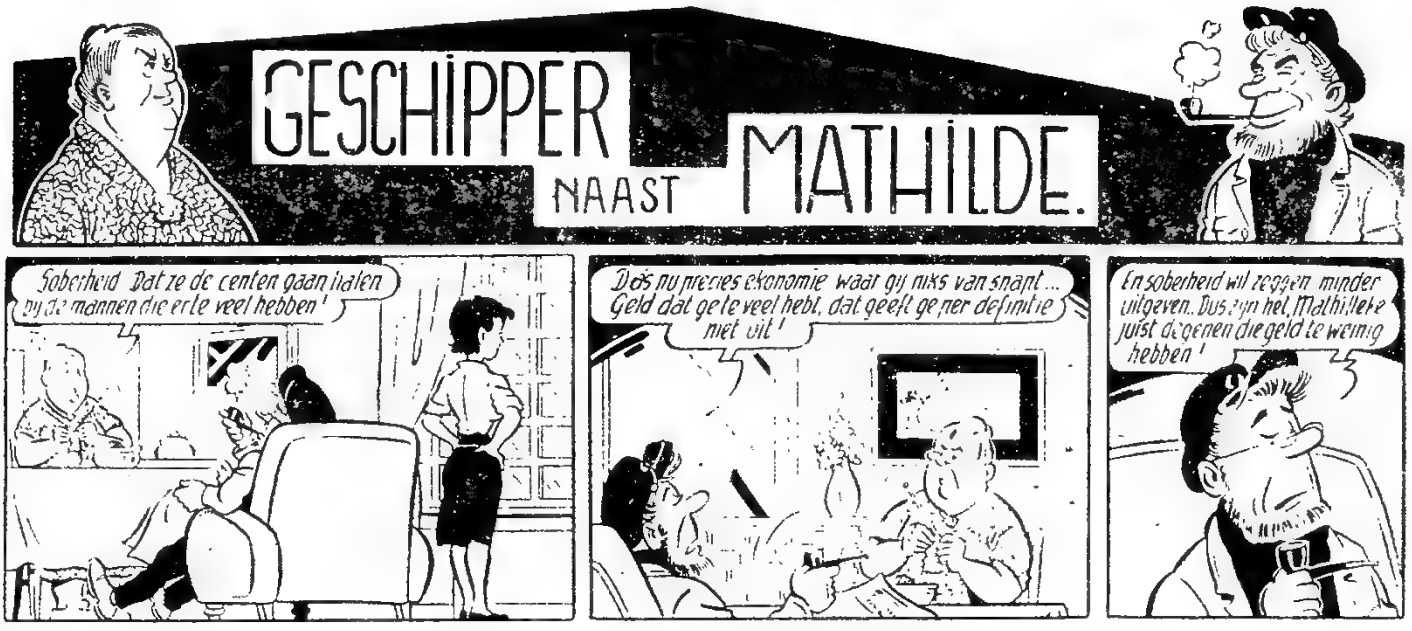
GESCHIPPER NAAST MATHILDE.
Sobetheid Dat ze de centen gaan halen bij de mannen die er te veel hebben!
Dat is nu precies ekonomie waar gij niks van snapt... Geld dat ge te veel hebt, dat geeft ge per definitie niet uit!
En sobetheid wil zeggen minder uitgeven. Dus zijn het, Mathilleke juist degenen die geld te weinig hebben!

Uit Geschipper naast Mathilde (1960) van E. de Rop

Modeltekeningen van E. de Rop

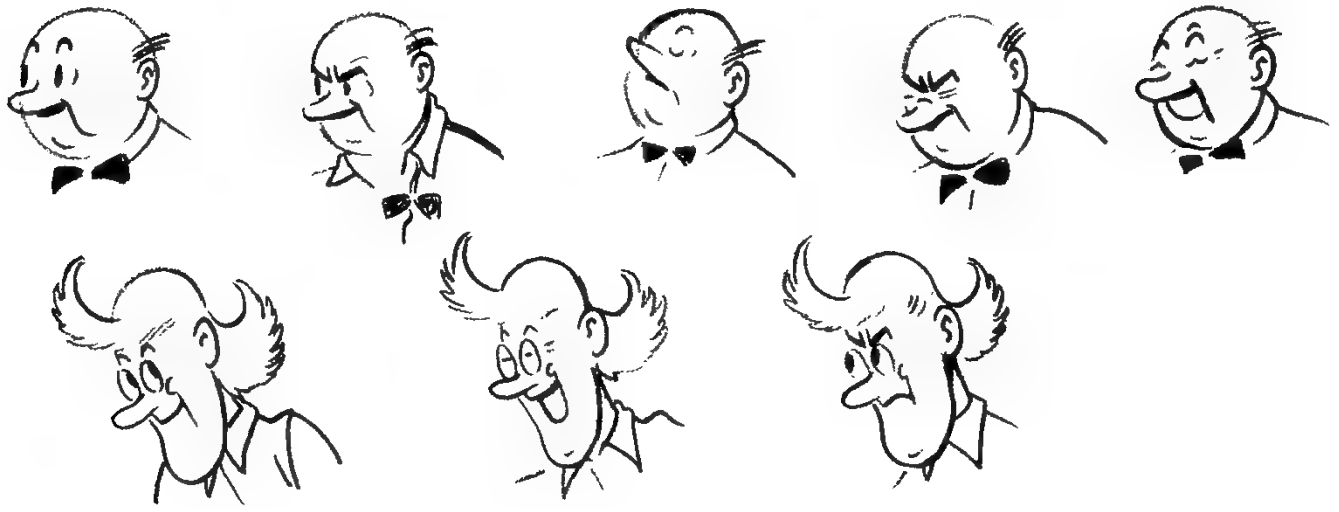

Modeltekeningen van E. de Rop

Paul Geerts

Geerts werd geboren te Turnhout op 16 mei 1937. Sedert januari 1968 is hij aan de Studio Vandersteen verbonden. De eerste jaren werkte hij voornamelijk aan de serie Jerom. Daarna werd hij door de maëstro geschikt bevonden om zijn belangrijkste serie Suske en Wiske over te nemen. Vóór 1968 vestigde Geerts de aandacht op zich met een drietal strips voor het chiroblad *Trouw en Lente: De Chirowietjes,* een strip over de jeugdbeweging, *De Melkweglopers,* een S.F.-verhaal, en *De verdwenen Smirrel,* een verhaal dat zich afspeelt op een vulkaaneiland.

Paul Geerts, door Ronald van Riet.

Tekenwerk van Paul Geerts

Uit het weekblad Kuifje

DOOR ROB VAN EIJCK

In het weekblad Kuifje, waarin Willy Vandersteen tussen 1948 en 1959 acht verhalen van Suske & Wiske publiceerde, werd nu en dan speciale aandacht besteed aan Suske & Wiske-figuren en aan hun schepper zelf. Op deze twee pagina's zijn daarvan enkele voorbeelden afgedrukt, terwijl de pagina daarna gevuld is met een overdruk van een artikel dat uit 1951 stamt.

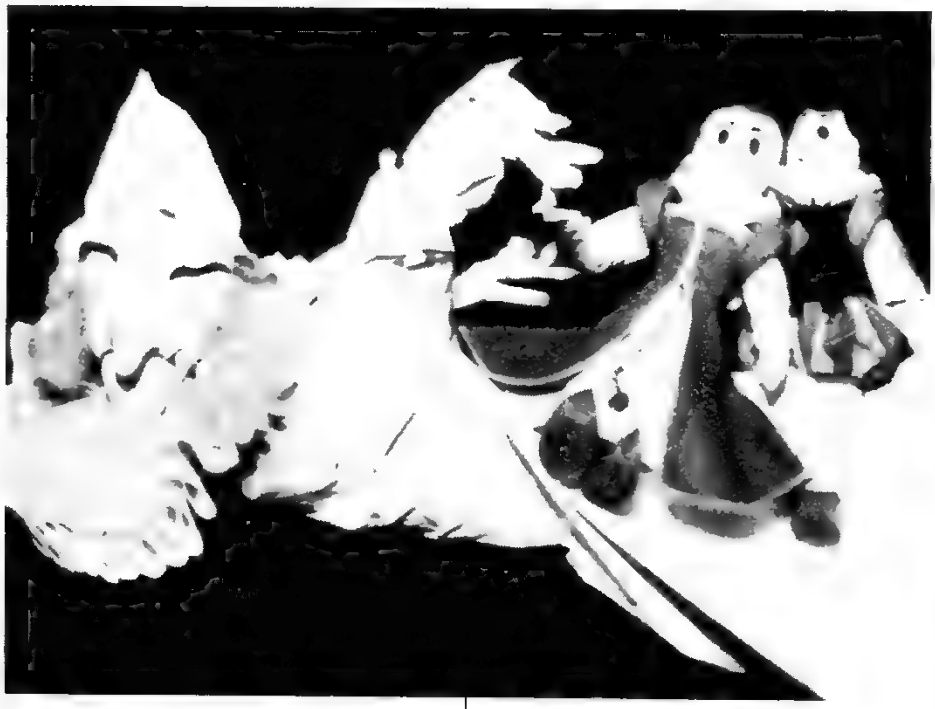

Afb. 1. en 2. Deze foto's geven enkele scènes weer uit Het Spaanse Spook. De poppen werden in 1954 gemaakt door de Beroepsschool Marius Renard in Anderlecht.

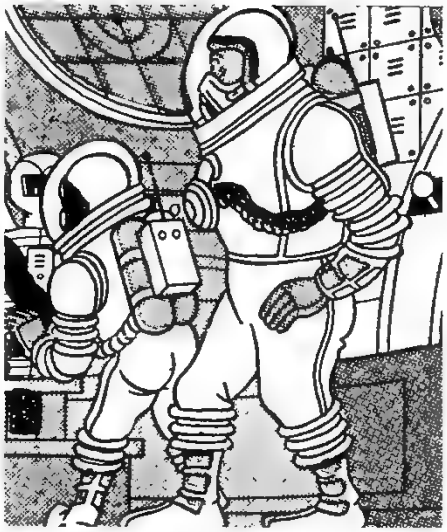

Afb. 3. en 4. Deze foto van een straaljagerpiloot verscheen in 1956 in Kuifje en vertoont een treffende gelijkenis met de ruimtepakken van Lambik, Suske en Wiske op afb. 4. uit De Gezanten van Mars.

AANKONDIGING

IK, de genaamde Sidonie, tante van de bekende helden, Suske en Wiske, wens kennis te maken met al de Antwerpse Kuifjesvrienden die me nog niet kennen, want ik heb gehoord dat het leuke jongens en meisjes zijn.

Rendez-vous : Zondag 27 Maart om 3 uur in de zaal « Cecil » aan de Meir op het Kuifjesfeest.

Ik hoop er talrijke deelnemers aan de grote Kostumeringsprijsvraag te bewonderen.

Tot binnenkort dus !

Tante Sidonie.

Afb. 5. Deze afbeelding van Tante Sidonie spreekt letterlijk voor zich.

Afb. 7. Boven poppen van Suske & Wiske, Tante Sidonie en Lambik, en daaronder Willy Vandersteen (in 1955) die voorleest aan dochter Lena en zoon Bob.

Afb. 8. Een aktiefoto van Willy Vandersteen, eveneens uit 1955, met als onderschrift: 'De vader van Lambik heeft het druk: reken maar eens uit, hij maakt niet minder dan zeven verschillende tekenverhalen terzelfder tijd, en dat slechts met twee helpers!'.

Afn. 9. t/m 11. Deze drie foto's uit 1956 tonen Willy Vandersteen in Brugge, op zoek naar inspiratie voor De Tartaarse Helm, die hij op de tweede foto in de hand en op de derde op het hoofd heeft.

IK hoor je reeds ongelovig opperen : Suske en Wiske in levende lijve ? Toe maar, dat zijn toch geen kinderen van vlees en bloed, maar legendarische, onsterfelijke figuren ?

Legendarisch zijn ze nu reeds. Onsterfelijk zullen ze worden. En toch leven er een jongen en een meisje in Vlaanderen die men voor het gultige Suske en het mopperende Wiske mag aanzien : de twee kinderen van Willy Vandersteen, waarvan we de foto's op deze pagina publiceren.

Zij hebben hun vader die twee vrolijke figuren geinspireerd, en voeden dagelijks de vruchtbare fantazie van Willy Vandersteen met hun fratsen en typische karaktertrekken

In de omgeving van de tekenaar worden de schepper en de figuur van Lambik ook dikwijls vereenzelvigd. Mensen die met Vandersteen dagelijks omgaan, kunnen op iedere bladzijde van zijn albums en op iedere plaat die in *Kuifje* verschijnt op de man af zeggen : Kijk, dat is weer een van de typische gelaatsuitdrukkingen of houdingen van Vandersteen zelf Het eigenaardigste van het geval is, dat Willy zelf, zich daar niet van bewust is

WILLIBRORDUS OFTE BOBS..

Nu ik toch bezig ben met je in te wijden in de geheimen van het studio Vandersteen, kan ik niet nalaten je de mens Vandersteen voor te stellen.

Dat hij sympathiek is, moet ik je niet meer vertellen, dat zie je zo dwars door zijn verhalen en dat ligt vingerdik op de bijgaande foto

Dat hij geniaal is, dat wist je misschien nog niet, en toch is dat zo, want hij deed zijn soldatendienst bij de... genie. Als kunstenaar waardeert Willy Vandersteen het meest Pieter Brueghel. Er hangen talrijke reproducties van de grote Vlaamse meester in de woning van de tekenaar, o.m. de *Val van Icarus* en de *Boerenbruiloft*. Sommige vitters beweren, dat Willy Vandersteen geen 100 p.h. Vlaming is, omdat hij niet kan smullen zoals de figuren van Brueghel en diens nazaten, wanneer ze ter bruiloft en ter kermis gaan. Maar aan die muggenzifters weze geantwoord dat niemand in den lande zo goed zijn volk kent in al zijn deugden en gebreken en het zo oprecht en fijn weet te hekelen als de fijnproever Vandersteen, die in het pintelieren ook zijn man kan staan.

Vroeger was Willy een verwoed trekker. In korte broek, met rugzak, en een bloemeke tussen de tanden trok hij met zijn vrienden door bos en hei. Er werd gezongen, gelachen en gedanst, zoals alleen Vlamingen dat kunnen. Daarbij ging de voorkeur van het trekkersgezelschap en de tekenaar dan steeds naar de melodieuze Zuid-Afrikaanse liederen. Willy denkt, nu hij « père de famille » is geworden, met heimwee aan die schone tijd. De een of de andere dag zie ik hem echter weer de heide intrekken aan het hoofd van zijn stam...

Intussen troost hij zich met zijn Citroën, die af en toe ook eens in de *Bronzen Sleutel* ten tonele verschenen is, en waarmee hij reeds naar Nederland, Frankrijk, Zwitserland en Italië gebold is, op zoek naar nieuwe avonturen.

En om je de sympathieke, geniale, volbloed-Vlaming, die van Brueghel, Zuid-Afrikaanse liedjes en citroenen houdt, nu door en door te leren kennen, moet ik je nog vertellen, dat hij spijts al de meppen, vuist- stok- en zwaardslagen, die in zijn talrijke verhalen nog al royaal uitgedeeld worden, een overtuigd pacifist is, die geen vliegske kan kwaad doen, voor de sterken en machtigen een compassieus lachske en voor de armen en de sukkelaars steeds een goed woord en ook een stuiver over heeft.

Wanneer je Willy Vandersteen nu eens ontmoet, dan ken je hem reeds beter dan vele halve vrienden en verre kennissen, want die zullen niet eens weten, dat hij op de burgelijke stand als Willibrordus Vandersteen opgeschreven staat, en thuis kortweg Bobs genoemd wordt.

IK WERK NIET...

Toen men aan de kleine Willy Vandersteen de klassieke vraag stelde : « Wel, manneke, wat gaat gij worden ? » antwoordde de rakker : « Ik wil niet werken, ik ga tekenen ! »

Na eerst in een grootwarenhuis en daarna in staatsdienst gewerkt te hebben, heeft Vandersteen sinds enkele jaren zijn droom kunnen verwezenlijken : tekenen, tekenen, tekenen Maar of hij nu niet meer « werkt », dat is een ander paar mouwen..

Weet je dat hij sinds drie jaren zeven platen per week tekent, d.w.z. acht en twintig bandjes, ofte gemiddeld vier en tachtig tekenvakjes vol sprankelende fantazie ! Er is geen tekenaar in den lande die hem dat nadoet ! En dan moet je weten dat hij die zeven scenario's zelf maakt, uit elkaar moet houden en aan ieder personage zijn eigen rol en karakter moet geven ! Stel je maar eens voor wat dat betekent !

Het resultaat van een dergelijke begaafdheid, aangevuld door zo'n werkkracht, is dan ook iets waar honderden naar hengelen : het sukses ! Moest men een r e f e r e n d u m houden in Vlaanderen om te weten wie de vijf meest bekende en geliefde figuren zijn, wees er maar van overtuigd : Willy Vandersteen zou er bij zijn, en dan nog alleszins de vijfde niet ! Zijn albums zijn de meest verkochte boeken in de boekhandels. Zijn jongste werk, *De Stalen Bloempot*, was op *vijf* dagen uitverkocht, en is reeds in herdruk !

Het werk van Willy Vandersteen dat wij als door en door Vlaams aanzien en waarderen, en dat daarom door anderen onderschat wordt, heeft tijdens de twee laatste jaren de grenzen overschreden Het oogst thans een enorm sukses in Nederlandse, Franse, Italiaanse en Portugese dag- en weekbladen !

LANG ZAL HIJ LEVEN.

En moest Willy Vandersteen nu in ons midden zijn, dan zouden we een daverend hip-hip-hoera laten weergalmen en een van de strijdliederen van de stam van Lambiorix aanheffen *Lang zal hij leven...*

Tot slot moet ik je nog in vertrouwen een persoonlijke opinie meedelen : ik ben er vast van overtuigd dat het werk van Willy Vandersteen zijn schepper lang zal overleven, omdat het zo levensecht, zo levensblij is en voor het leven en de blijheid, daar zou ons volk evenveel voor geven als voor zijn vrijheid !

Johan DE BRABANDER

GROOT NIEUWS !
Volgende week verschijnt de eerste plaat van het nieuwe verhaal van Willy Vandersteen : DE TARTAARSE HELM ! En nog een confidentie : Vandersteen werkt eveneens aan het levensverhaal van Tijl Uilenspiegel !...

Valiant versus Vandersteen

DOOR ROB VAN EIJCK

Willy Vandersteen is net als alle andere stripmakers in zijn werk beïnvloed door tekenaars die hij bewonderde. In sommige gevallen is die beïnvloeding erg ver gegaan, zoals deze pagina aantoont. De Suske & Wiske-tekeningen zijn afkomstig uit *Het Spaanse Spook* en hun voorbeelden komen uit de strip *Prins Valiant* van de Amerikaanse tekenaar Hal Foster. Sommige Valiant-tekeningen dienden zelfs meer dan eens tot voorbeeld, zoals wordt geïllustreerd door twee tekeningen uit andere Vandersteen-verhalen, respektievelijk uit *Tussen water en vuur* (1947-1948) en uit *De Rode Ridder*, deel 6.

1a

1b

3a

3b

2a

2b

2c

4a

4b

4c

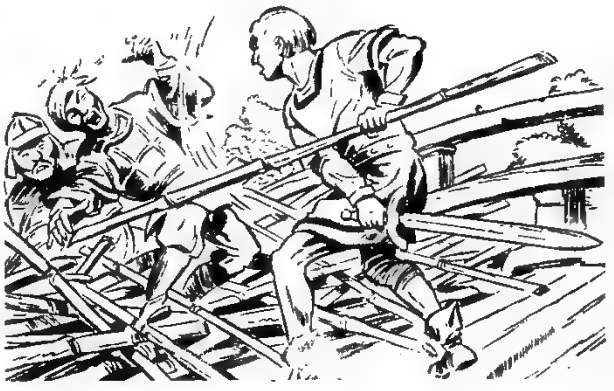

De Blauwe Reeks: Vandersteen en de Brusselse School

DOOR HAR BROK

De zogenaamde *Blauwe Reeks* neemt in het werk van Vandersteen en vooral in de reeks Avonturen van Suske en Wiske een bijzondere plaats in. Tekenstijl, verhaalopbouw, lokatie en bezetting van de hoofdrollen verschillen aanmerkelijk van wat men ter onderscheiding de gewone *Rode Reeks* van Suske en Wiske zou kunnen noemen met uitzondering van de nummers 111 tot en met 116. Onder die nummers werd in 1971 namelijk de *Blauwe Reeks* door middel van amputatie ondergebracht in de *Rode:* per album moesten door de grotere omvang van de oorspronkelijke albums gemiddeld 7 bladzijden verdwijnen: tezamen 43 platen. Uitgeverij De Standaard heeft echter inmiddels het plan opgevat om deze albums in oorspronkelijke vorm integraal te herdrukken, wat bewijst dat het verstand met de jaren komt.

Ontstaansgeschiedenis

De *Blauwe Reeks* hangt zeer nauw samen met *Kuifje*-weekblad. Alle verhalen zijn oorspronkelijk daarin gepubliceerd. Ze werden dus ook niet getekend in de strookvorm, waarin tot die tijd en daarna de avonturen van Suske en Wiske dagelijks verschenen en zouden verschijnen in achtereenvolgens *De Nieuwe Standaard, De nieuwe Gids* en De Standaard[1]. Naast de 6 avonturen van Suske en Wiske, die 'Buiten Reeks' met blauwe omslag verschenen, publiceerde Vandersteen in *Kuifje*-weekblad ook nog *Het Spaanse Spook, Het Gouden Paard* en bovendien nog twee *Tijl Uilenspiegel*-verhalen, een groot aantal wekelijkse gags van *'t Prinske*[2], enkele grappen van Lambik, omslagen en losse illustraties.

De bibliografie data van de *Blauwe Reeks,* geïntegreerd met de twee overige Suske en Wiske-verhalen uit *Kuifje*-weekblad, zien er als volgt uit:

- **Het Spaanse Spook:** *Kuifje*-weekblad 1948 (nr. 38) – 1950 (nr. 5). Album 1952 (met hertekend begin), herdrukt in *25 jaar Suske en Wiske.* Antwerpen 1973, blz. 75-144, herdrukt in de *Rode reeks* nr. 150 (1974).
- **De Bronzen Sleutel:** *Kuifje*-weekblad 1950 (nr. 9) – 1951 (nr. 18). Album *Blauwe Reeks* (1) 1952, verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr. 116 (1971).
- **De Tartaarse Helm:** *Kuifje*-weekblad 1951 (nr. 20)– 1952 (nr. 29). Album *Blauwe reeks* (2) 1953, verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr. 114 (1971).
- **De Schat van Beersel:** *Kuifje*-weekblad 1952 (nr. 30) – 1953 (nr. 40). Album *Blauwe Reeks* (3) 1954, verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr. 111 (1971).
- **Goud voor Rome:** *Kuifje*-weekblad 1953 (nr. 41) –1954 (nr. 50). Album *Blauwe Reeks* (4) 1955 getiteld *Het Geheim der Gladiatoren,* verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr. 113 (1971) getiteld *Het Geheim van de Gladiatoren.*
- **De Gezanten van Mars:** *Kuifje*-weekblad 1955 (nr 5) – 1956 (nr. 14). Album *Blauwe Reeks* (5) 1956[3], verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr 115 (1971)
- **De Groene Splinter:** *Kuifje*-weekblad 1956 (nr. 27) – 1957 (nr. 36). Album *Blauwe Reeks* (6) 1957, verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr. 112 (1971).
- **Het Gouden Paard:** *Kuifje*-weekblad 1958 (nr. 9) – 1959 (nr. 6) verkort herdrukt in de *Rode Reeks* nr. 100 (1969).

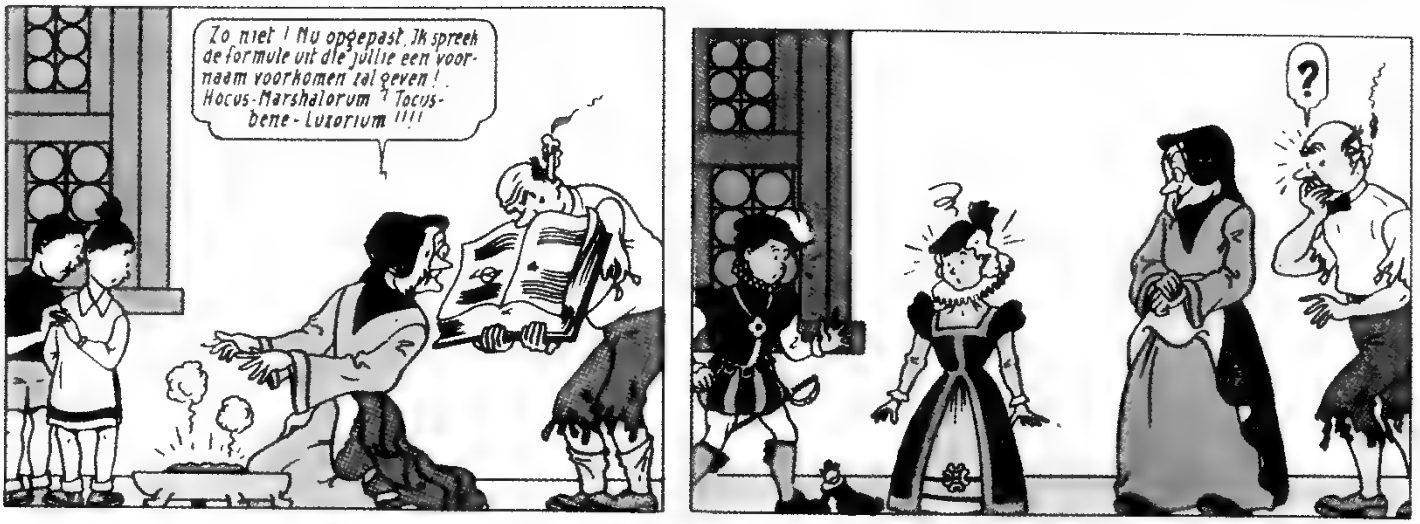
Zo niet ! Nu opgepast. Ik spreek de formule uit die jullie een voornaam voorhomen zal geven ! . Hocus-Marshalorum ? Tocus-bene - Lucorium !!!!
?

Afb. 1: De gedaanteverwisseling van Suske en Wiske én Schanulleke.

Afb 2. Een minder volkse Wiske.

Vandersteen en Hergé

De eerste aflevering van de reeks Suske en Wiske verscheen op 30 maart 1945 in *De Nieuwe Standaard.* Weliswaar onder de titel *De Avonturen van Rikki en Wiske,* maar dat was een eigenzinnige ingreep van zijn uitgever[4], waar we ons niet aan zullen storen. Een harde konkurrentie tussen de uitgevers van *De Nieuwe Standaard* (resp. *De Nieuwe Gids)* en *De Standaard* resulteerde in 1947 tot een definitieve overstap naar *De Standaard.* Vrijwel vanaf het begin is daarbij de naam van Hergé gevallen. Zijn eerste uitgever al (Herbert) vroeg konsult bij Marc Sleen over het toen nog niet gepubliceerde Rikki en Wiske-verhaal met de vraag 'of het niet teveel op Hergé leek'[5]. Vermoedelijk is die argwaan ingegeven door de figuur van Rikki die, voordat hij omgedoopt werd in Suske, niet alleen in Kuifjes pofbroek rondliep maar eveneens getooid was met een karakteristiek Kuifje. Hoe dan ook, Suske en Wiske had veel sukses en vooral dat moet voor de redaktie van *Kuifje*-weekblad een reden geweest zijn om Vandersteen met deze strip aan te trekken. Bekend is immers dat juist de Vlaamse editie van dit blad aanzienlijk achterbleef bij de Waalse *(Tintin)* en dat er verschillende pogingen zijn geweest om die achterstand weg te werken. Een ander voorbeeld van die redaktionele lijn is de medewerking aan *Kuifje*-weekblad van Bob de Moor en blijkt vooral uit het feit dat zijn *De Leeuw van Vlaanderen* (1949/50) uitsluitend en doelbewust in de Vlaamse editie gepubliceerd werd. Een van De Moors redenen om juist dit verhaal te tekenen 'was feitelijk dat *Kuifje*-weekblad een vertaling was van *Tintin* en dat de hoofdredacteur van de Nederlandstalige uitgave zijn blad 'n persoonlijk Vlaams tintje wilde geven. Hij heeft toen eerst Vandersteen gevraagd om voor hem te werken (dat werd *Het Spaanse Spook,* HB) en hij vroeg mij iets te maken dat karakteristiek Vlaams was'[6].

Afb 2

Kwaliteit kan van Hergé uit gezien dan ook niet echt de reden geweest zijn voor Vandersteens medewerking aan het blad waarvan dezelfde Hergé op dat moment meer dan de geestelijke vader was. Een van de voorwaarden voor zijn medewerkersschap is juist de opvoering van die kwaliteit geweest. In *Stripschrift* nr. 100 (1977) blz. 37 zegt Hergé daar zelf over: 'Ja, ik heb laten zeggen dat hij zorgvuldiger moest gaan werken, want zijn werk was toen niet erg verzorgd. (...) via de hoofdredakteur heb ik hem laten weten dat we anders niet zouden kunnen samenwerken'. Vandersteenkenner Jan Smet heeft in dit verband nog de mogelijheid geopperd dat Hergé Vandersteen in die tijd aan had willen trekken als vaste medewerker[7], maar ook die suggestie wijst Hergé met alle waardering in het interview dat we in *Stripschrift* nr. 100 met hem hadden[8] resoluut van de hand: 'O nee, nooit, we verschillen zo van karakter, dat zou nooit gegaan zijn'. In Vandersteens verslag van deze konfrontatie blijkt pas hoe groot dat verschil was: 'Het eerste verhaal waarmee ik bij Hergé aankwam heeft hij botweg geweigerd. Mijn humor en mijn fantasie noemde hij 'se moquer de public' en 'typiquemment Flamand'; slecht getekend, boers en volks. (...) ook (...) moest Wiske aristokratischer getekend worden, zonder strikje in heur haar'[9]

De uitlatingen van Vandersteen over zijn tijdelijke uitstapje naar wat men noemt de Brusselse School spreken wat dit betreft boekdelen: 'Dat is een leerrijke ervaring geweest. Tussen 1948 en 1959 heb ik verscheidene verhalen voor Kuifje gemaakt, en dat heeft me niet alleen tot over de Franse grens gebracht (Vandersteen bedoelt kennelijk de Belgische taalgrens, HB), het heeft me ook technisch veel opgeleverd. (...) Hergé was de man die al voor de oorlog het beeldverhaal uit de platvloerse had opgetild. Hij heeft de strip in West-Europa klasse en vorm gegeven: 'Hij was de eerste die een auto tekende zoals hij was: niet zomaar een kast op vier wielen, neen: een Citroën. Hergé heeft altijd belang gehecht aan estetiek, aan vormgeving. Hij documenteerde zich grondig voor alle verhalen die hij schreef, en dat heb ik van hem geleerd. (...) Mijn tekeningen waren te impulsief voor Hergé. Ze kwamen niet met zijn opvattingen overeen. Hij zei dat voor een stuk terecht. De lezers van *Kuifje* waren de gestyleerde stijl van Hergé gewoon, terwijl Suske en Wiske zich in mijn eerste verhalen in de meest onmogelijke houdingen kronkelden (...)'[10]. In de bijlage bij de hiervoor geciteerde interviewfragmenten ekspliceert Vandersteens biograaf zelfs met zoveel woorden '(...) grootmeester in de tekenkunst Hergé, had een enorme invloed op het werk van Vandersteen'.
Met dit al lijkt het erop dat dit artikel bedoeld is om afbreuk te doen aan de *Blauwe Reeks.* Het tegendeel is echter waar. Juist in deze reeks beleeft Vandersteen en in zekere zin ook zijn kreatie Suske en Wiske een hoogtepunt.

Blauw versus rood

In zijn artikel 'De Blauwe Reeks' heeft Smet (zie noot 2) naast de korte verhaalinhouden ook een eerste evaluatie van de *Blauwe Reeks* gegeven. We lopen hier dus het gevaar in herhaling te vervallen, maar we zullen het zo beknopt mogelijk houden.
Anno 1948 eindigt in *De Standaard* het verhaal *De Bokkerijders* en begint *De Witte Uil.* Op dat moment treden naast Suske, Wiske en Lambik in de avonturen van Suske en Wiske al op Tante Sidonia, professor Barabas (de volger van professor Wargaren uit Rikki en Wiske) en Schanulleke, Schalulleke of Schabolleke. Ten tijde van Vandersteens medewerking aan Kuifjeweekblad komen daar onder meer nog bij Jerom (1952/53), Van Zwollem met zijn dochter Anne Marie (1957) en Theofiel Boemerang (1959). Van al deze figuren is in de *Blauwe Reeks* geen spoor te bekennen, wat natuurlijk het meest ingrijpend is voor drie eerstgenoemden. Resteren dus Suske, de van uiterlijk veranderde Wiske en een anatomisch wat meer verantwoorde Lambik. Zijn bierbuik is aanmerkelijk

Afb. 3: Interieur van de Terranef

Doet de veiligheidsgordels aan, tot we horizontaal varen! De zuurstof is gereseld en de periscoop ingetrokken! Een druk op de knop en we zijn weg!

Afb. 4: Interieur van De Stalen Mol II

Enkele uren later hebben onze vrienden zich met het voorhanden zijnde materiaal uitgerust, en ontvangen de laatste instructies betreffende de bediening van het toestel

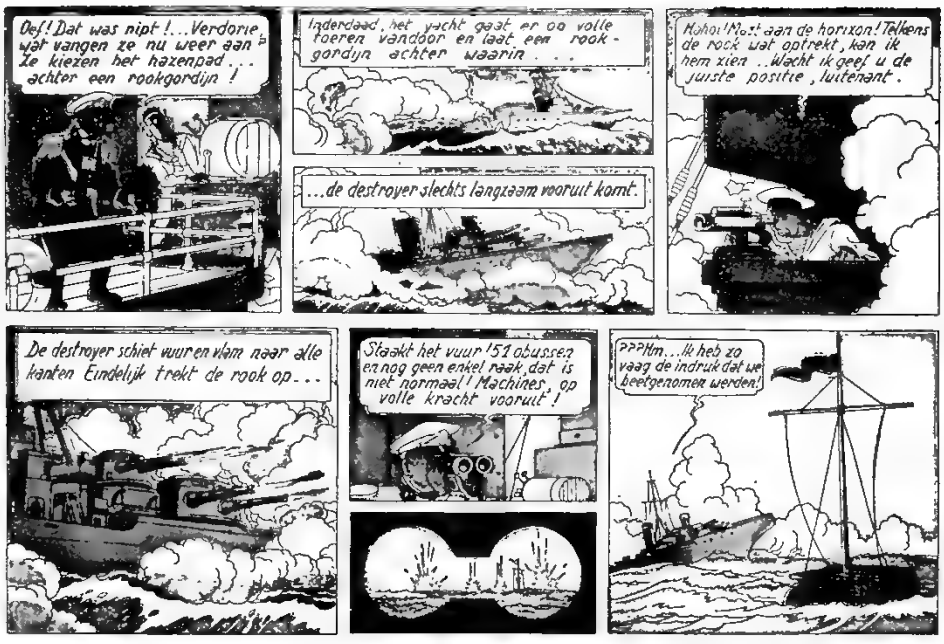
Oef! Dat was nipt!...Verdorie, wat vangen ze nu weer aan? Ze kiezen het hazenpad... achter een rookgordijn!
Inderdaad, het yacht gaat er op volle toeren vandoor en laat een rook-gordijn achter waarin...
...de destroyer slechts langzaam vooruit komt.
Hohoi! Mast aan de horizon! Telkens de rook wat optrekt, kan ik hem zien...Wacht ik geef u de juiste positie, luitenant.
De destroyer schiet vuur en vlam naar alle kanten. Eindelijk trekt de rook op...
Staakt het vuur! 52 obussen en nog geen enkel raak, dat is niet normaal! Machines, op volle kracht vooruit!
???Hm...Ik heb zo vaag de indruk dat we beetgenomen werden!

Gedetailleerde tekeningen in De Bronzen Sleutel.

geslonken en het lijkt wel of hij wat intelligenter uit zijn ogen kijkt, maar dat is schijn. Als oudslagersknecht [11], loodgieter en detective[12] blijkt hij nu een behendig schermer te zijn. Deze ingrijpende wisseling verloopt voor een deel schoksgewijze door tussenkomst van de heks Alwina in *Het Spaanse Spook* (afb. 1). Op de laatste bladzijde van dat album blijkt Vandersteen definitief voor het nieuwe uiterlijk van Wiske gekozen te hebben als de betovering van Alwina wordt opgeheven op de krullen van Wiske na (afb. 2). Met Schanulleke verloopt de zaak eigenlijk even vreemd: ze wordt nog wel door Alwina in de nieuwe kleren gezet (afb. 1), maar Wiske laat haar stilzwijgend achter om er, in *Kuifje*-weekblad tenminste, niet meer op terug te komen. Het is duidelijk dat de rol van Alwina die van Hergé verbeeldt. Andere vaste figuren brengt de *Blauwe Reeks* niet, wat in verband met het suksesvolle optreden in de *Rode Reeks* van Jerom opvallend genoemd moet worden. Alleen de merkwaardige hypnotiseur Priem treedt zowel in *De Tartaarse Helm* als in *De Schat van Beersel* op, waarbij hij prof. Barabas' rol als tijdverplaatser overneemt.

Hypnose, waarbij men niet lichamelijk naar een andere plaats of tijd verplaatst wordt, is natuurlijk als verhaalmiddel essentieel anders dan verplaatsing door middel van de teletijdmachine van Professor Barabas. Dat onderscheid treffen we ook aan in *Het Spaanse Spook,* waar het spook Don Persilos Y Vigoramba door zijn magische krachten voor de (lichamelijke?) verplaatsing zorgt. *Het Gouden Paard* en *Goud voor Rome* laat Vandersteen

Afb. 6: Leeuwen anno 1953/54 (Blauwe Reeks)

Afb. 5: Leeuw anno 1949

eenvoudigweg is het verleden beginnen, terwijl de overige verhalen in het heden spelen. Dit wat realistischer element wekt de indruk dat hierdoor de *Blauwe Reeks* ook realistischer van opzet is, wat zou kunnen aansluiten bij de School van Hergé. In zekere zin is dat ook wel zo, maar daar staat tegenover dat in de *Blauwe Reeks* een belangrijke rol gespeeld wordt door sprekende en vermenselijkte dieren. Men denke aan de vis Prosper *(De Bronzen Sleutel)*, de kameel Jezabel *(De Tartaarse Helm)*, de leeuw Titus *(Goud voor Rome)*, het paard Pepita *(Het Gouden Paard)* en de reuzehagedisachtige Lollo *(De Groene Splinter)*. Zulke vermenselijkte dieren zijn niet uniek voor de *Blauwe Reeks,* maar ze treden er wel opvallend vaak in op, terwijl ze daarbij juist een essentieel onderdeel binnen het verhaalsverloop zijn.

Al zonder meer kenmerkend voor Vandersteens medewerking aan *Kuifje*-weekblad is de overname van de vorm van Hergé's tekstballonnen met de bekende inspringende hoekjes. Het typeert dat Vandersteen dat hij in de Suske en Wiske-reeks, die naast *Kuifje*-weekblad bleef lopen, gewoon zijn vertrouwde ballonkaders blijft gebruiken tegenover de Hergé-ballonnen in het weekblad. Eens te meer blijkt daaruit dat hij zich duidelijk aangepast heeft. Wie de *Blauwe Reeks* echter vergelijkt met het oudere werk van Vandersteen zal moeten konstateren dat de dwingende invloed van Hergé wel degelijk gevolgen gehad heeft voor de tekenstijl en -opvatting van Vandersteen. Een aardige vergelijking is in dit verband mogelijk door twee 'onderaarders' te bekijken. Afb. 3 vertoont de stand van zaken in 1953 *(De Knokkersburcht)* en afb. 4, nauwelijks 4 jaar later (1956/57), geeft een detaillering die haast vergelijkbaar is met de verschillen tussen de oude en de hertekende versie van het album *De Zwarte Rotsen* uit de avonturen van Kuifje ! Deze detaillering bracht Vandersteen niet aan op grond van 4 jaar tekenervaring, zoals uit de afbeeldingen 5, 6 en 7

Afb. 7: Leeuwen anno 1953/54 (Rode Reeks)

Afb. 8: De Mottenvanger (1948/49).
Afb. 9: Goud voor Rome (1953/54).

blijkt. Afbeelding 5 geeft een Vandersteen leeuw anno 1949 (uit *Bibbergoud*), afbeelding 6 doet hetzelfde in 1953/54 *(Goud voor Rome)* en afbeelding 7 bewijst dat Vandersteen in zijn *Rode Reeks* wel degelijk de vruchten plukt van zijn werk voor *Kuifje*-weekblad *(De Circusbaron)*. Men vergelijke maar eens de dieren die momenteel in de Avonturen van Suske en Wiske optreden. Ook wat betreft de kleding van zijn figuren blijkt Vandersteen juist in de *Blauwe Reeks* naar een zekere perfektie te neigen. Afb. 8 uit *De Mottenvanger* (1948/49) is zelfs ternauwernood vergelijkbaar met afb. 9. uit *Goud voor Rome* (1953/54). De *Blauwe Reeks* wordt overigens niet alleen getypeerd door de tekentechnische vooruitgang van Vandersteen. Evenzeer wordt ze begrensd door de absolute terugval in de *Rode Reeks* vanaf 1959. Uit alles blijkt dat Vandersteen op een ander spoor wilde verdergaan dan wat *Kuifje*-weekblad van hem eiste.

In *Stripschrift* is naar aanleiding van een eerdere versie van dit artikel over de *Blauwe Reeks* kritiek uitgeoefend op de ook hierboven gekonstateerde 'dwingende invloed van Hergé' op Vandersteen ten tijde van zijn Brusselse uitstapje[13]. Die kritiek is ook met het verhelderde interview met Vandersteen in *Mimo* (noot 9), waaruit ik hierboven enkele uitspraken ingevoegd heb, in die zin terecht dat de door mij beschreven invloed van Hergé in feite geen wezenlijke invloed gehad

Pagina uit De Bronzen Sleutel die in de herdruk is weggevallen.

Het Slot van Beersel uit het gelijknamige album

heeft op zijn latere werk. Vandersteen paste zich in zijn 'Blauwe' periode aan, omdat die eis gesteld werd, maar op een eigen wijze, zonder bijvoorbeeld ooit in een zogenaamde 'klare lijn' te gaan tekenen. In het bewuste *Mimo*-interview preciseert hij die invloed onomwonden waar hij zegt: '(...) het (dwz. het werk van Hergé. HB) was honderdmaal beter getekend dan mijn eerste Suske en Wiskes. Ik moest me dus aanpassen aan hun artistieke normen. De dekors moesten realistisch zijn. En dat heb ik gedaan, hoewel niet zo doorgedreven als hij. Hergé is een man die zijn verhaal twee maanden durft stilleggen om het interieur van een atoomcentrale te bestuderen. Toen ik voor hen dan een paar verhalen had gemaakt, begon er meer en meer konkurrentie te groeien tussen de verschillende tekenaars. Het werd een 'krabbenest' iedereen werkte met zijn ellebogen om toch maar een verhaal gepubliceerd te krijgen. Bij 'De Standaard' (waar intussen Vandersteens *Rode Reeks* bleef verschijnen. HB) was ik een Kleine Koning, terwijl ik bij

Het Slot van Beersel

'Tintin' (*Kuifje*-weekblad. HB) tussen de grote hoop liep en ook mijn beurt moest afwachten'. De konklusie hieruit moet evenwel zijn dat de dwingende invloed van Hergé dermate gróót was dat Vandersteen voor de keuze kwam te staan tussen populariteit en artisticiteit, een keuze die hij tot op de dag van vandaag ten gunste van de meest kommerciële van beide beslist heeft.

Desondanks heeft Vandersteen in de verhalen van de Blauwe Reeks een hoogtepunt bereikt ('De dekors moesten realistisch zijn. En dat heb ik gedaan. (...)') dat hij ook zelf nimmer verloochend heeft. De dokumentatie die Hergé nodig had voor zijn atoomcentrale, moet hij ook verzameld hebben getuige zijn gedetailleerde dekors in de *Blauwe Reeks.* Met de nodige dokumentatie (zie afbeelding 10 en 11) is Vandersteens zelfwerkzaamheid op dit terrein door Pommerel aangetoond voor wat betreft *De Schat van Beersel,* waarin het Kasteel van Beersel bijna fotografisch uitgebeeld is[14]. Juist de gekonstateerde tegenzin van Vandersteen en het snel vervallen tot op den duur artistiek niet meer akseptabel werk in de *Rode Reeks* bewijst dat deze kundige tekenaar gedurende meer dan 10 jaar onder de dwingende invloed van Hergé heeft gewerkt.

Ondanks Vandersteens beweringen dat hij veel geleerd heeft tijdens zijn medewerking aan *Kuifje*-weekblad, kan niet anders dan gekonstateerd worden dat hij sinds de beëindiging van dat medewerkerschap verloochent wat hem dan zogenaamd was aangeleerd. Vanaf *De Texasrakkers* uit 1959 is de reeks Avonturen van Suske en Wiske vervallen tot een magere variatie op een uitgewerkt thema. Voor een groot deel is dit te verklaren door het feit dat hij allengs inkt-, teken-, schets-, en zelfs scènariowerk aan andere, jonge striptekenaars heeft overgelaten. Dat hij desondanks nog het nodige vakmanschap bezit bleek in 1977 nog eens in *De Raap van Rubens,* waar hij persoonlijk de hand in gehad heeft, terwijl ook zijn reeks Robert en Bertrand kwaliteit verraadt. Toch heeft Vandersteen zich na de periode van de *Blauwe Reeks* tekentechnisch nooit meer overtroffen.

De toegang van het Slot van Beersel bij Vandersteen...

Lambik achtervolgt de vleermuis , die op een zeer menselijke wijze over de brug naar het slot rent en door het ingangspoortje binnenwipt . . .

...en in werkelijkheid (Foto: E. Pommerel)

Noten:

1. Zie 'Bibliografie Suske en Wiske', in *CISO* nr. 7 (1971), blz. 38.
2. Zie: J. Smet. 'De Blauwe Reeks', in *Stripgids* nr. 11 (1976), blz 20-25, de enige mij bekende studie met bibliografische gegevens over dit onderwerp, waaruit ik met dank geput heb Nadere gegevens over de nieuwe komplete herdruk waren bij het ter perse gaan van deze uitgave nog niet bekend.
3. J. Smet (noot 2) noteert ten onrechte 1955.
4. E. Durnez: *Ik vier het elke dag... Willy Vandersteen 65.* Antwerpen/Amsterdam 1978, blz. 15 (eigen nummering).
5. E. Durnez: *a.w.*, blz 17.
6. H. Brok/R. van Eijck: 'De onoverwinnelijke Bob de Moor', in *Stripschrift* nr. 102/103 (1977), blz. 17.
7. J. Smet: *a.w.*, blz. 20.
8. H Brok/E. Pommerel:'Hergé sans voiles (..)', in *Stripschrift* nr. 100 (1977), blz. 35-39.
9. L. Guillaume/P. Cnop: 'Omtrent Willy Vandersteen', in *Mimo* nr. 1896 (21-1-'73), blz. 75
10. E. Durnez: *a.w.*, blz. 19.
11. Suske en Wiske *De Junglebloem* (Rode Reeks nr 97).
12. Suske en Wiske *De Sprietatoom* (Rode Reeks nr. 107)
13. J. C. Kalker: 'Het verleden in Suske en Wiske in het heden', in *Stripschrift* nr. 135/136 (1980), blz. 8-9.
14. E. Pommerel: 'Willy Vandersteen en Het Slot van Beersel', in *Stripschrift* nr. 122/123 (1979), blz. 34 36

Suske en Wiske in de historie: Onduidelijke figuren en onduidelijke tijden

DOOR ROB VAN EIJCK EN WIM VAN HELDEN

Er zijn nogal wat verhalen waarin Suske en Wiske gehuld gaan in zwieriger kledij dan de huidige, dat zij aan tafel met hun vingers eten en dat zij zich hun vijanden met antieke wapens als speren, bogen en zwaarden van het lijf pogen te houden. Kortom, avonturen die zich in het verleden afspelen.
De historische verhalen van Suske & Wiske omvatten ongeveer een derde deel van de totale serie, dat wil zeggen zo'n veertig verhalen. Hun belangrijkste vervoermiddel naar voorbije eeuwen en ver afgelegen plaatsen is natuurlijk de Teletijdmachine van Professor Barabas, maar niet hun enige; maar daarop komen we nog terug.

Ondanks het feit dat Suske, Wiske, Lambik, Sidonia en Jerom regelmatig het verleden in reizen, zijn hun bemoeienissen met de ware historie eerder schaars. Ze ontmoeten dan wel een tiental historische personages (zoals Diogenes, Hannibal, Nero, Marco Polo, Cortes & Montezuma, Alva, Breughel, Mercator en Rubens), maar de rol die deze mensen spelen is in vele gevallen niet hun historische rol. Zij worden ten tonele gevoerd als kuriositeit en niet om hun bijdrage aan het verloop van de menselijke geschiedenis tentoon te spreiden.
Ook de historische feiten als achtergrond zijn zeldzaam. Wiske trekt met Hannibal over de Alpen. Lambik helpt Keizer Nero ten val brengen en Suske, Wiske en Lambik helpen Cortes bij de verovering van Mexico op de Azteken. Maar dan is de koek wel op, afgezien van algemene historische achtergronden als de strijd van de Oude Belgen tegen de Romeinse legioenen, van de opstandelingen in de Nederlanden tegen Philips II in de 16e eeuw, en van de Vlaamse boeren tegen de Fransen aan het eind van de 18e eeuw. Al met al een nogal pover resultaat aan historische aanknopingspunten voor zo'n 40 delen in het verleden.
Het omvangrijke artikel vol analyses en wetenswaardigheden dat ons voor ogen stond, zagen wij al spoedig ineenschrompelen tot er nog slechts een schamel karkas overbleef, omdat de grote moeilijkheid met de historische verhalen van Suske en Wiske gelegen is in het feit dat het grootste deel ervan eigenlijk niet historisch is. Het historisch decor is gebruikt alsof Suske en Wiske in onze tijd een vreemd land bezoeken: de gebouwen zien er anders uit en men draagt andere kleren, maar daarmee is de kous af. Met een werkelijk historisch verhaal heeft dit vrij weinig van doen. Het verleden als sprookjesdecor, dat is het eigenlijk. Er zijn zelfs een paar verhalen die dit duidelijk illustreren, zoals 'Het bevroren vuur' en 'De koning drinkt', het is op de rand balanceren van historisch verhaal en sprookje. In 'De koning drinkt' flitsen Suske en Wiske weliswaar naar het verleden, maar dat is een uiterst onduidelijk verleden met een soort Eftelingsdecor, terwijl in 'Het bevroren vuur' de hele club per ijsschots naar een sprookjesrijk reist waar men in historische kledij gehuld gaat. Suske en Wiske flitsen wel regelmatig naar 'een verleden', maar doen dat slechts om daar hun *eigen* avonturen te beleven, en niet om zich te bemoeien met de ontwikkeling van de historie. Deze verhalen zijn waarschijnlijk voor een belangrijk deel bedoeld om wat variatie in de serie te brengen, want verandering van spijs doet eten, volgens een oude volkswijsheid, die ook in België wel bekend zal zijn.

Volksvertoon

Nu er één reden van het gebruik van het verleden over de brug is gekomen, spekuleren we hierover gelijk maar even door. Om welke andere redenen stuurt Willy Vandersteen zijn geestelijk kroost, naar voorbije tijden? Aansluitend op het hierboven genoemde thema van de broodnodige variatie kunnen we het woord 'pittoresk' laten vallen. Het schilderachtige van het verleden, de mooie kostuums, de golvende mantels, de wuivende pluimen en de glinsterende wapenuitrustingen zullen zeker ook een rol spelen. Dat is te zien aan de keuze van tijdperken en landen waarheen Suske & Wiske & Co. afrei-

'Via een toverspiegel naar de Middeleeuwen'

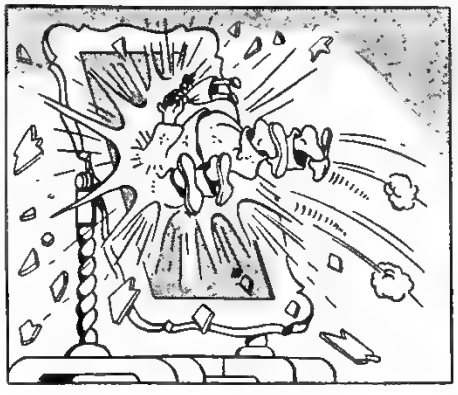

Door hypnose naar de 13e eeuw...

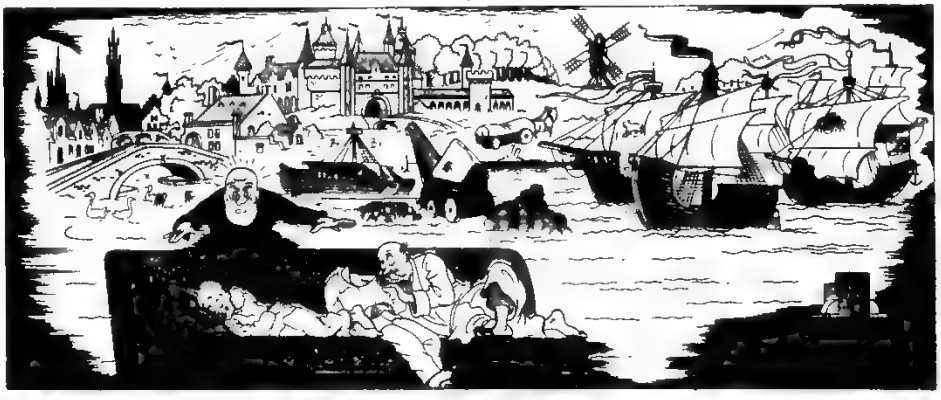

Als die bazaar van u werkt dan... allee. ge verstaat wel.
Met plezier. 'Op een ik-en-een-bij flikker ik u in de 19e eeuw! Neemt allen maar plaats in de cabine!

'Professor Barabas en zijn handig apparaat'

'Rijnwater uit een betoverde hoorn transporteert Suske en Wiske naar 1100'

zen, waarbij ook het uitheemse element, in de zin van niet-westerse kulturen de nodige aandacht krijgt.
Vele verhalen spelen zich af in Vlaanderen en daarbij wordt het pittoreske element vertolkt door plaatselijke folklore, die zich uit in kostuums of volksgebruiken. Dit volkse vertoon beperkt zich niet tot historische Suske & Wiske-verhalen, maar speelt in vrijwel het gehele werk een grote rol. En aan dat volkse element en het veelvuldig opvoeren van Vlaanderen als historisch decor zal een nationalistisch trekje bij Vandersteen niet vreemd zijn: aldus kunnen het eigen land en de eigen grote historisch figuren eens stevig in het zonnetje gezet worden.
In de historische Suske & Wiske-verhalen wordt zo nu en dan ingehaakt op de wereldliteratuur, wat bij de lezer aanleiding geeft tot herkenning. Zo liggen 'De drie musketiers' en 'De man met het ijzeren masker' ten grondslag aan 'De dolle musketiers' en wordt de Nibelungensage verbasterd tot 'De Ringelingschat', hoewel in dit laatsteverhaal een aardige mengeling tot stand is gebracht met de toenmalig min of meer eigentijdse geschiedenis in de figuur van het monster 'Total Krieg'. Ook meer in het algemeen put Willy Vandersteen gretig uit de sprookjes- en sagewereld, zoals in 'De vinnige Viking', waarin de hele Skandinavische godenwereld, op overigens oubollige wijze, ten tonele wordt gevoerd. En verder zijn er vele verhalen die bol staan van dwergen, elfen, draken en andere sprookjesfiguren.
Tenslotte gebruikt Vandersteen het verleden om ons in het heden een lesje te leren. Meestal gebeurt dat door een losse opmerking van een van de medespelers, maar een enkele keer is het hele verhaal op dit thema gebouwd,

'Aardappels bij de Oude Belgen'

zoals 'De mollige Meivis', waarin zelfs een aartsschurk als Chemismos (de naam zegt het al) zijn euvele industriële praktijken ogenblikkelijk staakt, als hij via een toverkristal een blik op de situatie in de 20e eeuw mag slaan. Het brengen van De Boodschap, een algemeen kenmerk van de Suske & Wiske-reeks, beperkt zich bepaald niet tot de verhalen die zich in het heden afspelen, maar wordt evenzeer naar het verleden doorgetrokken.

Transportwijze

De manier waarop Willy Vandersteen zijn figuren naar het verleden transporteert, is niet zo eenzijdig als op het eerste gezicht lijkt. Natuurlijk, professor Barabas is zo geniaal geweest om een machientje uit te vinden waarmee probleemloos naar iedere tijd en plaats in de geschiedenis te reizen valt, maar een eenvoudige telling wijst uit dat slechts ongeveer de helft van de tijdreizen gebruik gemaakt wordt van Barabas' Teletijdmachine. Dit toestel werd pas betrekkelijk laat in de serie door professor Vandersteen bedacht, waarbij 'laat' relatief gezien moet worden ten opzichte van het aantal verhalen dat in het verleden speelt. Vóór de uitvinding van de tijdmachine moest Vandersteen zich met andere middelen behelpen om de club naar oude beschavingen te krijgen en we zien dat hij in die periode het tijdreisprobleem meestentijds omzeilt door Suske & Wiske niet écht naar het verleden te laten reizen, maar eigentijds in achtergebleven beschavingen terecht laat komen, à la 'The Lost World' van Conan Doyle. De min of meer 16e eeuwse beschavingen van Amoras ('Op het eiland Amoras', 'De stalen bloempot') bestaat in de 20e eeuw, in Egypte ligt

W.VANDERSTEEN

VOLGENDE WEEK, IN « KUIFJE »

DE TARTAARSE HELM

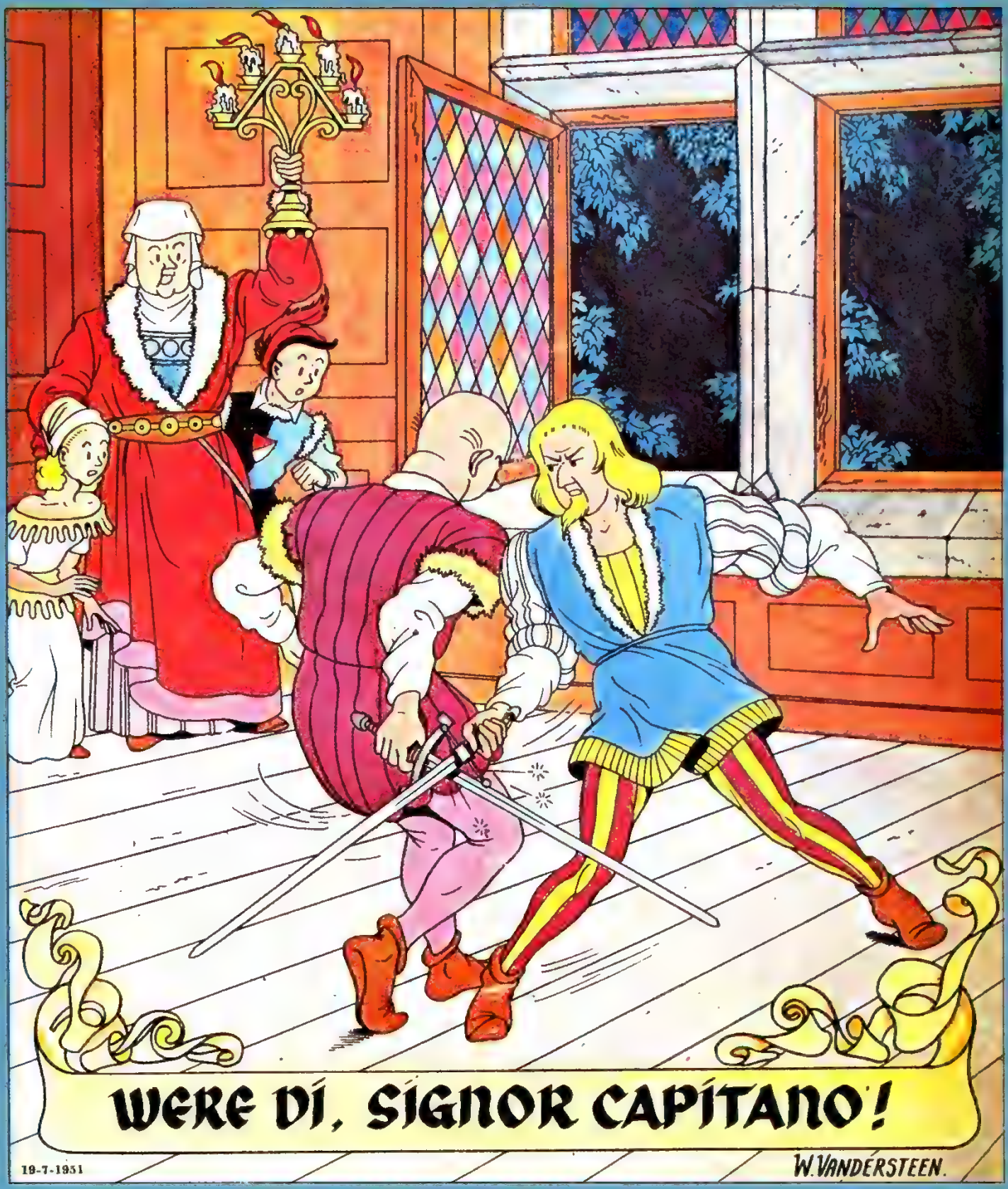
WERE DI, SIGNOR CAPITANO!
19-7-1951
W. VANDERSTEEN.

In dit nummer een nieuw avontuur van Suske, Wiske en Lambik
DE SCHAT van BEERSEL

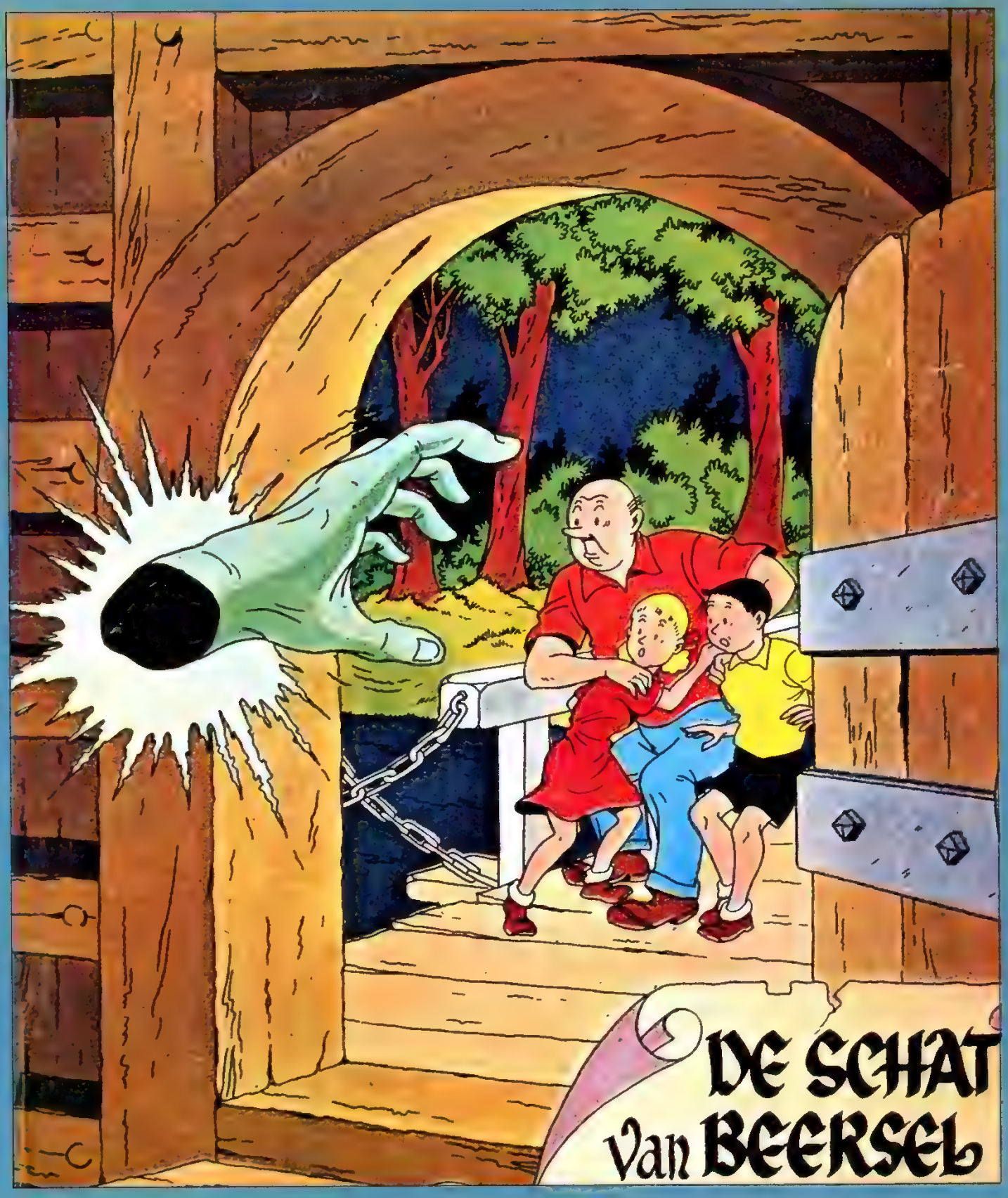
DE SCHAT
van BEERSEL

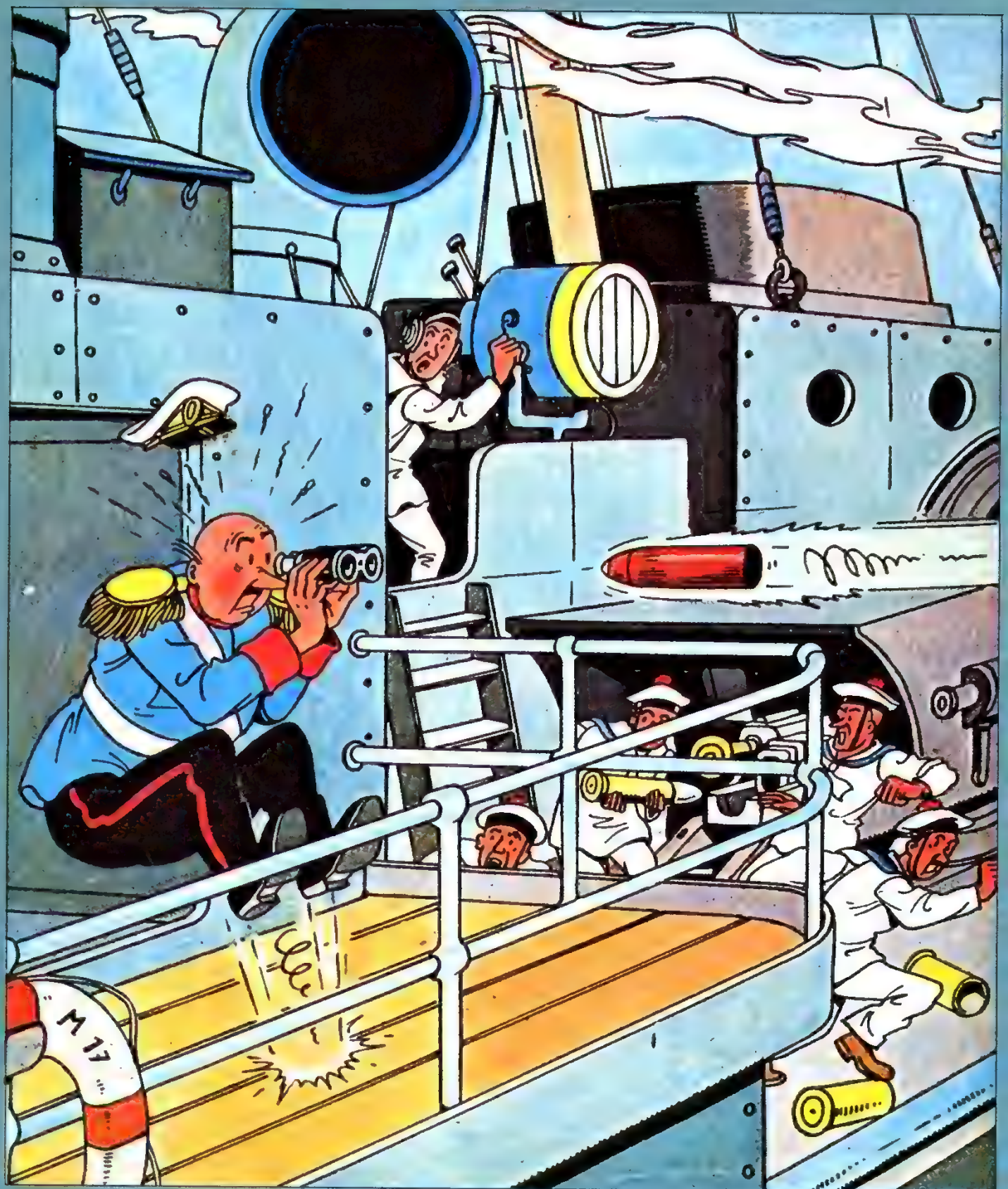
M 17

'15e eeuwse ridder met 20e eeuws overhemd'

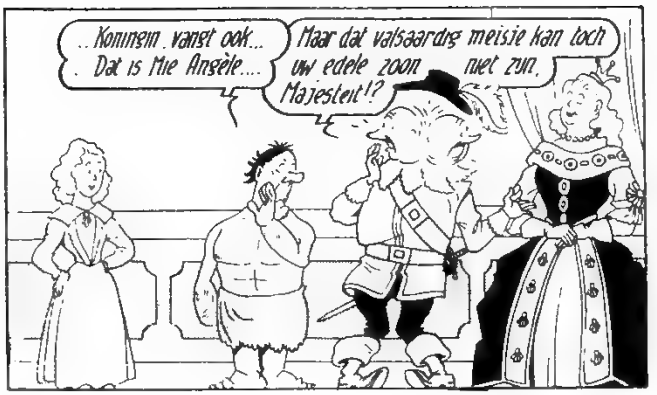
..Kommen..vanst ook... ..Dat is Mie Angèle....
Maar dat valsaardig meisje kan toch uw edele zoon niet zijn, Majesteit!?
Toch wel mijne heren! Pruik af... kleren uit... Ik ben de Dauphin !!!

'Lodewijk XIII?!'

nog een gebied met de beschaving van 4000 jaar geleden ('Het zingende nijlpaard', 'Het vliegende bed'), in Japan ('De stemmenrover') en China ('De Witte Uil') heeft men eveneens de oude beschaving nog goed weten te konserveren, en het 20e eeuwse westen van de V.S. ('Bibbergoud') blijkt nog identiek te zijn aan het 19e eeuwse Wilde Westen.

Een andere methode die Vandersteen in het pré-Teletijdmachine-tijdperk toepast is die van de magie. Of dat nou een betoverde spiegel is ('De koning drinkt'), een toverhoorn ('De Ringelingschat') of gewoon magie van een reeds lang overleden Oude Belg ('Lambiorix'), het resultaat is dat Suske & Wiske moeiteloos in de geschiedenis kunnen rondstappen.

Een geval apart vormen de verhalen die Willy Vandersteen voor het weekblad Kuifje heeft gemaakt. Daarin spelen immers slechts Suske, Wiske en Lambik mee, zodat ze het zonder de hulp van Barabas en zijn apparaat moeten stellen. Ook hier past Vandersteen de 'verloren wereld-methode' toe ('De groene splinter'), terwijl hij tweemaal van hypnotiseur Priem gebruik maakt ('De schat van Beersel', 'De Tartaarse helm'). Maar voor de verhalen 'Het geheim der gladiatoren' en 'Het gouden paard' kon hij blijkbaar niets verzinnen, want hierin bevinden Suske, Wiske en Lambik zich zo maar, zonder enige inleiding, in respektievelijk de Belgische wouden van de 1e eeuw n. Chr. en het 13e eeuwse Brugge. En die handelwijze vervulde ons vroeger met grote verwarring.

Vanaf het moment dat de Teletijdmachine van professor Barabas in 'De Tuftuf-club' verzendkracht naar het verleden kreeg, waren Vandersteens problemen opgelost. We zien dan ook dat de tijdreizen daarna vrijwel altijd via dit handige apparaat geschieden. Vandersteen hoefde zich voortaan niet meer het hoofd te breken over het vinden van weer een nieuwe methode om zijn geesteskinderen het verleden in te krijgen.

'Het verleden kijkt verbijsterd naar de toekomst'

Ridder met overhemd

Bij het schetsen van het verleden maakt Willy Vandersteen soms rare fouten. Zo hangt hij in 'De Tuftuf-club' het hele verhaal op aan een bende betoverde onverlaten die met automobielen het wegdek onveilig maken. Vandersteen geeft het precieze jaar waarin dit verhaal zich afspeelt, en dat is 1851, een tijd waarin men in het geheel nog niet in auto's rondreed. Iets dergelijks geldt voor 'De duistere diamant', waarin we een Middeleeuwse ridder zien die zich van zijn harnas ontdoet, waarbij blijkt dat de man een keurig 20e eeuws overhemd, kompleet met boord en manchetten, onder zijn wapenuitrusting draagt. En dan is er nog het merkwaardige geval van de Oude Belgen, die reeds lang vóór Columbus in Amerika terecht kwam, patatten, oftewel aardappels, kenden ('Lambiorix').

Naast deze vreemde missers zijn er ook wat uitgebreidere fouten. Nog afgezien van de rare toestanden die zich afspelen aan het hof van de Azteekse keizer Montezuma vóór de komst van Cortes ('Het gouden paard'), worden er ook in 'Het geheim der gladiatoren' merkwaardige dingen uitgehaald met het Romeinse keizerschap. In dit verhaal wordt keizer Nero op hoogst onhistorische wijze ten val gebracht, terwijl diens opvolger zelfs een door Vandersteen verzonnen figuur blijkt te zijn. Ook met Alva worden rare toeren uitgehaald in 'Het Spaanse Spook'. Suske en Wiske belanden in het Brabant van 1565, waar Alva dan kennelijk al geruime tijd zijn schrikbewind uitoe-

Grote stenen pijpen maken de lucht tot vergif!
De Schelde ziet zwart en stinkt!
Vissen sterven in het water.
Vogels gaan dood in de lucht!
Het groen verdwijnt! Een troosteloze wereld!

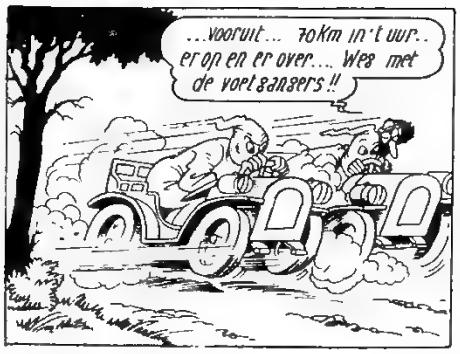

'Auto's die 70 km rijden, in 1851?!'

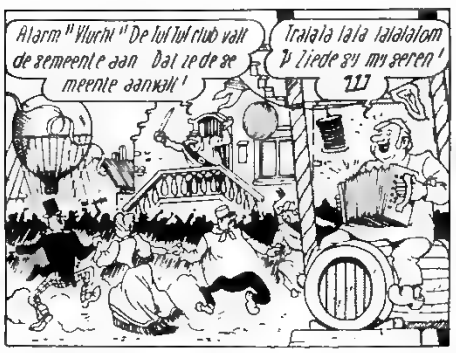
Alarm !! Vlurtti !! De lul lul club valt de gemeente aan Dat ie de se meente aankalt !
Tralala lala lalalalom Ik ziede zij mijseren !

'Vlaamse folklore'

'Lambik bij Rubens thuis'

fent, terwijl Alva in werkelijkheid pas in 1567 de Nederlanden binnentrok. En dat Philips II Alva zou hebben teruggeroepen omdat hij onregelmatigheden met het stadje Kriekebeke zou hebben gepleegd, is natuurlijk helemaal te dol. Een wat ingewikkelder historische brei zien we in 'De dolle musketiers', als Suske, Wiske, Lambik en Sidonia zich bemoeien met de Franse troonopvolging. Ze verhuizen naar het Frankrijk van 1603, waar op dat moment een regentes blijkt te heersen, die haar zoontje, de kroonprins, op 13-jarige leeftijd de troon wil laten bestijgen. In 1603 regeerde in Frankrijk echter de reeds middelbare Koning Hendrik IV. Na zijn dood in 1610 is zijn vrouw als regentes opgetreden voor de nog minderjarige opvolger die als Lodewijk XIII in 1614 (op inderdaad 13-jarige leeftijd) de troon zou beklimmen. We mogen dus wel aannemen dat de hier ten tonele gevoerde kroonprins inderdaad koning Lodewijk XIII is, maar waarom er dan zo met de jaartallen gerommeld wordt, is ons een raadsel.

Aan de meeste historische Suske & Wiske-verhalen heeft zo te zien niet al teveel dokumentatie ten grondslag gelegen, waarbij een uitzondering gemaakt dient te worden voor de avonturen die zich in de 16e en 17e eeuw in Vlaanderen afspelen. Daarin doen kleding en gebouwen vrij autentiek aan, wat nauwelijks een wonder mag heten als we de nationaliteit van de maker van de strip in aanmerking nemen. Maar in andere landen en tijdvakken wordt er wat betreft kleding, gebruiksvoorwerpen, architektuur en dergelijke zaken nogal eens met de pet naar gesmeten. Er zijn goede uitzonderingen, waarbij een duidelijke vlaag van dokumentatiedrift in het oog springt (zoals de explikatie over een halve pagina van de wijze waarop een samoerai zich kleedt om ten strijde te trekken, in De Stemmenrover), maar over het algemeen lijken de materiële attributen meer op de historische dan dat ze het zijn. De associatie met historische toneelkleding anno 1900 dringt zich onvermijdelijk aan ons op.

Anders ligt dit bij de zogenaamde Blauwe Reeks, de Suske & Wiske-avonturen die Vandersteen voor het weekblad Kuifje heeft getekend. Daaraan heeft zichtbaar meer dokumentatie ten grondslag gelegen, hoewel ook die verhalen niet volledig van missers verschoond zijn gebleven.

Het hoeft ons nauwelijks te verbazen dat juist aan déze verhalen met grotere historische nauwgezetheid is gewerkt, want nauwkeurigheid was de slogan van alle tekenaars die eind veertiger, begin vijftiger jaren voor weekblad Kuifje werkten. Het is een algemeen bekend gegeven dat Willy Vandersteen onder invloed van Hergé en andere tekenaars veel nauwkeuriger en zorgvuldiger is gaan tekenen, en dit werkte vanzelfsprekend door in de

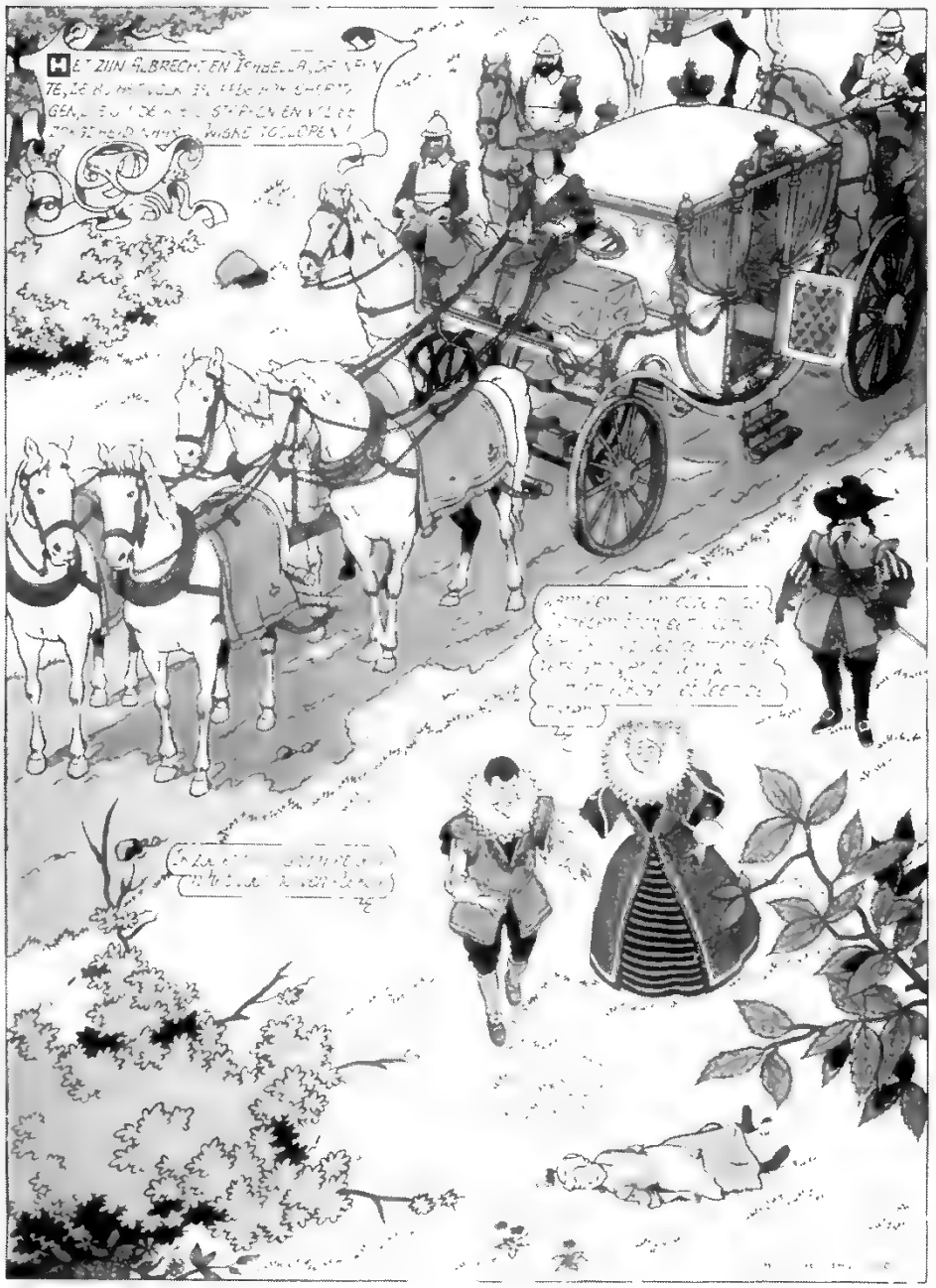

De aartshertogen Albrecht en Isabella

'Wiske ontmoet Hannibal'

'In de residentie van Marco Polo'

historische benadering van zijn verhalen.

De verkeerde kant

Als Suske & Wiske naar het verleden reizen, hoe stellen zij zich dan op in de situatie die zij daar aantreffen? Als er twisten zijn, wiens partij kiezen zij dan en waarom? In vele gevallen doet deze vraag echter nauwelijks ter zake, omdat zij met een duidelijke opdracht naar het verleden vertrekken, om iets of iemand op te sporen, zodat een partijkeuze, indien nodig, al bij voorbaat vastligt. Maar in andere gevallen moeten zij partij kiezen.

Hun partijkeuze kàn erg onbenullig beargumenteerd worden, zoals Wiske doet, als zij zich aan de zijde van Hannibal schaart tegen de Romeinen om-

'Lambik in dienst van keizer Nero'

Verontschuldig me, genadige keizer, ik meende dat iemand aan mijn mantel frutselde... Wel... hm... reken op mijn zwaard en strikte geheimhouding... Het volk zal niet weten dat men zijn brood tegen goud inruilt !

Dank zij het optreden van onze vrienden verloopt de eerste kennismaking met de keizer zeer hartelijk en kunnen onderhandelingen plaats grijpen.

'Cortes ontmoet keizer Montezuma'

dat 'die ons land veroverd hebben'. Tja 't is 'n reden...

In 'Het gouden paard' staan Suske, Wiske en Lambik aan een kant die tegenwoordig algemeen als 'de foute' wordt ervaren: zij bereiden de weg voor conquistador Cortes bij diens opmars naar de hoofdstad van het Azteekse rijk. En wie weet wat Cortes en zijn Spanjaarden in Midden-Amerika allemaal hebben uitgevreten, zal zich over die positiekeuze op zijn zachtst gezegd verwonderen. Weliswaar gedragen Suske en Wiske zich zeer netjes ten opzichte van de Indianen en vechten zij alleen als zij worden aangevallen, maar ja, denk je 'ns in de situatie van de Indianen in.

Ook Noord-Amerikaanse Indianen komen er over het algemeen niet altijd even feestelijk vanaf, hoewel Vandersteen een enkele keer toch ook weer flink naar de andere kant uithaalt, als hij Wiske in 'Bibbergoud' bij het zien van het Vrijheidsbeeld laat zeggen: 'Ik heb altijd gedacht dat het een grafzerk was voor die uitgeroeide Indianen!'

Net als in het heden bevechten Suske & Wiske ook in het verleden natuurlijk steeds 'het kwade': zij strijden tegen onderdrukking, uitbuiting en staatsgrepen van de kant van 'de slechte'. Dikwijls echter gebruikt Vandersteen geen bestaande historische misstanden, maar schept hij in het verleden zijn eigen strijdpunten, die zo zwart/wit zijn dat er voor Suske & Wiske maar één positiekeuze mogelijk is. Het is zó duidelijk wie 'de goeden' en wie 'de kwaden' zijn, dat iedere lezer zich onmiddellijk in de stellingname van Suske & Wiske kan terugvinden. Vaak bestaat die stellingname uit het verdedigen van het gezag, van koninklijk gezag, maar dan is dat natuurlijk wel altijd een nóbel koninklijk gezag, dat beschermd moet worden tegen

'Schilderachtige gevechten in schilderachtige kledij'

aanvallen van kwalijke lieden, die met duistere praktijken de macht willen grijpen om het volk te knechten.

Aardige Spanjaarden

In de verhalen van Suske & Wiske is een speciale historische periode die enkele malen opduikt en waarin ze wèl partij kiezen in een bestaande historische twist. Zij reizen een paar maal naar de Zuidelijke Nederlanden in de 16e eeuw en kiezen dan partij voor de opstandelingen tegen de Spaanse onderdrukking. Maar dat is dan ook geen partijkeuze waar je je een buil aan kunt vallen.
Toch hebben die 'Tachtigjarige Oorlogverhalen' een opmerkelijke kant: ergens op de achtergrond schemert er een zekere sympathie voor de Spanjaarden doorheen. Onder hen bevinden zich regelrechte rasschurken, dat wel, maar niet èlke Spanjaard is zonder meer volledig fout. In 'Het Spaanse Spook' bijvoorbeeld is Alva wel degelijk de kwalijke onderdrukker waarvoor hij in de geschiedenis moet doorgaan, maar anderzijds wordt de oprechtheid van koning Philips II niet in twijfel getrokken. Philips II is degene die het stadje Kriekebeke gratie verleent en die Alva onmiddellijk uit zijn funktie ontheft, als hij hoort wat Alva allemaal uitspookt. Nee, Philips II was kennelijk toch niet zo'n boze despoot.
Ook in 'De raap van Rubens', dat begin 17e eeuw speelt, komen de Spaanse overheersers er helemaal niet slecht vanaf, gezien de prettige rol die aartshertogen Albrecht en Isabella spelen, die in die tijd de Nederlanden regeerden (en ook inderdaad in het Zuiden zeer populair waren). Een dergelijke houding is misschien te verklaren uit het feit dat Willy Vandersteen een Belg is en geen Nederlander. Als hij Nederlander was geweest, zou hij in zijn verhalen de Spanjaarden vermoedelijk rücksichtlos veroordeeld hebben. De Noordelijke Nederlanden hebben de Tachtigjarige Oorlog immers volledig uitgevochten en zich zodoende van het Spaanse gezag bevrijd, terwijl voor de Zuidelijke Nederlanden de opstand er na ruim tien jaar opzat. In feite was het huidige België omstreeks 1585 weer geheel in Spaanse handen, en is dat tot het begin van de 18e eeuw gebleven. En die Spanjaarden hebben er in ieder geval toch maar voor gezorgd dat het zuiden katholiek bleef door de 'verfoeilijke dwaalleer van het Calvinisme' met wortel en tak uit te roeien. Om deze redenen is het nauwelijks verwonderlijk dat Belgen een genuanceerder standpunt innemen ten opzichte van de 'Spaanse overheersers' dan de Nederlanders.

De gulden middenweg

Samenvattend kunnen we stellen dat Willy Vandersteen het verleden als onderwerp van zijn verhalen op dezelfde manier gebruikt als alle andere onderwerpen die hij in de Suske & Wiske-reeks aanpakt. Hij bewandelt als steeds de gulden middenweg. In zijn historische verhalen gebruikt hij weinig bestaande figuren en plaatst hij zijn geesteskinderen in onduidelijke tijden. Dit komt overeen met zijn benadering in de hele serie: hij hanteert de grootste gemene deler. Hij maakt zaken tot onderwerp van zijn verhalen waar vrijwel iedereen eenzelfde opinie over heeft en omzeilt hete hangijzers. Door weinig of geen historische strijdpunten op te voeren hoeft hij geen standpunt in te nemen en vermijdt hij op die manier irritatie van de lezers die hierin met hem van mening verschillen. Maar daarin verschilt Willy Vandersteen nauwelijks van andere tekenaars van historische verhalen, dus kunnen we hem dat moeilijk kwalijk nemen. Het opvoeren van historische decors in een aantal delen van Suske & Wiske heeft in ieder geval gezorgd voor een aantal sappige verhalen.

Bij Mercator thuis

Neem me niet kwalijk dat wij enige achterdocht koesteren, maar Chemismos en z'n handlangers zijn in het dorp!
Chemismos! Dat is de naam die op de kaart stond!

In de zoeker

DOOR ROB VAN EIJCK

Meer dan eens maakt Willy Vandersteen in zijn Suske & Wiske-verhalen reklame voor zijn andere stripseries. Op afb. 1 neemt Jerom als journalist Bessy, die eregast is op de Wereldtentoonstelling in Brussel (1958) een interview af. Het boegbeeld van de wagen die honden naar het voor hen bestemde Paradijs brengt, stelt bijna vanzelfsprekend deze zelfde Bessy voor (afb. 2), die in een ander verhaal ook nog op een reklamebord te bewonderen valt (afb. 3). Maar niet alleen de verkoop van de albums van Bessy, ook die van zijn serie Het Plezante Circus probeert Willy Vandersteen via reklameborden te stimuleren (afb. 4).

Als Suske & Wiske weer eens naar de Middeleeuwen zijn afgereisd, ontmoeten zij daar een andere Vandersteenheld, namelijk De Rode Ridder (afb. 5), terwijl op afb. 6, de heer Snoek, van de gelijknamige serie, het zelfs presteert Lambiks huis te rammen. Deze zelfde Snoek, maar nu in gezelschap van zijn hele familie, juicht op afb. 7, de terugkeer van Suske & Wiske in hun eigen land hartelijk toe.

Op afb. 8 zien we Suske & Wiske dubbel: ze bewonderen het standbeeld dat ter hunner ere in de Antwerpse Zoo is geplaatst. Ook voor kommerciële Suske & Wiske-produkten maakt Willy Vandersteen reklame, zoals hier via Jerom voor een zogeheten Op-Jerommeke (afb. 9).

Poppenkastvoorstellingen van de avonturen van Suske & Wiske werden vroeger met groot succes gegeven door theater Pats, dat dan ook enkele malen door Vandersteen in beeld is gebracht, zoals op afb. 10, waar Lambik door Pats zelf de hand wordt geschud, en op afb. 11, waar we niet alleen de Suske & Wiske-familie op de eerste rij zien zitten, maar ook Willy Vandersteen zelf.

De tekenaar heeft zichzelf meerdere malen in zijn eigen avonturen laten optreden: op afb. 12, inkasseert hij een pak rammel van Tante Sidonia, op afb. 13, levert hij kommentaar via de televisie, op afb. 14, zet hij een streep door het huwelijk van Tante Sidonia en Fé Holksong en op afb. 15 heeft hij Lambik op bezoek. Maar Willy Vandersteen zelf is niet de enige bestaande figuur die in de Suske & Wiske-avonturen opduikt. Zo zien we op afb. 16 inspekteur Duval uit de toendertijd zeer populaire televisieserie Interpol Calling, op afb. 17 de eveneens via de televisie bekende Commandant Cousteau. Op afb. 18 imiteert Wiske op treffende wijze het ex-tieneridool Conny Froboess, op afb. 19 heeft Tante Sidonia schijnbaar groot succes bij filmster Rudolf Valentino, terwijl op afb. 20 toenmalig kollega-tekenaar bij het weekblad Kuifje Jacques Laudy een heldenrol vervult als fanatiek doedelzakspeler.

Dit is slechts een greep uit de gastrollen die bestaande en niet bestaande figuren uit werkelijkheid en stripwereld in de avonturen van Suske & Wiske hebben gespeeld. Er zijn er meer, dus wie zin heeft verder te zoeken, kan zijn of haar gang gaan.

1. uit De Zwarte Zwaan pag. 5

2. uit Het Hondenparadijs pag. 32

3. uit Het Sprekende Testament pag. 50

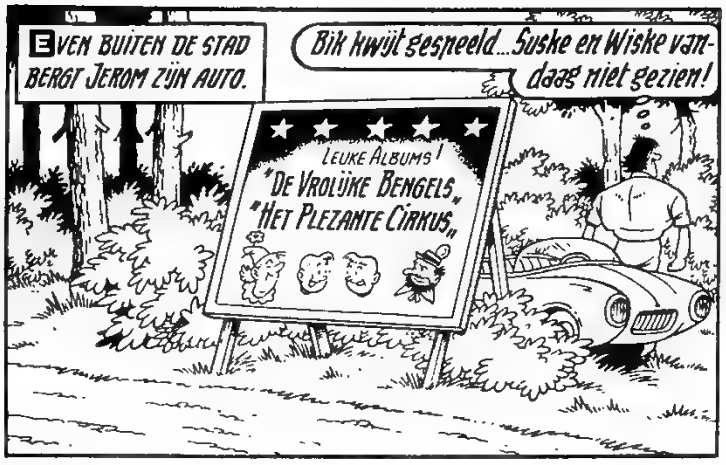
EVEN BUITEN DE STAD BERGT JEROM ZIJN AUTO.
Bik kwijt gespeeld... Suske en Wiske vandaag niet gezien!
LEUKE ALBUMS!
"DE VROLIJKE BENGELS"
"HET PLEZANTE CIRKUS"

4 uit De Zwarte Zwaan pag 12

Ha! De Rode Ridder! Wat heeft die kerel misdaan, Johan?
Hij is onmetrent meester en liet door zijn onbekwame medeplichtigen het geld

5. uit Wattman pag. 43

6. uit De Mottenvanger pag. 3

7. uit Prinses Zagemeel pag. 56

8 uit De Adellijke ark pag. 5

Op Jerommeke, nieuw spel... Gebaseerd op volwassen reukorgaan... Moet rings over neus winnen... Is al in handel... Leuk ... Al lied op gemaakt!

9. uit De zingende zwammen pag. 55

Kijkt, jongens en meisjes, hier op de eerste rij... ons aller beste vriend.... Lambik!!!
Dag Lambikske! Kom mij eens een polleke geven, jongen!

10. uit De Circusbaron pag. 10

Er staat nog een massa toeschouwers aan de ingang! Zeg, Lambikske, gij moest de kinderen even bezighouden tot we klaar zijn!

11. uit De Mottenvanger pag. 2

12. uit De Sterrenplukkers pag. 41

Een Belg
Vliegende Schotels? Ze zijn my nog een raadsel! Ik ben hier om ze te bestuderen als onderwerp voor een tekenverhaal voor ONS VOLKSKE

13. uit De gezanten van Mars pag. 10

MAAR PLOTS GAAT DE HAND VAN DE TEKENAAR MET EEN GOM OVER HET HELE TAFEREEL ZODAT ALLEEN EEN WIT PAPIER OVERBLIJFT. TEN HUIZE VAN DE TEKENAAR...
Ja, geacht publiek, de telefoon en heel het gebeuren was mijn werk!

14. uit De briesende bruid, strook 217

15. uit De nare varaan, strook 8

16. uit De klankentapper pag. 26

17. uit De gezanten van Mars pag. 3

18. uit De kaartendans pag. 30

19. uit De briesende bruid

20. uit Het Spaanse Spook pag. 58

De familie van Suske en Wiske

DOOR JOAN VAN DER WYCK

Hoewel Suske, Wiske, Tante Sidonia, Lambik en Jerom doorgaans als een min of meer hecht gezin naar buiten treden, bestaan er tussen hen nauwelijks enige familierelaties. Alleen Wiske en Tante Sidonia zijn aan elkaar verwant, terwijl de rest als los zand aan elkaar hangt. Toch duiken er in de verhalen af en toe familieleden op, in heden en verleden, maar vrijwel geen enkele lezer zal een duidelijk overzicht hebben van de juiste relaties binnen de grote Suske & Wiske-familie. Om orde in deze chaos te scheppen worden hierbij de stambomen opgesteld van alle hoofdrolspelers en van al hun verwanten, zoals die in de verhalen van Suske & Wiske ten tonele gevoerd of genoemd zijn.

STAMBOOM VAN LAMBIK

Lambiorix

Johan Matheus Lambik

?× Pa

Arthur

Lambik

Banana (aangenomen)

STAMBOOM VAN JEROM

Santerix

×

Kokadildis

?

Moe Mie

×?

Jerom

STAMBOOM VAN SIDONIA EN WISKE

Poefke, koning der Kannekijkers × *Sidonia, koningin der Kannekijkers*

Hertog Medina Sidonia

Baron van Stifrijke

?×?

?× *Opa Snor*

?×?

Burgemeester van Servela

Fé Holksong × *Sidonie (Sidonia)*

Big Snowbel × *Rosse John*

?×?

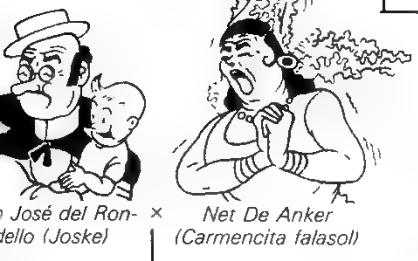

José del Rondello (Joske) × *Net De Anker (Carmencita falasol)*

Suske (aangenomen) (Franciscus)

?×?

Sprotje del Rondello

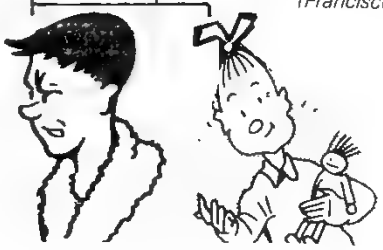

Rikki *Wiske (Louise)*

STAMBOOM VAN SUSKE

Sus Antigoon

Suske

Oud en nieuw

DOOR ROB VAN EIJCK

De Suske & Wiske-albums van de Rode Reeks kunnen verdeeld worden in drie kategorieën. Het eerste gedeelte is ongekleurd, het tweede heeft een rode steunkleur en het derde is volledig in kleur uitgevoerd. Toen de serie overging van ongekleurd naar steunkleur werd een aantal reeds verschenen verhalen opnieuw uitgegeven in deze nieuwe versie en datzelfde gebeurde met alle tot dat moment verschenen verhalen, toen overgeschakeld werd van steunkleur naar vierkleurendruk. In een aantal gevallen werden de verhalen hertekend, om ze aan te passen aan het veranderde uiterlijk van de hoofdpersonen en daarnaast om het ouderwetse decor van de oudste aan te passen aan de moderne architektuur van tegenwoordig.
We hebben enkele voorbeelden van deze veranderingen bij elkaar gezocht en u mag zelf oordelen of de hertekening in alle gevallen tevens een verbetering inhoudt.

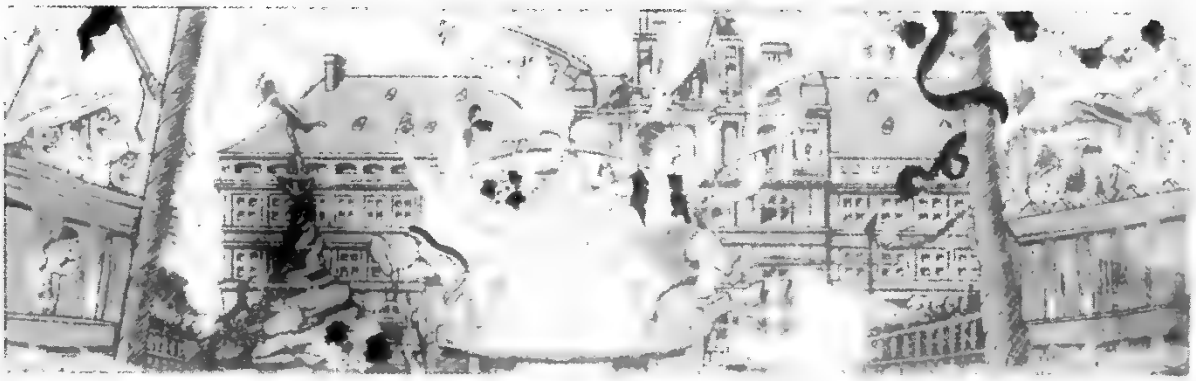

Afb. 1. t/m 3.: Driemaal dezelfde scène met driemaal een ander décor. Op afb. 1. (Vlaamse albumversie 1947) vieren Suske & Wiske hun triomftocht in Antwerpen, op afb. 2. (Nederlandse albumversie 1959) doen zij dat in Amsterdam en op afb. 3. (hertekende versie 1967) is de hele zaak gemoderniseerd (inklusief voertuig en Familie Snoek langs de zijlijn) op een niet meer herkenbare plaats.

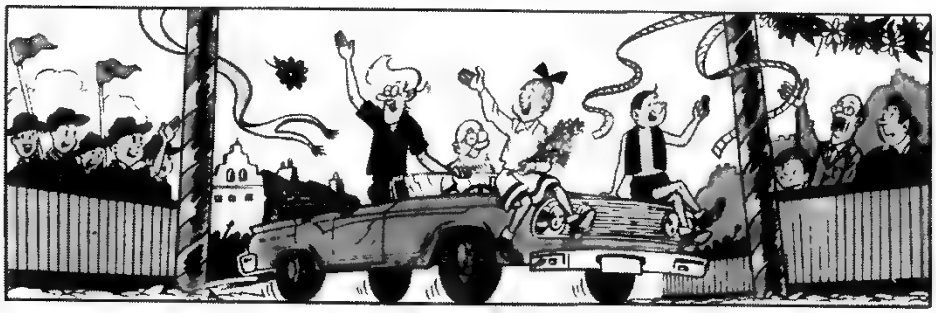

Let op, Suske, nu ga je met de beschaving kennis maken!
Met wat zeg je?
Met de BESCHAVING!
TENTOONSTELLING VAN MODERNE OORLOGSTUIGEN

Afb. 4. en 5.: Ook hier een modernisering (1947 en 1967), maar in de nieuwe versie is het kwade met name genoemd.

Let op Suske, nu ga je met de beschaving kennis maken!
Met wat zeg je?
Met de Beschaving..
en wat de vooruitgang betreft .. in Vietnam werden reeds 250.000 kinderen het slachtoffer van de oorlog!

Afb. 6. t/m 8.: Ook Suskes beroemde strijdkreet is aangepast: op afb. 6. de Vlaamse versie 'Seefhoek', begrijpelijk voor Antwerpenaren, op afb. 7. de Nederlandse versie 'Jordaan', begrijpelijk voor Amsterdammers, en in de hertekende versie 'Antigoon', begrijpelijk voor Suske & Wiske-lezers.

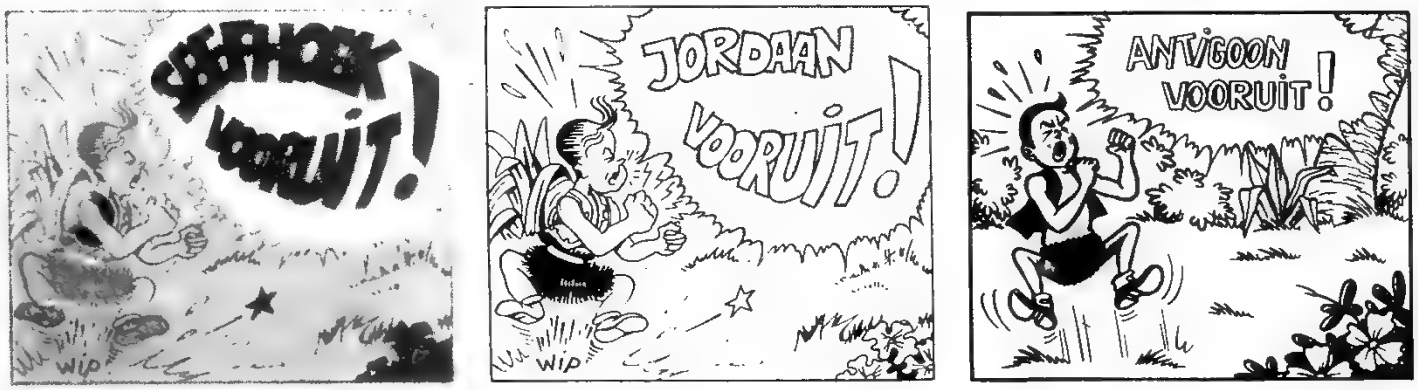

Afb. 9. en 10.: Lambik en zijn broer Arthur, de vliegende Aap, in oorspronkelijke albumversie uit 1948 en in de hertekende uit 1968.

Afb. 11. en 12.: De versie uit 1947 is in 1968 gemoderniseerd wat uiterlijk betreft, maar aan de racistische tekst is niets veranderd...

Afb. 13. en 14.: De hele 'familie' gezellig bij elkaar in 1946... en in 1968.

Afb. 15. en 16.: Jerom in twee versies van zijn eerste optreden: de eerste uit 1953, de tweede uit 1969.

Afb. 17.: En tot slot nog een hertekening die niet als officiële hertekening bedoeld kan zijn: in de heruitgave van De Tartaarse Helm in de Rode Reeks, is voor wie heel goed kijkt, vlak naast de brug op de achtergrond een mannetje op een fietsje te zien.

het Kerstmannetje
KERSTNACHT! SUSKE, WISKE, TANTE SIDONIE EN LAMBIK BEGEVEN ZICH VAN DE KERK NAAR HUIS
Zeg, Sidonieke, ik kom seffens, verkleed als kerstman, de kinderen verrassen.
Pas op, Suske! Lambik heeft hier onder de sneeuw een wolfijzer gelegd!
En als ze nu braaf zijt, komt seffens het kerstmannetje!
Nu zijn ze al in bed en nog altijd geen Lambik!
DES MORGENS.
W.VANDERSTEEN.

Op bladzijde 56 en 57 twee pagina's van Studio Vandersteen uit het jubileumverhaal **Billie is verdwenen!** *dat met een scènario van A. P. Duchâteau en A. de Kuyssche gepubliceerd werd in* **Robbedoes**-*weekblad nr. 2173 (6 dec. 1979). Aan de overige pagina's van dit verhaal werkten onder andere mee Franquin, Wasterlain, Dupa, Jijé, Wil, Tibet en uiteraard... Roba* © De Standaard

In het boek 'Er waren eens Belgen' brengen Lambik en Suske en Wiske het kleine verzet in beeld tegen de Duitsers die tijdens de Eerste Wereldoorlog het grootste deel van België hebben bezet. Pag. 58

Deze strip, Het Kerstmannetje, verscheen omstreeks 1950 in het weekblad Overal

Het verhaaltje 'Stilte! De vis bijt' verscheen in het ABN- Stripdossier, 1978.

Ziezo, we zijn er! Een prachtig plaatsje om te gaan vissen!
Hebben we nu alles? Mand Vislijnen... Schepnet
Waar is jouw visgerief, Lambik?
Dat heb ik niet nodig!
Ga jij dan niet vissen?
Zeker en vast, en meer dan jullie! Weer naar de natuur. Meer zeg ik niet!
Laat hem maar doen, Suske. Straks komt hij bij ons bedelen om een visje!
Joepie! Ik heb al beet!
Ik ga op een rotsblok, midden in het water, staan! Daar zitten er meer.
Pas maar op dat je er niet in tuimelt. Die stenen zijn erg glad!
Phoe! Bangerik!

EEK!
PLONS
!
VERBODEN TE VISSEN
DE OVERTREDER WORDT STRENG GESTRAFT
STOP! Kijk eens wat ik gevonden heb!
Verdorie!
VERBODEN TE VISSEN
DE OVERTREDER WORDT STRENG GESTRAFT
4
Dan moeten we Lambik waarschuwen!
Hij is een eind verder op gegaan!
HEI! Lambik, waar zit je?
? ?
5
Hahaha! Ik dacht wel dat je zou komen kijken! Geniaal, hé! Zo vissen de beren ook!
EINDE

Een krant ?
Een krant ? Staat er iets bijzonders in, tante ?
Nee, Wiske !
.Er is een hond verdwenen !... Een zekere Billie !
Billie!
Tante ! Dat is Billie van Roba !
Mogen we hem zoeken ?
Geen denken aan ! Eerst jullie huiswerk afmaken !
1A
Jammer ! Zo'n lieve hond verloren !
Laten we Lambik opbellen !
Hallo ! Ja, met Lambik . Heu, mijnheer Lambik, hé !
Een hond ?.. Billie ? Goed, om jullie plezier te doen, hoor !
Een verloren hond . Tja het simpelste is een soortgenoot te ondervragen !
Zeg, baasje, heb jij soms een hond gezien die Billie heet ?
?
Ik begrijp hem wel maar let nu op..
WAF WAF
1B

Hij begrijpt geen woord van wat ik hem zeg !
Dat helpt niet... maar wacht Honden jagen op katten en...
LATER.
Costumes
MIAUW!
GRRR
Hemel ! Wat betekent dat lawaai daarbuiten ??
2A
WAF
WAF
KEF
WAF
WOUF
WAF
Triomf van het denken !
Het is opgelost, hoor ! Billie is er nog niet... maar ik kom dadelijk met een andere ploeg !!
WAF
WAF
WAF
GRRR
WOUF
2B

DE DUITSERS BEZETTEN BELGIE LAMBIK PARDON MIJNHEER LAMBIK GAAT ZIJN RANTSOENKAART AFHALEN OP HET STADHUIS VAN BRUSSEL
Wat wil die feldgrau van mij ?
Heil ! !? Heu
Entschuldigung ! Dat is voor de volgende, heer Burgemeister!
Die pinhelm ziet mij voor de burgemeester aan Dat moet hij weten!
Wij versieren het stadhuis met Duitse vlaggen voor de verjaar dag van de keizer !
Hebben wij dat recht, heer Burgemeester?
PFF Wat helpt het te weigeren!
Al die Duitse vlaggen! Dat zal niet mooi zijn, maar... wacht eens!
Ha, Suske en Wiske! Luister eens goed, kinderen
DE NACHT
RZZ.. RZZ..
EN DE VOLGENDE DAG
Hahaha! De vlaggestoken afgezaagd Worteleri op hun hoeden! Hij zit met onze weerstand lelijk in zijn maag!

De lotgevallen van MENEER Lambik

DE EENDENJAGER

Haha, een prachtig weertje voor de eendenjacht !
Hola, baasje, wat doe jij daar ?
Ik ga eenden schieten met mijn katapult, mijnheer Lambik !
Maar baasje, toch, dat gaat zo maar niet, hoor ! Daarvoor moet je zo'n zware tweeloop hebben, zie !...
... 'n paar stevige waterlaarzen...
... en dan nog een houten lokvogel om de eenden te verschalken.
Ga nu maar wat verder spelen, vriendje, want als mijnheer Lambik begint te schieten, dan stuift het er!
Enkele uren later
Nog geen schot kunnen lossen ! Ik ben half bevroren ! Ik geef het op !
Ten slotte moet men een beetje geluk hebben ook !
!
Pardon, mijnheer Lambik, wilt u niet zo vriendelijk zijn mijn buit te helpen dragen ?
TE KOOP : JACHTGEWEER
TE KOOP GEVRAAGD : KATAPULT

De belevenissen van MENEER Lambik
JAGERSLATEIN!

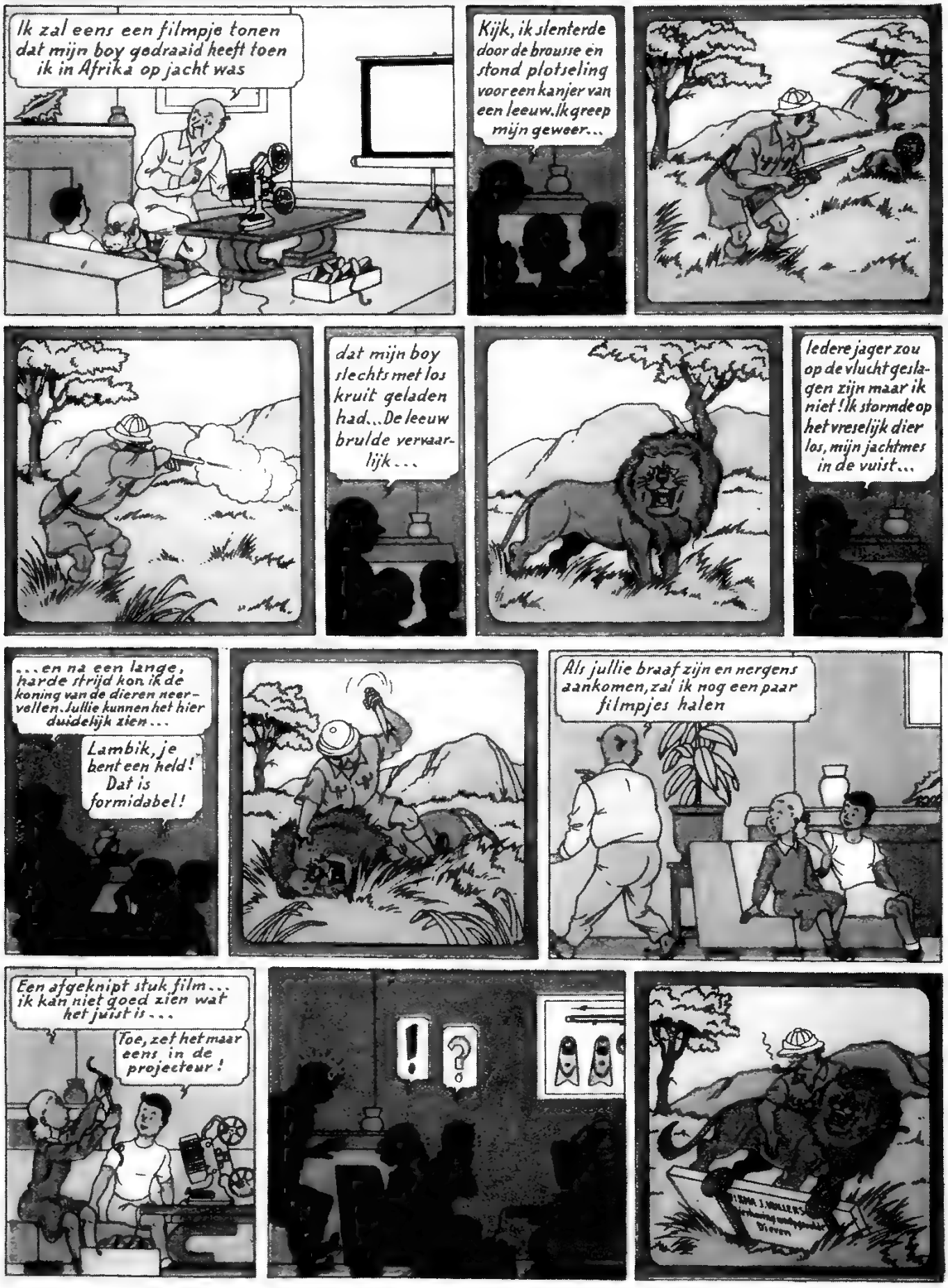
Ik zal eens een filmpje tonen dat mijn boy gedraaid heeft toen ik in Afrika op jacht was
Kijk, ik slenterde door de brousse en stond plotseling voor een kanjer van een leeuw. Ik greep mijn geweer...
dat mijn boy slechts met los kruit geladen had... De leeuw brulde vervaarlijk...
Iedere jager zou op de vlucht geslagen zijn maar ik niet! Ik stormde op het vreselijk dier los, mijn jachtmes in de vuist...
...en na een lange, harde strijd kon ik de koning van de dieren neervellen. Jullie kunnen het hier duidelijk zien...
Lambik, je bent een held! Dat is formidabel!
Als jullie braaf zijn en nergens aankomen, zal ik nog een paar filmpjes halen
Een afgeknipt stuk film... ik kan niet goed zien wat het juist is...
Toe, zet het maar eens in de projecteur!
!
?

Suske en Wiske wegwijzer

DOOR HAR BROK

Een komplete bibliografie, laat staan een komplete inhoudsbeschrijving van alle Suske en Wiske-avonturen zou op zichzelf al een apart boekwerk kunnen vormen en daarom vindt men in deze *Wegwijzer* een tussenweg. In de volgorde van verschijnen worden alle verhalen opgesomd met daarachter de oorspronkelijke publikatiedatum (vanaf verhaal 80 tot en met 103 de publikatiedatum van het album). Na het jaartal vindt men het nummer dat betreffend album draagt in de lopende en vrijwel overal leverbare 'Rode' Suske en Wiske-reeks. Aan deze reeks zijn allerlei bibliografisch interessante en ook oorspronkelijker uitgaven voorafgegaan, maar wie daar het fijne van wil weten dient de *Stripkatalogus 1980/81* (Den Haag 1980) van H. Matla te raadplegen.

In de volgende inventaris gaat het om verloop en inhoud. Na de genoemde gegevens kan men daarom in 8 rubrieken gegevens vinden over:

1. De tijd van handeling;
2. De plaats van handeling;
3. Het genre, voor zover dat vermelding verdient, omdat de reeks als zodanig gebaseerd is op 'fiktie', 'avontuur' en 'humor';
4. De belangrijkste personages, die meespelen, waarbij de volgende afkortingen gebruikt zijn: S = Suske, W = Wiske, SW (=beiden), TS = Tante Sidonia, L = Lambik, B = Prof. Barabas, J = Jerom, SCH = Schanulleke (alleen vermeld als ze als handelend personage optreedt);
5. Opmerkingen voor zover bekend over aansluiting bij bestaande romans, sprookjes, legendes, opera's, films en dergelijke;
6. Opmerkingen over aktuele facetten;
7. Bijzondere technische hulpmiddelen en andere niet bestaande fiktieve hulpmiddelen;
8. Algemene en mogelijk interessante gegevens.

Daarnaast vindt men resumerend een index op punt 4, met dien verstande dat de daar genoemde personages niet uitputtend opgesomd werden en dat van de wel genoemde personen slechts de méér dan eenmaal genoemden verzameld zijn.

In *Stripschrift* nrs. 122/123 (1979) en 135/136 (1980) verscheen in twee delen een voorloper van deze *Wegwijzer,* evenals in andere opzet in *Strip Pers* nr. 19 (1979). Van die gegevens is, met de nodige korrekties, gebruik gemaakt.

I. Reeks Suske en Wiske

1 Rikki en Wiske (1945; nr. 154)
1 Heden;
2 Chokowakije;
4 W, TS, Rikki (voorloper van S), Ingenieur Wargaren (voorloper van B), Bukovin;
6 De naweeën van de Tweede Wereldoorlog, gespannen oost-west verhouding;
7 Rakettank.

2 Op het Eiland Amoras (1945/46; nr. 68)
1 Heden, 16e eeuw,
2 Amoras;
4 SW, TS, B, Sus Antigoon, Jef Blaaskop,
7 Gyronef.

3 De Sprietatoom (1946; nr. 107)
1 Heden,
2 België en Nederland;
3 SF;
4 SW, TS, L, B, Savantas;
5 Waanzinnige geleerde die de wereld wil beheersen;
7 Auto Vitamitje

4 De vliegende Aap (1946/47; nr. 87)
1 Heden;
2 Dongo in Donker Afrika;
4 SW, TS, L, L's broer Arthur de Vliegende Aap, de ezel Putifar, de slang Kanga, Serpentos, Banana.

5 De Zwarte Madam (1947; nr. 140)
1 Heden;
2 Vlaanderen,
3 Volksverhaal;
4 SW, TS, L, de Zwarte Madam, Kludde, Lange Wapper, Sus Antigoon;
5 Vlaamse volksoverleveringen uit bijv. Antwerpen.

6 De Koning drinkt (1947; nr. 105)
1 14de eeuw;
2 Niet aangegeven;
3 Sprookje,
4 SW, TS, Koning Poefke, Koning Cactus;
8 Propagandaverhaal voor het bierverbruik

7 Prinses Zagemeel (1947/48; nr. 129)
1 Heden;
2 Irak en omstreken,
3 Sprookje;
4 SW, L, Sidi-Ben-Moka, Ali-Ben-Salami, Shehera-Saga-Mell, Poze-Khes-Oep, Snoek;
5 Verhalen uit Duizend-en-een-nacht;
7 Gyronef;
8 Lambik verandert in een Centaur met 'splaakgeblek'.

8 De Bokkerijders (1948; nr. 136)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, Gent en Belgisch Limburg,
4 SW, TS, L, Johan Mattheus Lambik (voorvader van Lambik) en Thijs (twee Bokkerijders), Isidoor de Zilveren Bok. De kontroleur van belastingen uit *De Tamtamklopper* (verhaal 28);
5 Limburgse Bokkerijderslegenden;
7 Sprekende en vliegende bokken.

9 De witte Uil (1948; nr. 134)
1 Heden;
2 China;
3 Magie;
4 SW, L, Arthur de vliegende aap, Sjam-Foe-Tchek, Prinses Tchi-Tchi, de schildpad Toetenel, Salamander, Mandarijn;
7 Gyronef;
8 Lambik als Chinees aan de opium, kritiek op de Engelse opiumhandel.

10 Het Spaanse Spook (1948/50; nr. 150)
1 16de eeuw;
2 België
3 Historisch avontuur;

4 SW, L, Don Persilos y Vigoramba, Alva, Pieter Breughel, Van de Molenburg,
5 Het begin van de Tachtigjarige oorlog;
8 Op de wallen van Kriekebeek treedt de striptekenaar Jacques Laudy op als doedelzakspeler. Het eerste verhaal voor het weekblad *Kuifje*.

11 De gekalibreerde Kwibus (1948/50; illegale uitgave in 1979)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, een verlaten eiland, de IJszee, de Noordpool,
3 Humoristische speurtochten,
4 SW, TS, L, agent Charel, diverse spoken zoals de Direkteur en Peerke, de schurk Brutos en de Generaal zonder kop;
6 Belastingdruk en speurtocht naar uranium;
7 Gyronef, gekmakend serum en onzichtbaarmakende verf;
8 Dit verhaal is een versmelting van de verhalen *Lambik miljonair, De Valsemunter* en *De onzichtbare generaal*. Deze verschenen in het blad *Kerkelijk Leven* en zijn niet in de Rode Reeks opgenomen.

12 De Mottenvanger (1948/49; nr. 142)
1 Heden, aangekomen op de achterkant van de maan raken ze echter verzeild in de Griekse Oudheid;
2 Achterkant van de maan;
3 Mythe;

4 SW, TS, L, Pro-Pagandex (de Mottenvanger), verder Grieken en goden als Diogenes en Diana,
5 Griekse mythologie,
7 Raket van de Mottenvanger,
8 In dit avontuur treedt ook even Leonard Snoek op.

13 Bibbergoud (1949; nr. 138)
1 Heden;
2 Verenigde Staten,
3 Western, magie;
4 SW, TS, L, Sitting Flower, Kid Karbonkel, Sch, Sprekende Totem;
8 TS in de rol van een beer op sokken; Sch. treedt levensgroot op.

14 Lambiorix (1949/50; nr. 144)
1 54 voor Chr.;
2 Vlaanderen;
4 SW, TS, L, Lambiorix, Arrivix, Druide, Dudulleke,
5 Robin Hood/Wilhelm Tell-thema in de figuur van de Vrijschutter,
8 Naar de historische figuur Ambiorix

15 De Stierentemmer (1950; nr. 132)
1 Heden;
2 Spanje,
4 SW, TS, L, Sprotje, Carmencita Falasol (=Net de Anker), de schurken Schramoelio en Ramundo, Don José del Rondello, Stobbelaro, Pedro;
7 Toro Aciero, de stalen stier;
8 Aanklacht tegen het stierenvechten.

16 De bronzen sleutel (1950/51; nr. 116)
1 Heden;
2 Mocano (=Monaco),
4 SW, L, graaf Brocca, Ivan, de reuzenmerou Prosper, luitenant Rongoir, de Brachiosaurus, Prins René III van Mocano;
8 Eerste publikatie in het weekblad *Kuifje*.

17 De stalen Bloempot (1950; nr. 145)
1 Heden en pseudo 16de eeuw;
2 Eiland Amoras;
4 SW, TS, L, Alowisius Blaaskop, Jef Blaaskop en Dokus Blaaskop, Kanegem, Farajilde, Isabella,
7 Gyronef,
8 Sluit aan op verhaal 2: *Op het eiland Amoras*.

18 Het zingende Nijlpaard (1950/51; nr. 131)
1 Heden en pseudo-Oudheid;
2 Egypte;
3 Mythe,
4 SW, TS, L, B, Prins Tof-Fen-Tip, Prins La-Meling, Prinses Banylon, Farao Tutankoffi, Lambieks Goede en Kwade Ik, de Zandhoentjes;
7 Vliegende schotel (van B).

19 De Ringelingschat (1951; nr. 137)
1 12de Eeuw;
2 Xanten;
3 Sage;
4 SW, TS, L, Hagen Kart-Offel Von Ringeling, Brunhilde, Mispel, Fafnir, het paard Bobard, de draak To-Tal-Krieg, prof. Fritz von Strohalm;
5 Nibelungensage,
8 L. in de rol van drakendoder Bikfried

20 De Tartaarse Helm (1951/52; nr. 114)
1 13de Eeuw;
2 Brugge, Venetië, Jerusalem, Bagdad,
3 Historisch avontuur;
4 SW, L, de (nog naamloze) hypnotiseur Priem, Capitano Rabakol, de Doge van Venetië, Sultan Droesh-El-Omo, Marco Polo, Jezabel, Dalai Lama;
7 Hypnose;
8 Eerste publikatie in het weekblad *Kuifje*.

21 De Tuftuf-club (1951; nr. 133)

1 1851,
2 Vlaanderen, m.n. Kommersbonten;
3 Magie;
4 SW, TS, L, B, de Zwarte Raaf, Graaf van Stifrijke, Kovertol, butler Hyppolyt;
6 Hand over hand toenemend autoverkeer,
7 Teletijdmachine;
8 Anti-autoverhaal.

22 Het bevroren Vuur (1951/52; nr. 141)
1 Heden en Middeleeuwen;
2 Onbekende wateren in Skandinavië,
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, Sch, Koning Hermelijn, Koningin Sirhena, Friskho de Viking, Boestrink, Pingwin, Lemming, de Sneeuwvrouw.

23 De Sterrenplukkers (1952; nr. 146)
1 Jaren vijftig;
2 Nederland en Parijs,
3 Sprookje,
4 SW, TS, L, Sch, Klosjaar, de apachehoofdman Monomme en zijn blinde dochtertje Marianneke;
5 Romantisering van het leven van de Parijse clochards,
6 Zie 5; Utopia;
7 Gyronef, engelenbeeldje dat toverkracht heeft

24 De lachende Wolf (1952; nr. 148)
1 Heden;
2 België en Alaska,
3 Magische elementen;
4 SW, TS, L. Rosse John, een neef van Sidonia, Big Snowbel, zijn Indiaanse huishoudster, Kahzannetje,
6 Pelsjagen in Alaska en de bescherming van karibou;
7 Gyronef.

25 De Schat van Beersel (1952/53; nr. 111)
1 15de Eeuw,
2 Belgisch Brabant bij Beersel;
3 Historisch avontuur;
4 SW, L, hypnotiseur Priem, gids Isidoor en zijn twee broers (de een heet Eugide), Hendrik van Withem, zijn vrouw Isabella en hun zoon Philippeke, Philip van Kleef, de heks Alwina en haar zoon (= De Vleermuis);
7 Hypnose;
8 Eerste publikatie in het weekblad *Kuifje.*

26 Het vliegende Hart (1952/53; voor het eerst bij De Standaard uitgegeven in het Vakantieboek nr. 1 uit 1973)
1 Heden,
2 Voornamelijk het eiland Amoras;
4 SW, TS, L, Prins Koenhart, zijn dochterje het Prinsesje-zonder-naam en haar oom de notaris Kopblaas,
5 Hekserij,
7 Gyronef, toverdranken waardoor mensen in dieren veranderen;
8 Op het eiland Amoras (zie ook de verhalen 2 en 17) staat een kopie van de kathedraal van Antwerpen. In strook 22 is ook het monument te zien van Sus Antigoon (zo ook in verhaal 17). Het verhaal verscheen oorspronkelijk in het blad *De Bond (...),* het ontbreekt in de Rode Reeks. De eerste publikatie in albumvorm uit 1971 is van Brabantia Nostra, CISO-reeks nr. 7.).

27 De dolle Musketiers (1952/53; nr. 89)
1 Heden en 17de eeuw,
2 België en Frankrijk;
3 Historische roman;
4 SW, TS, L, B, J, vraagbak mini-Lambik Biekbellum, Sch, Marie Angèle hofpage van de koningin, de Musketiers, Hertog van Handru, de Kroonprins en het IJzeren Masker;
5 Bewerking van Alexander Dumas' *De drie Musketiers;*
7 Teletijdmachine;
8 Eerste optreden van Jerom!

28 De Tamtamklopper (1953; nr. 88)
1 Heden;
2 Kongo (latere drukken: Suriname);
4 SW, TS, L, J, Arthur de vliegende aap, broer van Lambik en zijn rijmende vader, de tamtamklopper, Bololo, 'Stijve Boord', belastingkontroleur, Biebop de aanvoerder van het Apenleger;
5 Samsonverhaal uit de Bijbel;
6 Gyronef en Vitamitje.

29 De Knokkersburcht (1953; nr. 127)
1 Heden;
2 Schotland;
4 SW, TS, L, B, J, Mac Truffel en zijn gemaskerde spiegelbeeld, die twee elkaar bestrijdende clans aanvoeren, Ellen;
6 Rivaliteit Schotse clans;
7 Terranef.

30 Het Geheim van de Gladiatoren (1953/54; nr. 113)
1 Tijd van de Romeinse veroveringen in Gallië;
2 Rome en de havenstad Ostia, het latere België,
3 Historisch avontuur;
4 SW, L, gladiator Toroclos, Keizer Nero, de Schim (= L), Leeuw Titus, de alchemist Archimedes, de man met de purperen mantel (= Nero);
5 Slavenopstand;
7 Archimedes maakt goud, vermenselijkte leeuw Lollo,
8 Eerste publikatie in het weekblad *Kuifje.*

31 De Circusbaron (1954; nr. 81)
1 Heden,
2 België, Nederland (Veluwe);
4 SW, TS, L, J, goochelaar Roberto en de Ringmeester van het circus, Prof. B. Rabbel;
5 Het thema van *De Circusbaron;*
6 Contraspionage in verband met geheime olieboringen.

32 De Speelgoedzaaier (1954; nr. 91)
1 Heden,
2 Het fiktieve dwergstaatje Bazaria;
3 Fiktie,
4 SW, TS, L, J, Neutronos, Atomas, Koning Octave I tevens De Schaduw, D. Hikkop eerste minister en kolonel P. Histon,
6 Industrialisatie en welvaartsmaatschappij ten koste van het welzijn van de bevolking; atoomproblematiek;
7 Vliegende schotel, de 'allemanswagen'.

33 De IJzeren Schelvis (1954/55; nr. 76)
1 Heden,
2 Alanta (= Atlanta), verzonken stad in de Golf van Tessaloniki;
4 SW, TS, L, B, J, de duiker Jan van Dieperdale, de schurken Hanker en Rhoer, het zeemeerminnetje Nikki, dochter van zeekoning Krustax, Zwabber, Akuwax, Soemarina;
5 Neptunus en Atlantis-legenden;
7 Bathyskaaf op 4 km. onder zeepeil.

34 De Gezanten van Mars (1955/56; nr. 115)
1 Heden;
2 Frankrijk (Cote d'Azur, Parijs), planeet Mars;
3 S.F ;
4 SW, L, Cordin en zijn zoon Antoine of Tony, Petaritz, Prof. Spinkopz, Marsbewoners;
6 De vliegende schotelmanie eind veertiger jaren;
7 Vliegende schotels;
8 Eerste publikatie in het weekblad *Kuifje.*

35 De kleppende Klipper (1955; nr. 95)
1 Heden en 18de eeuw;
2 België en (fiktief) Kreukeleiland;
4 SW, TS, L, B, J, Knul een verwaande nietsnut en de Gouverneur van Kreukeleiland, een gehaaid oplichter;
5 Thema van *De vliegende Hollander;*
7 Ruimte TV-post van B, de omgebouwde en goed geoutilleerde 'Klipper', mechanische rots.

36 De Straatridder (1955; nr. 83)
1 Heden,
2 De Peel;
4 SW, TS, L, J, Barend de straatmuzikant, Seppe en Terpoort, een louche advokaat;
5 Thema *Don Quichotte*verhaal;
6 Woningnood

37 De brullende Berg (1955/56; nr. 80)
1 Heden;
2 Tibet, Himalaya;
3 Ontdekkingsreis;
4 SW, TS, L, J, B, de reus Bhébhé, Bokbaard, de hoofdman van de Bergbokken, Koning van de Berg Montladsu;
5 Verschrikkelijke Sneeuwmanverhalen;
7 Zonnespiegel, Gyronef, de gedachtenmaker, een soort vertaalmachine van gedachten;
8 Reus Bhébhé spreekt net als het zeemeerminnetje Nikki (zie verhaal 33) de woorden achterstevoren uit.

38 De Spokenjagers (1956; nr. 70)
1 Heden;
2 De Ardennen, het Kasteel van Rodeldal;
3 Spookverhaal,
4 SW, TS, L, J, Baronnes Marie Henriette de Rodelle en haar broer Henri Joseph;
5 *De doos van Pandora.*

39 De groene Splinter (1956/57; nr. 112)
1 Heden en het Stenen Tijdperk;
2 Onderaardse voorhistorische Jungle,
3 S F.;
4 SW, L, de organisatie van de Blauwe Maskers onder leiding van Kapitein Persoon (i.e. Nemo), de verraders Nort(h) en Muller, de atonosaurus Lollo, de dwergstam der Doorslagers met Knoohk, Battelaks, en Mhepjas, de reuzenstam o.l.v Thoraks, papagaai Koko;
7 Ondergrondse atoomcentrale, De Stalen Mol I en II, een vervoersmiddel onder de grond, menselijke dieren;
8 Hoewel het verhaal in het heden speelt, verplaatst de handeling zich ondergronds toch naar het Stenen tijdperk; eerste publikatie in het weekblad *Kuifje.*

40 De snorrende Snor (1956/57; nr. 93)
1 Heden,
2 België, Noord-Afrika, Arabië;
3 Avontuur met S.F.-elementen;
4 SW, TS, L, B, J, Snor (de vader van TS), Robots vooral aangeduid met Dinges, Agent 17, Annie een buurmeisje,
6 De koude oorlog, diverse oorlogen op de wereld en ideeën over ruimtevaart;
7 Ruimteschip, Gyronef, vliegende robots, een elektromagnetisch net, een bromstoel;
8 In dit verhaal komt ook Gaby Snoek voor.

41 De Stemmenrover (1957; nr. 84)
1 Het verhaal speelt in het heden, maar voor een deel ook en tegelijkertijd in de Japanse Middeleeuwen;
2 Japan;
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, J, Prinses Sholofly, Komikio;
7 Talisman der Shings die voor honderd jaar onsterfelijk maakt.

42 Het sprekende Testament (1957; nr. 119)
1 Heden;
2 België;
4 SW, TS in een hele bescheiden rol, L, J, Van Zwollem en zijn dochter Annemarie;
7 Talisman der Shings (zie verhaal 41)
8 Lambik krijgt een grote erfenis.

43 De geverniste Zeerovers (1957/58; nr. 120)
1 Heden, in het verhaal worden 18de eeuwse zeerovers tot leven gewekt die op eigentijdse wijze bestreden worden;
2 Onbekend eiland;
4 SW, TS, L, J, Limbak (de houten dubbelganger van Lambik), kapitein Bloedworst;
7 Talisman der Shings (zie de verhalen 41 en 42) die nu verloren wordt, betoverde vernis,
8 De erfenis uit verhaal 42 is de inzet van dit verhaal.

44 Het gouden Paard (1958/59; nr. 100)
1 16de Eeuw;
2 Mexico;
4 SW, L, Don Alvares, Pepita het gouden paard, de hogepriester Axaja, de Tabaskanen, de Azteken, Geronimo, Fernando Cortez, Mitlo;
6 *De Zonnetempel* van Kuifje?
8 In de laatste strook treedt Willy Vandersteen zelf op. Eerste publikatie in het weekblad *Kuifje*.

45 De duistere Diamant (1958; nr. 121)
1 Rond 1400,
2 België;
3 Legende,
4 SW, TS, L, B, J, de heks Alwina, Baron Rijkopers;
5 Thema van de 'verzonken' kathedraal bekend uit diverse legenden, waaronder één uit Bretagne die door Debussy op muziek gezet is, nl. *La Cathédrale Engloutie;*
7 Teletijdmachine met bijbehorende armband, die de drager op eigen kracht terugflitst als een bepaalde tijdsduur is verstreken;
8 J gaat niet me naar het verleden. Over de erfenis van Lambiek (zie de verhalen 42 en 43) wordt niet meer gesproken. Het geld is kennelijk op.

46 De zwarte Zwaan (1958; nr. 123)
1 Heden;
2 België en Spanje;
3 Liefdesdrama;
4 SW, TS, L, J, De Zwarte Zwaan, de muzikanten Lasido en Remifa, Carlos;
6 TS werkt als hostess op de Wereldtentoonstelling van 1958 te Brussel;
7 Gyronef;
8 TS gaat i.v.m. haar baan in Brussel niet mee naar Spanje. Bessy, uit de gelijknamige reeks van Vandersteen, brengt een bezoek aan de Wereldtentoonstelling.

47 Het vliegende Bed (1958/59; nr. 124)
1 Heden, de scènes in Egypte spelen zich af in een periode van 3000 jaar geleden;
2 België en Egypte;
3 Avontuur met S.F.-elementen;
4 SW, TS, L, J, Van Zwollem en zijn dochter Annemarie, Prins La-Meling, Prins Tof-Fen-Tip, Prinses Banylon, Sch;
7 Vliegende bedden, vloeistof waardoor Sch levensgroot en levend wordt;
8 Een aantal figuren trad eerder op in verhaal 18.

48 De Texas-Rakkers (1959; nr. 125)
1 Heden, maar het getoonde Texas heeft trekken uit het einde van de 19de eeuw;
2 Texas;
3 Western;
4 SW, TS, L, J, Theofiel Boemerang, Sheriff Cooper/Jim Parasijt, Miss Misses, Bill, Marlon;
5 Het speciale politiekorps van de Texas Rangers;
7 Indiaanse toverdrank, waardoor mensen verkleind worden, alsook een tegengif
8 TS gaat niet mee naar Texas.

49 De Windmakers (1959; nr. 126)
1 Heden,
2 België;
4 SW, TS, L, J, Theofiel en Celestien Boemerang, Jen en Joop, Miako, Jank, Kaviarski,
7 Vliegende tapijten, elektronische reuzenslakken,
8 De jeugdklub V D.V. heeft veel weg van de Verenigde Naties.

50 De gouden Cirkel (1960; nr. 118)
1 Heden;
2 België, Japan, Thailand, Hong Kong, Filippijnen, India, Egypte,
3 S.F.,
4 SW, TS, L, J, B, Prof. Bobijn, Snoeffel en Gaffel, dokter Sosayam;
6 De Golden Circle Service was een reisvereniging die reizen rond de wereld organiseerde, waarop via IJsland en de Noordpool naar Japan, Hong Kong, Thailand, de Filippijnen, India en Egypte gereisd werd;
7 Capsule waarmee opgedane radioaktieve straling onschadelijk gemaakt kan worden.

51 De zingende Zwammen (1960; nr. 110)
1 Heden;
2 België;
3 Sprookje, liefdesgeschiedenis;
4 SW, TS, L, J, de gezusters Firiteel, Daalmans, Marleentje, Lolo, Lala, Lili, de balonnenkoopman Frans, de fee Fantasia, Sus Antigoon;
7 Betoverde balonnetjes

52 De Wolkeneters (1960/61; nr. 109)
1 Heden,
2 België,
3 S.F.;
4 SW, TS, L, J, B, Kosmo, Kumu, Theofiel Boemerang;
7 Ruimtekruiser, vliegende schotels, snelgroeier waarmee chemisch bewerkte zaden in korte tijd tot rijpe vruchten kunnen groeien.

53. De Klankentapper (1961; nr. 103)
1 Heden;
2 België,
4 SW, TS, L, J, B, Van Zwollem, Nanette Lenoir en haar oom, De Spin, inspekteur Duval, Ko Trols, Dikke Dorum, Linke Leo, Uilekop;
7 De klankentapper met behulp waarvan men kan spreken met dieren, planten en levenloze voorwerpen.

54 De wilde weldoener (1961; nr. 104)
1 Heden,
2 België en India;
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, J, Maharadja van Symore, Rama,
5 Aansluiting bij het verhaal rond Taj Mahal en het hindoeisme;
7 Toverring die de drager geld bezorgt;
8 TS gaat niet mee naar India De overigen reizen per KLM in plaats van de Sabena als tegenprestatie voor een reis door KLM aan de auteur aangeboden.

55 Het Hondenparadijs (1961/62; nr. 98)
1 Heden,
2 België;
3 Sprookje,
4 SW, TS, L, J, de hond Tobias,
7 Ruimtekapsule, sprookjeswagen naar het Hondenparadijs.

56 De Kaartendans (1962; nr. 101)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen;
3 Sprookjeselementen;
4 SW, TS, L, J, de hond Tobias, Van Zwollem en zijn dochter Annemarie,
7 Levende speelkaarten.

57 De Kwakstralen (1962; nr. 99)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, Madurodam;
3 Avontuur met S.F -elementen;
4 SW, TS, L, J, Pamora, Mamora en de Bébamoras;
7 Kwakstraal,
8 De Kwakmensen van de planeet Kwakurmus voegen aan vrijwel elk woord '-kwak' toe.

58 Het rijmende Paard (1962/63; nr. 96)
1 Heden;
2 Kalmthout, Sint Maarten;
4 SW, TS, L, J, B, Dr. Krimson, Toba, het paard van St. Maarten,
7 Telefransfor, RVD 1;
8 Kalmthout is de woonplaats van Willy Vandersteen.

59 De sissende Sampan (1963; nr. 94)
1 Heden;
2 Verre Oosten;
4 SW, TS, L, J, Dr. Krimson, Arthur de vliegende aap, T. Renslaw, Cho-Wong;
6 Vluchtelingenproblemen van Hong Kong.

60 Sjeik El Ro-Jenbiet (1963; nr. 90)
1 Heden;
2 Midden-Oosten;
4 SW, TS, L, J, Vassitrios, Ahmed, Abdoel, Ben Kara-Khol.

61 De nerveuze Nerviërs (1963/64; nr. 69)
1 Eerste eeuw voor Chr ;
2 België;
4 SW, TS, L, J, B, Santérix, Keltische bosgeesten, Twistorix, Pintorix, Zanziorix, Kokadildis, Libelildis;
5 Keltische legenden;
6 Parodie op de westerse kapitalistische

maatschappij,
7 Teletijdmachine;
8 De Nerviërs waren de Belgische Kelten.

62 Het Zoemende Ei (1964; nr. 73)
1 Heden;
2 België, Brazilië;
3 Avontuur met S.F -elementen,
4 SW, TS, L, J, B, Dr. Krimson, Patoto;
7 Ruimtemagnetofoon, vliegend platform, elektronische scheidsrechter.

63 De koddige Kater (1964/65; nr. 74)
1 Heden;
2 België, het dorp Altenfels in Luxemburg,
4 SW, TS, L, J, Siegfried de koddige kater, Erdemelcher, Nonoletta, de burgemeester van Altenfels en zijn vrouw Hildgarde.

64 De Schone Slaper (1965; nr. 85)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, Zevenbeek,
3 Sprookje,
4 SW, TS, L, J, de fee Lili, Theofiel Boemerang;
5 Diverse sprookjes, zoals Doornroosje,
7 Toverstaf;
8 Wiske lijdt tijdelijk aan blindheid.

65 De Apekermis (1965; nr. 77)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, Noord-Ierland, Monaco,
3 Spionageverhaal met S.F.-elementen;
4 SW, TS, L, J, B, Go Rilla;
5 James Bond-parodie;
7 De ijzeren schelvis, allerlei geavanceerde spionagehulpmiddelen, een vliegende rubberboot, raket;
8 Door de straling van een meteoor verliezen mensen hun verstand en nemen apen hun plaats in.

66 Jeromba de Griek (1965/66; nr. 72)
1 Heden;
2 België, Istamboel;
4 SW, TS, L, J, B, de kruisvaarder Stantijn, de zigeuner Lasido, Boris, Kemal;
5 De film *Zorba de Griek;*
7 Radiogeleide poppen van de hoofdfiguren,
8 J raakt zijn geheugen kwijt en beeldt zich in Jeromba de Griek te zijn.

67 De dulle Griet (1966; nr. 78)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, het Openluchtmuseum Bokrijk in Belgisch Limburg;
4 SW, TS, L, J, B, Sch, de Dulle Griet en de Dulle Grietjes,
6 De oorlog in Vietnam;
7 Teletransfor,
8 Met de teletransfor wordt het schilderij *De Dulle Griet* van Pieter Breughel tot leven gebracht.

68 De Poenschepper (1966; nr. 67)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, Pulderwezel;
3 Literaire motieven;
4 SW, TS, L, J, de duivel Mazoetan, Fantamoer, Belzabel;
5 Faust- en Christusmotief;
6 Moderne zakenwereld,
7 Raketgitaar, op infrarood reagerende vloeistof, elektronische handelsmachine

69 Wattman (1966/67; nr. 71)
1 Heden, het Stenen Tijdperk, de Middeleeuwen, 18de eeuw;
2 Antwerpen, Versailles;
3 Wedstrijd;
4 SW, TS, L, J, B, Ratwa, Pakmor, Sir Oldays, Wattman;
5 Batman-parodie,
7 Teletijdmachine;
8 Wattman is de Vlaamse benaming voor een trambestuurder.

70 Het Mini-Mierennest (1967; nr. 75)
1 Heden;
2 Noordzee;
4 SW, TS, L,'J, B, Kwovadis;
5 Ark van Noë, Robinson Crusoë;
6 Rassenstrijd, de minimode,
7 Veredeld vliegdekschip, schuimtorpedo.

71 De zeven Snaren (1967; nr. 79)
1 Heden en 16de eeuw;
2 België, Ierland;
3 Magie,
4 SW, TS, L, J, B, de heks Antanneke (soms als vlieg) uit de 15de (!) eeuw, tovenaar Mac Monocel, de grootmeester in de Orde der Tovenaars en de struikrover Blacksoul;
6 Het ontbreken van De 7 Werken van Barmhartigheid in onze tijd;
7 Tovenarij, vliegende bezems, de Gyronef en een miniatuur-Teletijdmachine,
8 Willy Vandersteen zelf treedt ook even op.

72 De gramme Huurling (1967/68; nr. 82)
1 Heden;
2 België, Afrika;
4 SW, TS, L, J, stam der Blippies met tovenaar Makako, E.P.H. Endriks, aalmoezenier en leider van de Sociale Werken;
6 Huurlingenlegers in de Derde Wereld, de aktiviteiten van de Internationale Bouworde;
7 Geanimeerde fetischen.

73 Tedere Tronica (1968; nr. 86)
1 Heden;
2 België;
3 Spionageverhaal met elkaar bekampende minnaars;
4 SW, TS, L, J, B, de schurken Mussels en Nukkels van de Internationale Wiegewacht onder leiding van direkteur Bipberon, de Fam. Bonidas (buren van B), de robots Tronica en Ordi Nator en het Agentschap Lambi-Jero (= L en J);
6 Industriële spionage, partikuliere bewakingsdiensten;
7 Robots;
8 Een groot deel van het verhaal speelt in een verlaten Lunapark.

74 De briesende Bruid (1968/69; nr. 92)
1 Heden, de vroege Middeleeuwen, het tijdperk 'der in zijde gehulde onweerstaanbare edelmannen', begin 20ste eeuw en vlak voor Tweede Wereldoorlog;
2 In de volgorde van bovenstaande: België, Belgisch Brabant, het Midden-Oosten, Duitsland;
3 Liefdesdrama (blijkt achteraf een droom);
4 SW, TS, L, J, B, ridder Fred van Telramund, Koning Hendrik, de Zwaanridder Lohengrin, de als Markies Zwartbaard vermomde Blauwbaar en zijn huishoudster Anna, Sheik El Rui-Genteen met het paard Bagdada, Sheik El Plé-Buij, de spionnen Snobienski en Slabovitsch, Anthony Fokker, Fé Holksong;
5 Diverse gegevens uit de *Lohengrin, Blauwbaard* enz.;
6 De rage van de protestzangers,
7 Teletijdmachine, vechtend en 'sprekend' paard;
8 TS trouwt op het einde voor de wet met Fé Holksong, maar vlak voor het kerkelijk huwelijk grijpt Vandersteen zelf in.

75 De Dromendiefstal (1969; nr. 102)
1 Heden;
2 België, Cambodja,
3 S.F ;
4 SW, TS, L, J, B, Pempom de baas van de tempelwachters, bewoners van de planeet Etwoil onder andere Slybox, Bjoetix en Paszik, Hypnos (= L),
7 Gyronef, vliegende schotels.

76 De Junglebloem (1969; nr. 97)
1 Heden;
2 België, de Indiase binnenlanden;
4 SW, TS, L, J, het sprekende aapje Monky, Jonathan, Maharadja Fatapur, de catcher Jerrykan en het slangenmens Kaa, de panter Bagheera (= J) en de beer Baloe (= L), de dochter van Mowgli, de apenbende Bandar-log en het apinnetje Barbra;
5 Kiplings *Junglebook*;
7 Gyronef, sprekende apen

77 De charmante Koffiepot (1969/70; nr. 106)
1 Heden;
2 België en gedeeltelijk in de Biesbos;
4 SW, TS, L, J, Tjaf, ploegbaas van de firma B. Tonarmee (ook gespeld Tonarmé), de koffiepotten Teut en Soline, juffrouw Sorsjeere, landloper Sjarel;
6 Protest tegen de bouwgiganten en projektontwikkelaars;
7 Sprekende koffiepotten.

78 Twee toffe Totems (1970; nr. 108)
1 Heden en 'de vroegste tijden van Canada';
2 België, Canada;
3 Indianenverhaal;
4 SW, TS, L, J, Sch, B, de stam der Iroknizers met o.a. sachem Kop-als-een-zeef en Stomme-vis-die-het-goed-kan-uitleggen, de stam der Dollem Inas met o.a. sachemes Zware Geit, de stam der Mojikanen met medicijnman Toe-Bib;
6 Generatiekonflikt, Dolle Minabeweging;
7 Teletijdmachine, sprekende totems.

79 De toornige Tjiftjaf (1970; nr. 117)
1 Heden;
2 België;
4 SW, TS, L, J, de vogelverschrikker;
6 Het Natuurbeschermingsjaar 1970;
7 Een ministraalaandrijving om te kunnen vliegen;
8 Tegen het vogelvangen in België.

80 De kale Kapper (1971; nr. 122)
1 Oudheid;
2 Midden-Oosten,
4 SW, TS, L, J, B, Elvisius, Humperbram en Ringorias, Dilijla, Koning Teknozias;
5 Het Bijbelverhaal van Samson en Delilah;
6 Popgroepen en langharigen;
7 Teletijdmachine.

81 Het brommende Brons (1972; nr. 128)

1 Heden;
2 België;
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, J, Gabriël, Feesles en Jatter en de standbeelden Mira en Amadeus.

82 De Steensnoepers (1972; nr. 130)
1 Heden;
2 Tunesië;
4 SW, TS, L, J, B, Toko de toeketoe, Poweril, Taka, Tiki;
6 Honger in de Derde Wereld;
7 Gyronef.

83 De gekke Gokker (1972; nr. 135)
1 Heden;
2 De Ardennen;
4 SW, TS, L, J, Jack Potfees en het Spaarvarken;
6 Anti-gokautomatenverhaal.

84 De boze Boomzalver (1973; nr. 139)
1 Heden en 1ste eeuw voor Chr.;
2 België en Friturië;
3 Geëngageerd avontuur;
4 SW, TS, L, J, B, G. Roenvreter, Robur de heilige eik, Frikadellis, Dryada;
6 Anti-Milieuvervuiling;
7 Teletijdmachine;
8 In dit verhaal komt het autootje Vitamietje weer eens voor.

85 De malle Mergpijp (1973; nr. 143)
1 Heden en pseudo-prehistorie;
2 Een onderaardse verloren wereld op IJsland;
4 SW, TS, L, J, B, Krimson, Moe Mie de moeder van Jerom, Grotkastaar;
7 Hovercraft 'De Stalen Tor';
8 Jeroms afkomst eindelijk onthuld!

86 De Poppenpakker (1974; nr. 147)
1 Heden en 16de eeuw;
2 België en Bohemen;
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, J, B, Sch, Mefisto, Pierrot, Semar Wajang (=L);
7 Teletijdmachine, geanimeerde poppen, levend vrijgezellenstrikje;
8 In strook 10 is het poppenspel Pats te zien.

87 De gladde Glipper (1974; nr. 149)
1 Heden en 18de eeuw;
2 België;
3 Historisch avontuur;
4 SW, TS, L, J, B, Van Zwollem en zijn dochter Annemarie, Glipper, Stans;
5 Het verzet van de Vlaamse boeren tegen de Franse overheersing;
7 Teletijdmachine.

88 Het Ros Bazhaar (1974; nr. 151)
1 Heden;
2 België;
3 Magie;
4 SW, TS, L, J, Troela, het paard Bazhaar;
5 Geïnspireerd door Het Ros Beiaard.

89 De bevende Baobob (1974; nr. 152)
1 Heden;
2 Het Afrikaanse eiland Bozambik (=Mozambique);
4 SW, TS, L, J, B, de leeuw Sleffer, Arthur de vliegende aap, Kola;
5 Gebaseerd op Tarzan: L in die rol en J als Cheetah;
7 Gyronef.

90 De nare Varaan (1975; nr. 153)
1 Heden;
2 Het Indonesische eiland Komodo en Bali;
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, J, B, de varaan Komo, tovenaar Djaja;
8 In dit verhaal treedt ook Willy Vandersteen op.

91 De poezelige Poes (1975; nr. 155)
1 Heden en Oudheid;

2 België en Egypte;
3 Magisch avontuur;
4 SW, TS, L, J, B, de poes Maroef, hogepriester Aboe-Simpel, de Grote Klep, Jeanne, Juul, S. Oebers en L. Oebers, farao Tut-Smos-Tis;
7 Teletijdmachine.

92 Beminde Barabas (1975; nr. 156)
1 Heden en 17de eeuw;
2 België;
4 SW, TS, L, J, B, Lotje het naaistertje, bendeleider Massakker;
6 Vrouwenemancipatie;
7 Teletijdmachine.

93 De mollige Meivis (1975; nr. 157)
1 Anno 1541;
2 België (Rupelmonde) en Duisburg;
4 SW, TS, L, J, B, Mercator, de alchemist Chemismos, Artolius en dochter Veerle (omgetoverd tot de Meivis), de Hertog van Gilluk;
6 Milieuvervuiling;
7 Teletijdmachine, duikklok, 16de eeuwse helikopter(!).

94 De vinnige Viking (1976; nr. 158)
1 Heden en een fiktief tijdperk in het verleden;
2 België en een Godenrijk in Noorwegen;
3 Mythe, sage;
4 SW, TS, L, J, B, Vrouwe Justitia,

Thuborg de Viking, Thor, Odin en andere Goden, trollen, Prinses Sigrid;
5 Noorse mythen en sagen;
7 Teletransfer, teletijdmachine.

95 De Minilotten van Kokonera (1976; nr. 159)
1 Heden;
2 België, planeet Kokonera;
3 S.F.;
4 SW, TS, L, J, B, Krimson, de Minilotten;
7 Het ruimteschip Kokon;
8 TS gaat niet mee naar Kokonera. Het verhaal is oorspronkelijk geschreven voor een TV-poppenserie van Wies Andersen (1975).

96 De bokkige Bombardon (1976; nr. 160)
1 Heden;
2 België;
4 SW, TS, L, J, B, Theofiel Boemerang, Celestien Boemerang, Fanfaron, de Baffelkassen, Hulltrasson;
5 *De Rattenvanger van Hamelen;*
7 De klankentapper.

97 De blinkende Boemerang (1976; nr. 161)
1 Heden;
2 België en Australië;
4 SW, TS, L, B, J, Prof. S. Kinknook, de boeven Ghun en Smook, de Koala's, Tjoeringa's en Bebeba's, Kili en Kala;
7 De Gyronef, boemerang die mensen een jaar jonger maakt.

98 De gouden Locomotief (1976; nr. 162)
1 1875;
2 Wilde Westen;
3 Western;
4 SW, TS, L, J, B, Krimson, Lichte Veder van de Papache-indianen, Sachem Soepoog;
7 Teletijdmachine;
8 Het verhaal lijkt sterk op *Bibbergoud* (verhaal 13) en is oorspronkelijk geschreven voor de TV-poppenserie van Wies Andersen (1975-76).

99 De vlijtige Vlinder (1977; nr. 163)
1 Heden en een niet duidelijk aangegeven periode uit het verleden in China;
2 België en China;
4 SW, TS, L, J, B, Sch, Li-Tchi, Dikke Tuan;
6 De huidige kontaktarme maatschappij;
7 Teletijdmachine, Sch kan tijdelijk vliegen.

100 De Raap van Rubens (1977; nr. 164)
1 1620;
2 Omgeving Antwerpen;
4 SW, TS, L, J, B, Rubens, Kosjon, Isabella Brant;
6 Het Rubensjaar (1977);
7 Teletijdmachine;
8 Het verhaal is getekend ter gelegenheid van het Rubensjaar en is langer dan gewoonlijk. In de plot is nogal wat verwerkt uit *Het Spaanse Spook* (verhaal 10).

101 De sputterende Spuiter (1977; nr. 165)
1 Heden;
2 België en Frankrijk;
4 SW, TS, L, J, B, Sch, Boris Borrel;
6 Natuurgeneeswijzen;
7 De Gyronef, plantenekstrakt waardoor voorwerpen tot leven komen.

102 De maffe Maniak (1977; nr. 166)
1 Heden;
2 België en Moerenië;
4 SW, TS, L, J, Sus Antigoon, De Zwarte Madam, Mr. Bigshot, de Voddeventen;
6 Zakenwereld.

103 De zingende Kaars (1977; nr. 167)
1 16de Eeuw;
2 Mispelbeke en omstreken;
4 SW, TS, L, J, B, Sus Antigoon, de vogel

Krawaat, Capitano;
7 Teletijdmachine;
8 Oorspronkelijk geschreven voor de TV-poppenserie van Wies Andersen (1976).

104 De Efteling-elfjes (1977; nr. 168)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen en de Efteling in Kaatsheuvel;
4 SW, TS, L, J, B, Krimson en allerlei sprookjesfiguren;
5 Het sprookje van de Indische waterlelies;
6 Aktie voor Fabioladorp voor gehandicapte kinderen;
7 De klankentapper, levende sprookjesfiguren;
8 Bevat veel realistische tekeningen van het Sprookjesbos in de Efteling.

105 De amoureuze Amazone (1977/78; nr. 169)
1 Heden;
2 België en planeet Meem-sjoos;
4 SW, TS, L, J, B, Sjenoffel, B. Igmoney, Scrap, Nell en Meka-Nik;
6 Oliekrisis;
7 Teletijdmachine.

106 De olijke Olifant (1978; nr. 170)
1 Heden en 218 voor Chr.;
2 België en de Alpen;
4 SW, TS, L, J, B, Hannibal, de olifant Surusus, Clothilde;
7 Teletijdmachine;
8 Geïnspireerd door Hannibals tocht over de Alpen.

107 Walli de Walvis (1978; nr. 171)
1 Heden;
2 Antarctica;
4 SW, TS, L, J, B, Waggel de pinguin, de walvisjager Bonzaï, Neptuna, Walli de Walvis, Frigotunus;
6 Strijd tegen de walvisjacht;
7 De Gyronef en het Strijkijzer.

108 Het laatste Dwaallicht (1978; nr. 172)
1 Heden;
2 België;
4 SW, TS, L, J, B, Krimson, Pyronella het laatste dwaallicht;
7 Terranef, de Mini-ondergronder;
8 Oorspronkelijk geschreven voor de TV-poppenserie van Wies Andersen (1976).

109 Het drijvende dorp (1978; nr. 173)
1 Heden en 1538;
2 Stokkentoet in België;
3 Sprookje;
4 SW, TS, L, J, B, Barloef, de schout en zijn dochter Annemie;
5 Vrijschuttersverhalen;
7 Teletijdmachine;
8 Jerom is het grootste deel van dit verhaal uitgeschakeld, want omgetoverd in een boom.

110 Het statige Standbeeld (1978/79; nr. 174)
1 Heden;
2 Belgische kust, Azoren, Atlantis;
4 SW, TS, L, J, goeverneur Sardinas, Verdello, de Pico, prinses Atlanta;
5 Het verzonken rijk Atlantis;
7 Gyronef;
8 Naar aanleiding van het op 19 mei 1979 in de Antwerpse dierentuin opgerichte standbeeld van Suske en Wiske.

111 De kadulle Cupido (1979; nr. 175)
1 Griekse Oudheid;
2 Griekenland;
3 Gefingeerde geschiedenis;
4 SW, TS, L, J, B, de centauren Amedeesios en zijn vrouw Sjoeke, Poni en Dinki, de Amazonen, Komplexios, Cupido (of Amor), de beeldend kunstenaar M. Odernart;
6 Vrouwenemancipatie;
7 Teletijdmachine; menselijke dieren.

112 De Pompenplanters (1979; nr. 176)
1 Heden;
2 Bolivia;
4 SW, S, L, J, B, Pedro, Paz;
5 Problematiek van de ontwikkelingslanden, het Jaar van het kind;
7 De Gyronef.

113 De adelijke Ark (1979; nr. 177)
1 Heden en Oudheid (ten tijde van de bouw van de ark van Noë);
2 België en Babylon;
4 SW, TS, L, J, B, Ut Napishtim, P. Huttekens, Stoemper, Pitser;
5 De Bijbel;
7 De Gyronef, teletijdmachine.

114 De stoute Steenezel (1979/80; nr. 178)
1 Heden;
2 Antwerpen en Belgisch Brabant;
4 SW, TS, L, J, de drankduivel, de rijke steenbakker en zijn zoon (=de Steenezel), glasblazer Dorus en zijn dochter Mammezel, Joost en Jakke;
6 Aanleg metro in Antwerpen;
7 Vitamitje, Steenezel, duivel en vliegende ton;
8 Verhaal tegen drankmisbruik.

115 De Windbrekers (1980; nr. 179)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, de eilanden Foetsji en Stormoloeloe in de Stille Oceaan;
4 SW, TS, L, J, B, tovenaar Or-Ka-han en zijn helper Donderoko, de in beelden veranderde Koning Teowaji, Moeke Kikiwaji en hun kind Bébéwaji;
7 Terranef, klankentapper, straalkanon, sprekende schildpad, schietende bloemen;
8 Jerom is vrijwel het gehele verhaal uitgeschakeld door het straalkanon.

116 Het kregelige Ketje (1980; nr. 180)
1 Heden;
2 Belgisch Brabant (o.a. Brussel), Verenigde Staten (o.a. Florida, Miami, Orlando, Disney World, Long Key, Cape Kennedy);
4 SW, TS, L, J, B, de schurken Snoeffel en Gaffel, Baron de Malinois, Godfried de tweede van Brabant (=het Manneken Pis), Melanie;
6 Viering van 1000-jarig bestaan van Brussel;
7 Langeafstandraket met trapaandrijving, sprekende tafel;
8 TS gaat niet mee op reis.

117 De Perenprins (1980; nr. 181)
1 Heden en het 'oude Midden-Oosten';
2 Omgeving Antwerpen en het Midden-Oosten;
4 SW, TS, L, B, J, de geest Dzinn, de peren Flippie en Dhobbel en hun tegenstanders de Nho-Zems, de drie reuzen;
5 Oosterse sprookjes, de lamp van Aladin;
6 Er zijn steeds zinspelingen op de langdurige onderhandelingen in het Midden-Oosten (o.a. de onderhandelingen tussen Egypte en Israël in Camp David); de toenemende kriminaliteit;
7 Teletijdmachine, gouden peren, draak;
8 Jerom mag alleen aan het einde even als redder optreden.

118 De koperen Knullen (1980; nr. 182)
1 Heden;
2 Omgeving Antwerpen, het Zwin;

3 S.F.-elementen;
4 SW, TS, L, J, B, de Koperen Knullen met o.a. Kwivrine, de Plaaggeesten, de Watergeesten en de Vuurgeesten, de vuurprins Saflam en de waterprinses Likieda;
5 De strijd der elementen;
7 Mini-terranef, de antistralingspakken uit verhaal 50, de omgebouwde snelgroeier uit verhaal 52;
8 Jerom is gedurende het verhaal op reis.

119 De toffe Tamboer (1980/81; nr. 183)
1 Heden en 17de eeuw;
2 Omgeving Antwerpen en Frankrijk;
3 Historisch avontuur;
4 SW, TS, L, J, B, de dwergen Tecnik, Chemik en Bacterik, baron De Poefwoir, de mechanische draak Geuldeboi;
7 Teletijdmachine, de omgebouwde snelgroeier uit de verhalen 52 en 118.

120 De rosse Reus (1981)

Ia. Register Reeks Suske en Wiske

Alwina de heks V 25, 45;
Antigoon, Sus: V 2, 5, 51, 102, 103 (zijn monument in V 17, 26);
Arthur de vliegende aap: V 4, 9, 28, 59, 89;
Banylon, prinses: V 18, 47;
Barabas, professor: V 2, 3, 18, 21, 29, 33, 35, 37, 40, 45, 50, 52, 53, 58, 61, 62, 65-67, 69-71, 73-75, 78, 80, 82, 84-87, 89-101, 103-109, 111-113, 115-119;
Blaaskop, Jef: V 2, 17;
Boemerang, Celestien: V 49, 96;
Boemerang, Theofiel: V 48, 49, 52, 64, 96;
Gaffel: V 50, 116;
Jerom: V 27-29, 31-33, 35-38, 40-43, 45 en alle daarop volgende verhalen;
Lambik: V 3-5, 7 en alle daarop volgende verhalen;
Krimson, Dr.: V 58, 59, 62, 85, 95, 98, 104, 108;
La-Meling, prins: V 18, 47;
lasido: V 46, 66
Lili: V 40, 57;
Priem, hypnotiseur: V 20, 25;
Schanulleke (alleen de verhalen waarin ze 'levend' optreedt): V 13, 22, 23, 27, 47, 67, 78, 86, 99, 101;
Sidonia, tante: V 1-8, 11-15, 16-19, 21-24, 26-29, 31-33, 35-38, 40-43, 45 en alle daarop volgende verhalen;
Snoeffel: V 50, 116;
Stijve Boord, belastingambtenaar: V 9, 28;
Suske: V2 en alle daarop volgende verhalen;
Tobias, de hond: V 55, 56;
Tof-Fen-Tip, prins: V 18, 47;
Wiske: V1 en alle daarop volgende verhalen;
Zwarte Madam, de: V 5, 101;
Zwollem, Dhr. van: V 42, 47, 53, 56, 87;
Zwollem, Annemarie van: V 42, 47, 56, 87.

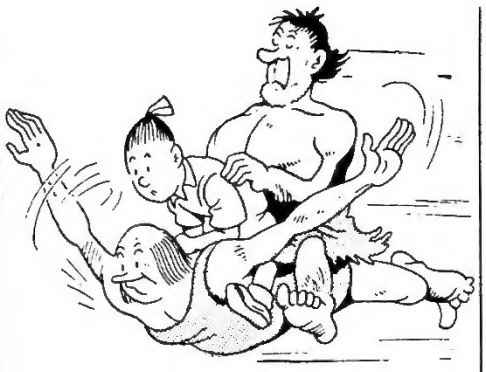

II. Korte verhalen Suske en Wiske

Naast de reeks Suske en Wiske heeft Vandersteen incidenteel voor gelegenheidsuitgaven en reklamedoeleinden een aantal (zeer) korte en wat langere verhalen gemaakt met dezelfde hoofdpersonen. Omdat de samenhang met de 'hoofdreeks' gering is wordt hier volstaan met de belangrijkste gegevens.

1 Het Kerstmannetje (in: Overal, ca. 1950)
SW, TS, L.
2 De rammelende Rally (1959)
SW, TS, L, J.
3 De snoezige Snowijt (1973)
SW, L, J, B en aan het eind op één blz. TS.
4 De vergeten Vallei (1974)
SW, L, J, en even aan begin en eind TS.
5 Toffe Tiko (1974 of 1975)
SW, TS, L, J.
6 Hippus het Zeeveulen (1975)
SW, TS, L, J.
7 De gouden Bloem (1975)
SW, TS, L, J, B.
8 De vliegende Klomp (1975)
SW, TS, L, J, B.
9 Het verborgen Volk (1976)
SW, L.
10 Stilte! De vis bijt (1978?)
SW, L.
11 De lollige Lakens (1977)
SW, TS, L, J, B.
12 De Heikneuters (1978)
SW, TS, L, J, B.
13 De Regendag (1978)
14 De Schatgravers (1978)
15 Ra ra wat is dat? (1978)
16 De droom (1978)
17 Lambik's Magic Show (1978)
18 Crème caramel (1978)
19 Het Monster van Loch Ness (1978)
SW, TS, L, J, B.
20 De witte Gems (1979)
21 Billie is verdwenen! (1979)
SW, TS, L.
22Het verloren Zwaard (1980)
23 Het kleine Verzet (1980)
SW, L.

SUSKE EN WISKE

Har Brok / Rob van Eijck

★ ★ ★

SUSKE EN WISKE SPECIAL

Over Suske en Wiske, de meest succesvolle Vlaamse strip aller tijden die ook Nederland al jaren geleden volledig veroverd heeft, ligt in dit boek een schat aan informatie opgetast.
Behalve artikelen over en een interview met de maker van Suske en Wiske bevat dit boek enorm veel – en dikwijls onbekend – illustratiemateriaal, enkele zeldzame strips en acht pagina-grote kleurentekeningen van Suske en Wiske uit de vijftiger Jaren!